ЦЕНТРАЛЬНИЙ БУДИНОК ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Історія та сучасність

«Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину».

Василь Симоненко

З моменту проголошення Україною незалежності теперішній Центральний будинок офіцерів Збройних Сил України перейменовувався двічі. Попередні назви: Київський окружний будинок офіцерів, Центр культури, просвіти та дозвілля Збройних Сил України.

КЕРІВНИКИ

КОРНЯ
Сергій Михайлович
начальник Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України (з 2022); полковник

БЛИСКУН
Євген Юрійович
начальник Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України (2013-2021); полковник

ШЕВЧУК
Олександр Валерійович
начальник Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України (2007-2012); полковник

ШУЛЬГА
Микола Миколайович
начальник Центру культури, просвіти та дозвілля Збройних Сил України (1997-2000); начальник Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України (2000-2007); полковник

ЗАРОВНИЙ
Сергій Олександрович
начальник Центру культури, просвіти та дозвілля Збройних Сил України (1994-1997); полковник

ЄВСЄЄВ
Віктор Володимирович
начальник Київського окружного будинку офіцерів (1987-1994); полковник

Керівний склад Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України станом на 2025 рік

Олександр НЕСВІТ
заступник начальника будинку офіцерів; полковник

Віктор ГУРА
помічник начальника будинку офіцерів

Яна ЛИТВИНЕНКО
помічник начальника будинку офіцерів з правової роботи, начальник юридичної служби; старший лейтенант юстиції

Євген БЛИСКУН
начальник кабінету

Тамара МОРОЗ
інспектор з кадрів

Лариса ПЕТРОВСЬКА
діловод

Максим ОЛІЙНИК
начальник фінансово-економічної служби

Сергій ФІСУН
завідувач адміністративним відділенням

Ірина МОШКОВСЬКА
начальник відділення театральної та концертної діяльності

Тетяна ПРЄСНОВА
начальник відділення культури та методичної роботи

Вадим КАРПЕНКО
начальник культурно-освітнього центру неформальної освіти

Тетяна АЛІСОВА
завідувач бібліотеки

Олена САВЕНОК
завідувач курсів

Олександр ГАРНАГА
начальник квартирно-експлуатаційної служби; капітан

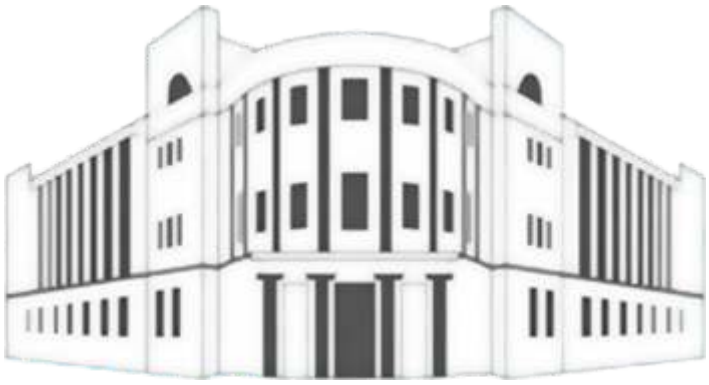
Вікторія ФІСУН
начальник служби охорони праці

Анатолій РУДЬ
начальник групи сторожової

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БУДИНОК ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Історія та сучасність

Київ
Вадим Карпенко
2026

Центральний будинок офіцерів Збройних Сил України. Історія і сучасність. / Збірник статей. – К.: Видавець Карпенко В. М., 2026, 128 с., іл.

У книзі зібрано статті, які спеціально готувалися для цього видання. За задумом авторів, книга про Центральний будинок офіцерів містить інформацію не тільки про колектив та сьогоднішню роботу цього центру соціально-культурного забезпечення Збройних Сил України, але й про історичні витоки організації культурного середовища, гуртування і морально-психологічного забезпечення у військах різних країн та різних епох; передумови створення будинку офіцерів, що формувалися у XIX та XX століттях; дотичність цієї структури до українських військових формувань періоду визвольних змагань на початку XX століття; розвиток гуманітарної роботи у Збройних Силах України від 1991 року.

Книжка буде цікава як історикам та фахівцям з соціального та гуманітарного забезпечення військ так і широкому читачеві.

Голова редакційної ради:

Сергій КОРНЯ

Редакційна рада:

Юрій КОШЕЛЬ, Ярослав ТИНЧЕНКО, Олександр НЕСВІТ,
Віктор ГУРА, Вадим КАРПЕНКО, Василь ШВИДКИЙ,
Василь ТИМКІВ, Ігор ВІТИК, Олексій КАРПЕНКО,
Євген БУКЕТ, Лариса ПЕТРОВСЬКА

© Центральний будинок офіцерів Збройних Сил України, 2026

ISBN 978-617-8496-02-9

Сергій КОРНЯ

ПСИХОЛОГІЧНІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ. ПЕРЕДІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО БУДИНКУ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Військо у всі часи являло собою специфічну структуру, що в тій чи іншій формі об'єднувала людей, основна діяльність яких була пов'язана з ризиком. Людина, яка усвідомлювала себе воїном, була готова до втрати свого життя заради виконання поставленої мети, чи була ця мета пов'язана з інтересами власними та одноплемінників, чи йшлося про речі, пов'язані з процесами більш глобальними, що могли бути й не завжди зрозумілими для звичайного бійця. Особливість завдань формувала і особливу внутрішню корпоративну культуру, що була джерелом мотивації та психологічного впливу і мала в першу чергу сприяти забезпеченню ефективності кожного бойового підрозділу та стійкості кожної одиниці його особового складу.

Корнеліс Корт. «Битва при Замі», 1567

Духовно-емоційна цільність, монолітність та ударна сила війська на різних етапах історичного розвитку забезпечувалась необхідністю збереження роду та традиційними віруваннями, вірою у вищість та неземне походження вождів, вибудуваною в суспільстві структурою підпорядкованості та взаємозалежності чи підпорядкування його членів, релігійним та ідеологічним впливам. Поза тим, джерелами мотивації для долучення до війська виступають обов'язок перед сім'єю, родиною, батьківщиною чи володарем, поняття честі і гідності, екстремальні (безальтернативні) ситуації, матеріальний інтерес, питання зайнятості, кар'єри чи соціального статусу, особисті нахили до професії.

З переходом від феодально-монархічного ладу до перших демократій та народження націй, розвитком промисловості та військових технічних засобів формуються значно чисельніші постійні армії, множаться нові роди військ, виникає поняття громадянського обов'язку в частині захисту своєї країни та мобілізації, як способу комплектування армій поряд з рекрутингом.

Таким чином, в демократизованих суспільствах, **вплив на боєздатність армії традицій, вірувань та покірності володарю поступається впливу через самоусвідомлення кожного окремого бійця як члена єдиної команди, об'єднаної чуттям солідарності тих, хто, на відміну від людей мирних професій, свідомо ризикує життям при виконанні свого професійного обов'язку.** Готовність іти на смерть, бажаючи вижити; необхідність і здатність поборювати страх у небезпечних ситуаціях формують специфічні налаштування свідомості і так само специфічне сприйняття довколишнього світу, зокрема відчуття окремішності і навіть вищості по відношенню до тих, хто зайнятий у невійськовій сфері і тим більше до тих, хто психологічно і ментально не готовий відчути себе воїном і спробувати на собі суворих умов військової служби. **Між військовими народжується відчуття бойового братства та глибокої поваги до тих, що зуміли не втратити самовладання в бою чи в момент його очікування, ризикували життям заради товаришів, адекватно поводились під час виконання бойових завдань. Саме це відчуття належності до професії та перебування у відповідному середовищі значною мірою допомагає воїнові не потрапити в пастку негативних прогнозів, втримати свідомість від надмірного (панічного) страху і не втратити мотивацію.**

Пов'язаний з надмірними стресами армійський спосіб життя, задля відновлення душевного спокою і рівноваги, вимагає позитивної комунікації, вчасних оздоровчих та рекреаційних заходів. **Балансування побутових контактів військовослужбовця між кардинально різними військовою і цивільною сферою зумовлює певні ризики для його самоідентифікації як військового** і, за певних умов, може призвести до небажання повертатися до виконання своїх обов'язків або душевного дискомфорту при перебуванні в частині чи на позиціях. Цей психологічний стан спричиняють **як відсутність регулярного відпочинку, так і тривала перерва у комунікаціях з професійним середовищем.**

При цьому, існування постійних армій гостро ставило питання і регламентування життя військовослужбовців, як у військовий, так і у мирний час, а **збереження дисципліни та керованості значної кількості озброєних людей потребувало розумної структури внутрішніх комунікацій і уваги до соціальних потреб** як офіцерського так і унтер-офіцерського та рядового складу.

Воїни племені Азанде (Ніам-ніам) зі щитами та арфою, 1870

Якщо **за племінної організації суспільства навички взаємодії мисливців-воїнів відпрацьовувалися під час ігор, танців та ритуалів, що так само сприяли і формуванню відповідного бойового та команд-**

ного духу, то, з появою княжих дружин, бачимо здійснення внутрішньої комунікації **через регулярні спільні бенкети князя зі своїми дружинниками-воїнами.**

Англія. Військово-польовий суд над підполковником Томасом Кроулі в Офіцерському клубі, листопад 1863 року

В Англії 17-18 століть, зі зростанням ролі середнього класу, виникають джентельментські клуби, де гуртувалися чоловіки з вищих верств населення. Ці клуби мають закритий характер, кількість їхніх членів строго регламентується, тут надаються комфортні умови для спілкування та відпочинку у вигляді бібліотек, залів для куріння, ресторанів та ігрових кімнат. Вони стають саме тим місцем, **де у відносно вузькому колі можна було обговорювати питання політики, літератури чи мистецтва, а отже стають важливим фактором впливу на формування громадської думки та політичного життя країни і відіграють неабияку роль у соціалізації аристократичної молоді, формуючи майбутні управлінські кадри.**

Британський клуб офіцерів в Індії, 1878

За цим зразком створюються й **військові клуби офіцерів**. З часом ця практика шириться і в інших країнах, де виникають **офіцерські клуби, офіцерські казино та офіцерські їдальні,** а згодом подібні заклади відкриваються окремо для унтер-офіцерського складу і солдатів (солдатські їдальні та солдатські клуби).

З другої половини 18 ст. **в Російській імперії створюються «офіцерські зібрання»,** що являють собою громадську організацію офіцерів певної військової частини чи кількох частин, зосереджених в одному військовому окрузі. Метою створення офіцерських зібрань визначалося **виховання, відпочинок, зближення та згуртування офіцерських колективів.** В гарнізонах окремо створювалися також і бібліотеки та «офіцерські ресторації».

З 1874 року офіцерські зібрання в Російській імперії отримують Статут, за яким їхніми завданнями визначаються:

- Зближення членів офіцерського колективу та встановлення між ними товариських стосунків.
- Розвиток військової освіти в офіцерському середовищі.
- Забезпечення відпочинку офіцерів у позаслужбовий час.
- Здешевлення життя офіцерів.

Військово-морський клуб заснований у березні 1862 року в Лондонів

Офіцерський клуб в Огайно, США, 1902

Офіцерський клуб у Новій Зеландії, 1917

Вересень 2024 року: засідання Контактної групи з питань оборони України проходить у бальній залі офіцерського клубу військової бази США «Рамштайн» (Німеччина)

Елементи соціальної політики в організації подібних закладів бачимо так само і в Німеччині, Данії, Франції чи Польщі. А для морських держав, створення рекреаційних закладів з можливістю вживати алкоголь було пов'язано і з обмеженнями випивки під час перебування на судні. Офіцерські клуби були популярними у Військово-морських силах США, де вживання алкоголю на борту корабля категорично заборонялось.

Звісно, **заклади клубного типу для військових, окрім згуртування колективу виконували і функції контролю.** Деякі солдатські клуби створювалися саме для того, щоб солдати гарнізону не розбігалися по борделях. **Не відкидаємо і потребу профілактичних контррозвідувальних заходів, зокрема у період війни, та перебування військового контингенту на чужих територіях.**

Наявність у військових клубах **залів для театральних вистав, а потім кінозалів, танцювальних майданчиків, ігрових залів, буфетів, їдалень, бібліотек** була відпочатку закономірною, проте у США, з впровадженням сухого закону (1920-1933), щоб утримати дисципліну серед військових та їхнє бажання гуртуватися у контрольованому середовищі, особливий акцент було зроблено на **музичні та театральні шоу**, які щовечора проводились у офіцерських та солдатських клубах.

В Україні періоду визвольних змагань 1917-1920 років, через нестабільність держав-

них владних інституцій, рекреаційні структури для військових командного та рядового складу, як і сама структура української армії, розвинутися не встигли, але 1919 року, **за часів УНР, зорганізувалася «Спілка офіцерів», що ставила собі за мету підтримку українського війська, захисту інтересів офіцерського корпусу та розвиток української військової структури.** Діяльність Спілки полягала у зборі коштів на допомогу пораненим і хворим офіцерам та підтримку сімей загиблих військовослужбовців.

Київ, 1917. Кобзар грає січовим стрільцям

Микола Міхновський, кінець XIX ст.

Скоріше політичною організацією був створений 1917 року за ініціативою лідера Революційної Української партії **поручника** Миколи Міхновського **«Український військовий клуб імені гетьмана Павла Полуботка», найпершою метою якого була координація зусиль зі створення українського війська та, відповідно, «гуртування в одній сім'ї» вояків, лікарів і військових чиновників української національності.** Створення власної, української мілітарної сили розглядалося як єдина можливість здобути омріяну цілими поколіннями українців волю й утримати Україну як незалежну державу.

Після перемоги більшовиків, Україна перетворилася на, керовану з Москви, Українську Радянську Соціалістичну Республіку і врешті, з усім своїм військовим потенціалом, була вимушена приєднатися до великого державного утворення під назвою Союз Радянських Соціалістичних Республік, – утворений 30 грудня 2022 року, – який насправді був черговою реінкарнацією російської імперії. Логічно, що перед радянським керівництвом стояло питання **створення на основі багатонаціональних військових формувань єдиної, об'єднаної за ідеологічним принципом, дисциплінованої і монолітної Червоної армії,** тож, після завершення активних бойових дій, оминути питання внутрішньої комунікації та формування спільної корпоративної культури у військах воно не могло. **Під пильним контролем політорганів в Червоній армії розгортається клубна робота, що має на меті об'єднати військовослужбовців, у вільний від служби час, за спільними заняттями, налагодити дієвий контроль за життям гарнізонів та полегшити виховну й агітаційну роботу.** Досить швидко ця клубна робота у військах набрала форми стаціонарних культурно-освітніх закладів. В Україні перший «Будинок Червоної армії» відкрився у Харкові 1922 року. 16 вересня 1923 року відбулося урочисте відкриття «Будинку Червоної армії» у Києві, в

будинку по вул. Свердлова 19 (зараз вул. Прорізна 17), де раніше знаходилось «Офіцерське зібрання».

Будинок Червоної армії в Харкові був знищений під час бойових дій у 40-х роках

Нагадаємо, що на місяць раніше – в серпні 1923 року – було ліквідовано Революційну Військову Раду України і Збройні Сили України та Криму, що включали війська Київського та Харківського округів, а також Внутрішньої служби України та морських сил Азовського і Чорного морів, припинили своє існування як самостійне військове об'єднання.

Йона Якір

На відкритті київського Будинку армії тодішній командувач військ Київського військового району Українського військового округу **Йона Якір, у своїй промові, говорив, що, оскільки червоні командири та політпрацівники під час свого відпочинку відриваються від армії і дріб'язкові побутові питання сімейного життя примушують їх забувати про свій військовий обов'язок, новостворений Будинок Червоної армії має вирвати їх з «дрібнобуржуазного середовища».** При цьому Якір підкреслив, що цей культурний заклад має бути відкритим не тільки для командного складу, але й для рядових червоноармійців, що полегшить командирам завдання працювати і над вихованням особового складу своїх підрозділів і над власною самоосвітою. Адже **поряд з концертним та спортивним залами, більярдною, їдальнею та перукарнею тут була і бібліотека-читальня. В Будинку Червоної армії працював і військово-науковий музей,** який, за повідомленнями тогочасної преси, було створено з надзвичайною швидкістю – протягом якихось трьох днів.

Завданнями Будинку Червоної армії було визначено:

1. Створити у війську дружнє середовище.
2. Надати можливість організованого відпочинку командирам, політпрацівникам та червоноарміцям, а також їхнім сім'ям.
3. Підняти культурний рівень військовослужбовців.
4. Ще більше згуртувати особовий склад армії.

Можемо говорити про те, що **створення Будинку армії не було тільки ініціативою «згори», з метою відмежувати армію від впливів місцевих настроїв, що могли суперчити «лінії партії», бо військові були зацікавлені в облаштуванні власної інфраструктури відпочинку.** Ще у квітні, на нараді в кабінеті Якіра, говорили про те, що Будинок

КРАСНАЯ АРМИЯ

(07. (47.711—91.7 «1923 г.»)

ЕЖЕДНЕВНАЯ ГАЗЕТА УКРАИНСКОГО ВОЕННОГО ОКРУГА.

Вторник, 18 сентября 1923 г.

№ 744

В Киеве открыт „Дом Красной Армии".

16 сентября в Киеве состоялось открытие «Дома Красной Армии». Дом прекрасно оборудован и явится великолепным уголком отдыха и культурных развлечений для командиров, политработников и красноармейцев. По предложению тов. Якира дом назван именем Ильича.

16-го сентября в Киеве открылся «Дом Красной Армии». На торжестве присутствовали представители всех частей гарнизона, рабочих организаций и советских учреждений.

Собрание открыл тов. Якир, который в краткой речи объяснил задачи Дома Красной Армии.

— Наши командиры и политработники во время своего отдыха отрываются от Красной армии. Мелочи повседневной семейной жизни заставляют их забывать о тех великих задачах, которые стоят перед каждым красным воином. Дом Красной Армии должен вырвать командиров и политработников из мелкобуржуазной среды. Не может быть и мысли, чтобы Дом Красной Армии превратился в своего рода «офицерское собрание», обслуживающее только комполитсостав. «Дом» призван в товарищеской, семейной обстановке увеличить спайку между красноармейцами и комполитсоставом.

Выступавшие затем представители разных советских и рабочих организаций обещали всеми силами содействовать широкому развитию Дома Красной Армии.

Обещания тут же подтверждаются делом. От коммунотдела поступило заявление о том, что Дом Красной Армии совершенно освобождается от уплаты за коммунальные услуги (освещение, водопровод и т. д.). Рабочие фабрики по изготовлению спортивных принадлежностей тут же заявили о своем решении подарить Дому Красной Армии гимнастические приборы на 100 рублей золотом. Работники искусства преподнесли Дому два марша, написанных в честь его открытия.

Затем начгубпосекра киевского, тов. Орлов рассказал о всех тех трудностях, какие приходилось претерпеть при организации «Дома».

Но благодаря прямо таки самоотверженной работе организаторов инженера Вергилиса и рабочих удалось не только отремонтировать громадное помещение, но и прекрасно его оборудовать.

До чего интенсивна была работа, видно хотя бы из того, что военно-научный музей был организован в течение трех дней. Таким темпом велась вся работа.

Под громкие продолжительные аплодисменты собрание выносит постановление назвать Дом именем Ильича.

Рысин.

На открытии.

(Штрихи).

Если бы в дни гражданской войны сказали командиру или красноармейцу:

— Для вас будет устроен специальный дом, в котором все будет красиво, роскошно, уютно убрано, где все будет приспособлено для отдыха, развлечения.

Это показалось бы далекой мечтой, почти несбыточной...

— Мы, которые были бы рады, если-бы еще пара белья была на теле, если-бы могли поспать как следует, будем иметь свой роскошный дом отдыха? Да вы с ума сошли?

А все-же—

16 сентября 1923 года в Киеве открылся Дом Красной Армии, в котором—

Целый ряд уютных кабинетов, читален, выставок.

Ковры, зеркала, яркий свет, блестящий паркет.

Богато, красиво все обставлено, убрано, оборудовано.

Глаза разбегались.

— На что раньше посмотреть?

* * *

Только несколько дней тому назад вернулись с маневров. Устали.

Отдых нужен.

Работаешь, волнуешься, тратишь силы, в повседневных буднях мается, дергаешься.

Различные мелочи... Материальное положение... жена... засасывающая мещанская обстановка... Здесь, в Доме Красной Армии, культурные развлечения, полный отдых, своя товарищеская семья командиров, политработников и красноармейцев.

* * *

Как из пустырей вырос в Москве, на Нескучном целый город (выставка), так родился и этот Дом.

В кабинете тов. Якира собрались умы.

- Нужно устроить Дом Красной Армии, для чего требуется 600.000 руб.

— Есть 225.000, но „Дом" построить надо! За работу!

Это было в апреле.

А 16-го сентября „Дом" отремонтирован, оборудован, торжественно открыт.

* * *

Гремела музыка. Пели артисты, танцовали балерины.

Но не этим был интересен вечер открытия. Интересна была та интимность, простота, которая сейчас-же стала чувствоваться. Соль вечера была вот в чем: в одной из комнат командиры группой уселись глубоко в кресла, закурили папиросы (не Ажирские) и наслаждением стали выпускать кольца дыма.

— Хорошо, черт подери —сказал один.

— Недурно—подтвердили все остальные.

* * *

В прошлом году открылся в Харькове Дом Красной Армии.

Харьковский гарнизон обрел культурный уголок...

Киевский Дом Красной Армии, по общему отзыву, даже перещеголял своего старшего брата...

Скоро в Одессе также открывается „Дом Красной Армии".

Остается пожелать, чтобы всюду, где находятся гарнизоны Красной армии, создавались культурные уголки, по типу Харьковского и Киевского „Домов".

Н. Котов.

армії треба створювати, але в реальності на цю справу є лише 225 000 карбованців, коли направду потрібно було 600 000.

Потрібні гроші таки вдалося зібрати, значною мірою за рахунок пожертв самих військових київського гарнізону. Задля об'єктивності згадаємо і про те, що фабрика з виготовлення спортивних знарядь безкоштовно передала Будинку армії гімнастичних пристосувань «на 100 карбованців золотом», а сам Будинок був цілковито звільнений від оплати комунальних послуг [газета «Красная армия», №744, 18 вересня 1923 року].

В результаті, оновлене приміщення вразило відвідувачів не тільки якісним ремонтом, але й внутрішнім облаштуванням. «Килими, дзеркала, яскраве світло, лискучий паркет», – писала про відкриття Будинку Червоної армії щоденна газета Українського військового округу «Красная армия» [там само]. **Солдати київського гарнізону, яким на той час бракувало навіть змінної білизни, отримали змогу відпочивати в умовах розкішного палацу,** що звісно не могло не вплинути на позитивне сприйняття власної долученості до війська.

Побіжно зауважимо, що за тодішньою радянською традицією київському Будинку армії була присвоєна почесна назва *«Будинок Червоної армії ім. Ілліча».*

Тим часом, вимоги до роботи нового культурного закладу для військових зростали, і 1928 року було вирішено перенести його локацію на нове місце, а саме – до будівлі, яка первинно призначалася для льотної школи сержантів, і зведення якої, за проектом архітекторів В.Г. Кричевського та В.П. Пещанського, було розпочато ще у 1914-1918 роках, за адресою вул. Олександрівська 5, теперішня вул. Грушевського, 30/1.

Йосип Каракіс

Отже, споруда мала бути добудована, і цю роботу, на основі проекту архітектора Й.Ю. Каракіса, було завершено вже у 1933 році. Для відомого талановитого київського архітектора Йосипа Каракіса це був перший самостійний проект, за який 1931 року, згідно з наказом командувача УВО Й.Е. Якіра від 25.10.1931 р., він був нагороджений шкіряним пальтом – відзнакою, що на ті часи вважалася цілком престижною. Так само на початку 30-х Йосип Каракіс брав участь і в проектуванні будівлі Харківського Будинку Червоної армії ім. Ворошилова. Щоправда визначний архітектор і чудовий викладач Київського Інженерно-будівельного інституту час від часу повставав проти вказівок партійних органів щодо забудов на місцях фундаментів давніх споруд, пов'язаних з глибинною українською історією, тож не дивно, що коли 1951 року так звані «партійні чистки» докотилися до середовища архітекторів, він був звинувачений в «буржуазному націоналізмі» та «космополітизмі». Студенти протестували, але Каракіса таки викинули з інституту, на тій підставі, що «це ж рішення партії», і він рік роходив без роботи. Але сміливі люди таки знайшлися і вже 1952 року допомогли йому повернутися в архітектуру, без якої він не бачив свого життя.

Того ж 1933 року, оновлений Будинок Червоної армії отримав нову назву: *«Будинок Червоної армії та флоту ім. Якіра»*, за тодішнім українським правописом *«Будинок Червоної армії та фл(ь)оти ім. Якіра».* **Звертаємо увагу, що на світлинах і харківського, і київського будинків армії 30-х років бачимо написи українською мовою.**

Щоправда, 1934 року назву знову поміняли на *«Будинок Червоної армії і флоту Київського гарнізону»*, але 1935 року її було змінено вже на ***«Всеукраїнський** будинок Червоної армії і флоту Київського гарнізону»,* а 1936 на ***«Український** будинок Червоної армії»*, що означало підвищення статусу цієї структури до республіканського рівня.

Климент Ворошилов

Виглядає так, що харківський, київський та одеський будинки армії були створені раніше, ніж у самій Москві. Проте звертаємо увагу на два аспекти цього питання.

По-перше, і Якір, і Ворошилов були членами РВС СССР (Революційно-військової ради СРСР) і не тільки грамотними військовими з бойовим досвідом, але й досвідченими політичними працівниками та агітаторами. Обоє були родом з України, і їм не треба було пояснювати **необхідність системної, контрольованої та наполегливої агітаційної роботи серед бійців та офіцерів військових частин, тим більше на українській землі.**

По-друге, будинки Червоної армії не були чимось новим і очевидно створювалися за зразком «офіцерських зборів» імперської армії (а ті своює чергою, як ми вже бачили, за зразком офіцерських клубів європейських армій) – так, **22 березня 1898 року, згідно з наказом по військовому відомству, у Санкт-Петербурзі, в присутності імператора Миколи II в спеціально для цього зведеному будинку, було урочисто відкрито «Офіцерське зібрання Армії і Флоту», «з метою покращення життя офіцерів» – як тих, що служили в місті, так і тих, що перебували там тимчасово.** Після бурхливого революційного періоду, повалення царя та встановлення влади більшовиків, будівлю перетворили на *«Будинок Червоної армії»* (зараз *Будинок офіцерів Західного військового округу ВС РФ*). Подібний заклад у Москві за рішенням РВС (РВР) був заснований 1927 року і урочисто відкритий 23 лютого 1928 року – до десятиліття створення Червоної армії. Можливо запізніле відкриття Будинку армії в Москві завдячує любов'ю більшовиків до ювілейних дат, а можливо й

Будинок колишніх офіцерських зборів, а згодом Будинок офіцерів в Охтирці.

тому, що столицю з Петрограду (Санкт-Петербургу) до Москви було перенесено тільки 1918 року, і в цей непростий, з організаційної точки зору, період військові частини міста несли службу в особливому режимі. Так чи інакше, новостворений *Центральний будинок Червоної армії (ЦДКА)* у Москві був одразу взятий під контроль політуправлінням РСЧА (Робітничо-селянської Червоної Армії) і згодом курувався впливовими державними особами. За словами члена ради ЦДКА (ЦБЧА) Климента Ворошилова, «він мав стати не тільки центром відпочинку та розваг для комскладу, але й місцем оновлення та поглиблення його знань, центром військово-наукової роботи, вільною академією командира РСЧА».

Згадаємо, що, при відкритті київського Будинку Червоної армії у 1923 році, Й. Якір підкреслював, що він не має бути копією «офіцерського зібрання», бо його двері будуть відкриті не тільки для офіцерів, але й для рядових червоноармійців.

Звісно, що створення подібних закладів культури і відпочинку для військових в кожній окремій країні і в кожний окремий період часу мали дещо відмінні завдання, відповідно до зовнішньої політичної ситуації та внутрішніх політичних процесів, зовнішніх і внутрішніх загроз, стану війни чи миру, національних традицій, організації суспільства та існуючої моралі, специфіки військової служби, джерел поповнення бойового складу, стану розвитку армії та військових технологій тощо. Але в будь-якому разі основне їхнє завдання лишалось незмінним: **збереження контрольованості та згуртованості військ і забезпечення морально-психологічної готовності армії виконувати поставлені перед нею завдання.**

На грудень 1937 року в СРСР були заплановані перші вибори до Верховної Ради за новою Конституцією 1936 року, що мали відбутися на загальносоюзному рівні і на основі альтернативної виборчої системи, де обиралися кандидати від Комуністичної партії та безпартійних. Більшовики не почували себе надто впевнено, а бажання не втратити свою абсолютну владу у величезній країні через гру в демократію було великим. Окрім того додавалися ще й геополітичні фактори, бо більшовитське керівництво побоювалося таких країн як, скажімо, Німеччина чи Японія, тож йому повсюди ввижалися вороги, шпигуни, змовники, диверсанти і шкідники, які ослаблювали країну зсередини й могли розпочати повстання. В країні розпочинається період, відомий в радянській історії як *«великий терор»*.

У травні 1937 року арештовують представників вищого командного складу армії. З 1 по 4 червня 1937 року проходить розширене засідання Військової ради при наркомі оборони СРСР за участі членів Політбюро ЦК ВКП(б). Йдеться про «розкриття органами НКВС контрреволюційного заколоту в РСЧА». На засіданні виступають Климент Ворошилов та сам Йосип Сталін. 11 червня Верховний суд СРСР розглядає справу про створення у Червоній армії *«Антирадянської троцькістської організації»* і засуджує до розстрілу групу червоних командирів на чолі з Михайлом Тухачевським. Серед них і Йона Якір, який опікувався створенням Будинку Армії в Києві. 12 червня 1937 року вирок було виконано.

Отже, керівництво СРСР будувало монолітну країну на основі багатонаціонального союзу за принципом «ціна не має значення», і, за його пла-

ном, «добровільно» об'єднані республіки мали розчинитися в єдиному союзному просторі. Відповідно, 1939 року Будинок армії в Києві з Українського знову стає *Київським окружним будинком Червоної армії*.

Будинок Армії продовжує вести військово-виховну, військово-просвітницьку та культурно-масову роботу серед військовослужбовців, членів їхніх сімей та цивільного населення. Перед початком Другої світової війни **тут працювали: вечірній університет, філія військово-політичної академії, середня загальноосвітня школа, політшкола, широка мережа оборонних гуртків та курсів масових професій, що охоплювали кілька тисяч учнів та слухачів. Діяльність Будинку Червоної армії розглядалася як частина партійно-політичної роботи у військових округах.** В роки війни на базі Окружного будинку офіцерів був створений *Фронтовий будинок Червоної армії* та *Фронтовий ансамбль пісні і танцю*. Проводилась агітаційно-пропагандистська та масово-політична діяльність з бійцями та командирами частин, які відбували на фронт і в частинах діючої армії.

У липні 1941 року Київський будинок Червоної армії було евакуйовано у російське місто Саратов, де він продовжував працювати з бійцями та командирами, які йшли на фронт. Повернувшись з евакуації в грудні 1943 року, 1948 року він знову отримує нову назву: *Київський окружний будинок офіцерів Червоної Армії*.

1963 рік, візит до Києва Фіделя Кастро. Кортеж саме проїжджає Київський будинок офіцерів.

Тут **організовувалось відвідування військовиками спектаклів та концертів, проводилися творчі вечори, екскурсії в музеї та на виставки, конкурси самодіяльності та фотовистав-ки, у військові округи виїжджали агітаційно-художні бригади**.

На 70-ті роки в Київському окружному будинку офіцерів працювало 10 самодіяльних художніх колективів, які об'єднували 262 учасника. 1972-го року Заходи Будинку Офіцерів відвідали 750 тисяч чоловік, а на 1973 рік його бібліотечний фонд склав 126 тисяч примірників і мав 4856 читачів.

В 1967 році в Київському Оружному будинку офіцерів було створено *Музей історії військ Червонопрапорного Київського військового округу*, а в червні 1989 року споруду Будинку офіцерів було визнано пам'яткою архітектури (протокол вченої ради НДІТАМ №7 від 14 червня 1989 року).

У зв'язку з проголошенням Україною незалежності, **Верховна Рада України 24 серпня 1991 року прийняла постанову «Про військові формування в Україні»,** якою визначила: *«підпорядкувати всі військові формування, дислоковані на території України, Верховній Раді України;*

1991: депутати Верховної Ради УРСР голосують за Акт про незалежність України.

утворити Міністерство оборони України; Урядові України приступити до створення Збройних Сил України».

6 грудня 1991 року Верховна Рада України ухвалює закони «Про оборону України» та «Про Збройні Сили України», які визначали правові засади організації, діяльності, керівництва та управління Збройними Силами, а також їх функції, склад, та завдання.

Наступного, 1992 року Директивою Міністра оборони України Київський окружний будинок офіцерів підпорядковано *Соціально-психологічному управлінню*, а 1994-го *Головному управлінню виховної і соціально-психологічної роботи Міністерства оборони України*.

30 червня того ж 1994-го Київський Окружний Будинок Офіцерів переформовано в ***Центр культури, просвіти та дозвілля Збройних Сил України***.

У жовтні 1995 року на основі експозиції Музею військ Київського військового округу створено *Центральний музей Збройних Сил України*, який з вересня 1996, за рішенням міністра оборони України, стає головним музеєм в системі військово-музейної справи у Збройних силах України. З 1998 року він вже приймає відвідувачів, а 15 січня 2010 року згідно з Указом Президента України отримує статус національного і нову назву: ***Національний військово-історичний музей України***.

Працівники Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України, березень 2022

1998 року делегати Всеукраїнського офіцерського зібрання висловили побажання перейменувати Центр культури, просвіти і дозвілля Збройних Сил України на *«Центральний будинок офіцерів Збройних Сил України».* Делегатів було почуто, і, згідно з Наказом Міністра оборони України від 24.11.99 № 353, з 2000 року він носить теперішню назву: ***Центральний будинок офіцерів Збройних Сил України***.

За всі роки незалежності, окрім забезпечення соціальних та духовних потреб військовослужбовців та членів їхніх сімей, колектив Центрального будинку офіцерів послідовно працював у напрямку **формування у військовослужбовців стійкої української ідентичності**, відданості державі та готовності до її захисту, розширення їхніх знань з історії та культури України, виховання любові до України, її історії, культури, мови та традицій, а також почуття гордості за свою державу, підтримки мотивації до військової служби, високої військової дисципліни та бойового духу.

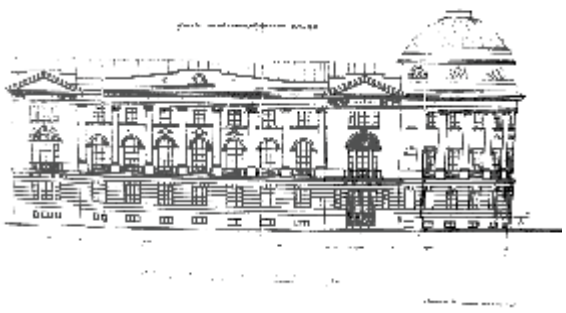
Тож сьогодні Центральний будинок офіцерів ЗСУ є осередком для гуртування не тільки українських військових, але й активістів ветеранських та волонтерських організацій; і не тільки закладом для культурного відпочинку військових та цивільного населення столиці, але й тим осередком, де продукуються актуальні інформаційні матеріали, народжуються і реалізовуються оборонні й соціальні проекти, плануються та реалізовуються заходи військово-патріотичного виховання, будуються мости для міжнародної співпраці.

Ярослав ТИНЧЕНКО

ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО БУДИНКУ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Військова школа льотчиків-дозорців та доля окремих її випускників, що стали героями Української Народної Республіки

Поява Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України, що знаходиться у м. Києві, пов'язана з модернізацією озброєнь та розвитком нових видів військ, поштовх яким дав початок Першої світової війни.

Проєкт фасадної частини Київської військової школи льотчиків-спостерігачів, 1915 рік (з фондів Центрального державного архіву м. Києва)

У 1915 році у Києві згідно планів військового міністерства Російської імперії було вирішено відкрити Військову школу льотчиків-дозорців (спостерігачів). Саме для неї було закладено велику споруду на вул. Олександрівській (нині – Грушевського), навпроти Маріїнського парку та поруч із будинком командувача військ Київської військової округи (нині тут – посольство Китайської Народної Республіки в Україні).

Неподалік цього місця, у будівлі Нового Арсеналу (нині – «Мистецький Арсенал»), розміщувалась 3-я авіаційна рота (де служив у майбутньому всесвітньо відомий льотчик Петро Нестеров), а там, де знаходиться печерський іподром, планувалось створити льотне поле. Під час Першої світової війни плани змінились, і там функціонувало радіополе: на ньому знаходились вежі для передачі інформації повітряним шляхом – телеграфом. У подальшому слухачі школи льотчиків-дозорців мали там практичні зайняття.

Авторами проєкту школи стали два видатних українських митця: художник, творець українського архітектурного модерну, автор Державного Герба УНР та ін. Василь Кричевський, а також архітектор і непересічний реставратор Володимир Пещанський. Забігаючи наперед слід сказати, що до 1918 року будівля школи так і не була завершена. Як

свідчать фотографії, зроблені німецькими льотчиками влітку 1918 року, було повністю зведено лише два поверхи. Причому, сама будівля залишалася не вкритою, а відтак усередину потрапляв дощ та сніг, що в подальшому сприяло її руйнуванню.

Будинок Педагогічного музею під час Першої світової війни (фото з приватної колекції)

Наказ про заснування Військової школи льотчиків-дозорців вийшов 24(10) грудня 1915 року, але фактично вона була відкрита у Києві 20 грудня 1915 року (за ст. ст., або – 3 січня 1916 р. – за новим).

Тимчасово школа функціонувала у будівлі Педагогічного музею на вул. Володимирській (нині – Будинок Центральної Ради). Але приміщень катастрофічно не вистачало, й рота обслуговування школи у кількості 100 солдатів, яка складалася з досвідчених техніків, мотористів, фахівців інших спеціальностей розмістилась на вул. Фундуклеївській (нині – Богдана Хмельницького), 23.

Для навчання у школі відправлялись молоді кадрові офіцери (тобто такі, які закінчили військові училища ще за 2-3 річними програмами мирного часу). Термін навчання становив 6 місяців. Курс складався з теоретичної частини та практичних зайнять. До теоретичної частини належали: військові науки (тактика, фортифікація, артилерія, тощо), спеціальні науки (аеронавігація, механіка, радіотелеграфія, аерофотографія, тощо), авіація та повітроплавання (типи літальних апаратів, їх практичне застосування, організація авіаційних частин). Під час практичних зайнять слухачі школи здійснювали польоти з досвідченими інструкторами, вчилися орієнтуватися на місцевості, складати звіти у літаках та правильно скидати їх, фотографувати місцевість і об'єкти, стріляти з револьверу, рушниці та кулемету, кидати бомби, та ін.

З часом до теоретичної частини додалися: повітряна розвідка (спостереження з прив'язаного аеростату та аероплану), підготовка до польоту, організація зв'язку у повітрі, повітряний бій (зокрема, окремо розповідалось про новий тип військової техніки – винищувачі).

Пізніше з'явився окремий спеціальний курс «застосування авіації на війні», до якого входили такі теми:

- короткий нарис існуючих повітряних засобів,
- організація та здійснення повітряної розвідки;
- складання донесень про розвідку;
- фотографування з аероплану;
- коректування стрільби артилерії;
- повітряний бій;

· скидання бомб;
· служба зв'язку;
· організація авіаційних частин ворогуючих армій.

Коли слухачі випускалися зі школи, вони складали такі іспити: фотографія, радіотелеграфія, двигуни та матеріальна частина аеропланів, військові предмети.

2-й випуск військової школи льотчиків-спостерігачів, липень 1916 року

Упродовж 1916 року стало зрозумілим, що Київ не підходить для розташування школи льотчиків-дозорців. Начальник школи, капітан Молотов, 19 жовтня 1916 року доповів про це командувачу російською авіацією великому князю Олександру Михайловичу:

«Особливою нарадою визнано невідкладно необхідним у найближчий час забезпечити доручену мені школу власними будинками, майстернями та аеродромом-полігоном.

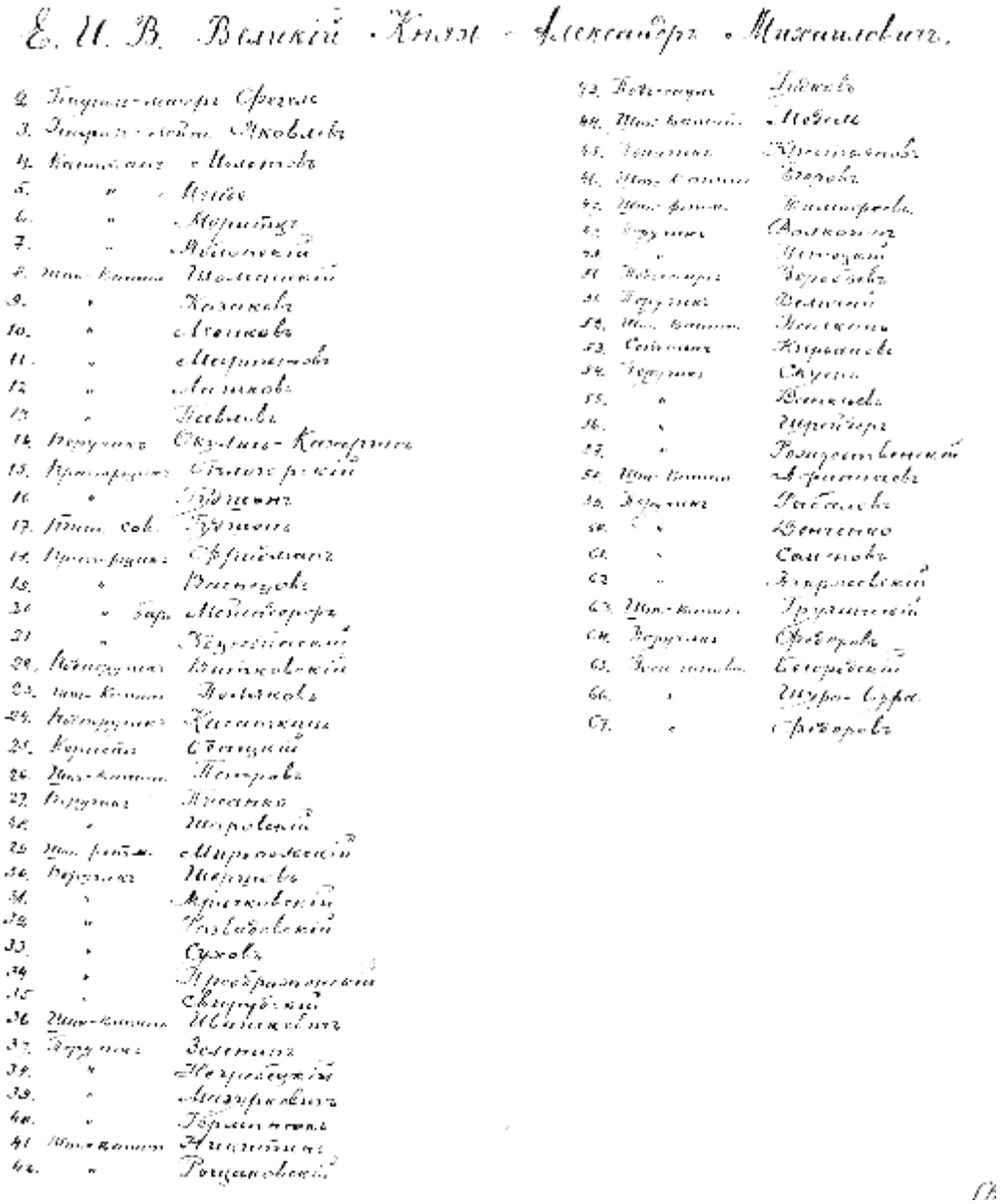
У зв'язку з величезним значенням практики повітряної стрільби та бомбометання, визнано необхідним мати аеродром-полігон поруч з водним простором (озером або берегом моря), аби втілити у життя вимоги, які висуваються кулеметно-стрілецькому відділенню школи.

Крім того, аби не порушувати плановість та безперервність проходження курсу школи, є нагально необхідним:

1) розмістити школу у більш прийнятному за кліматичними умовами пункті, ніж м. Київ;

2) мати всі будинки на самому аеродромі або безпосередньо поруч із ним.

Нарада торкнулась також питання про можливість розміщення школи в Євпаторії, де поблизу є величезне озеро, в Одесі чи взагалі поруч із морем.

2-й випуск військової школи льотчиків-спостерігачів, липень 1916 року
(до фото на сторінці 18)

Оскільки Євпаторія за своїм кліматом, наявністю озера та моря, а також поблизу від заводу Анатра (у Сімферополі), більше задовольняє потребам школи, ніж інші місця чорноморського узбережжя, вона є найбільш бажаним пунктом для розміщення школи, будучи водночас незрівнянно менше перевантаженою, ніж Одеса, різними установами, військовими частинами, парками, тощо».

Після цієї доповіді доля подальшого розташування військової школи льотчиків-дозорців була остаточно вирішена: впродовж весни-літа 1917 року вона була переміщена до Євпаторії. На початку березня 1917 року у Педагогічному музеї почала свою діяльність Центральна Рада, яка вже восени стала повним власником цього будинку.

Що ж стосується недобудованої будівлі на вул. Олександрівській, то її доля тимчасово була невизначеною.

Принагідно варто згадати, що недобудовану споруду військової школи льотчиків-дозорців використали в якості укриттів вояки полку ім. Костя Гордієнка військ Центральної Ради, які у січні-лютому 1918 року брали участь у вуличних боях з більшовиками. Гордієнківці вели бій безпосередньо з залогою заводу «Арсенал», на якому зосередились загони червоної гвардії. Поруч із недобудовою знаходилась т.зв. школа сліпців: людей із вадами зору. Й під час обстрілів вояки-українці також мали допо--магати знедоленим інвалідам. Командир полку ім. К. Гордієнка, майбутній військовий міністр Української Народної Республіки Всеволод Петрів згадував про це: «Цілий день Гордієнківці перестрілювались з Арсеналом, причому найтяще було тим, хто був у залозі Школи Сліпців, бо доводилося під вогнем тягати воду через вулицю з криниці і не тільки для себе, але й для сліпих бідолах, які ані самі не могли дати собі ради, ані не могли їм допомогти сестри жалібниці. У невпинній боротьбі пощастило нам збити усі сторожі арсенальців на шосе вздовж Дніпра, добитися до Ланцюгового мосту та вислати стежі поза нього. Тим осягнено Печерськ з боку Дніпра».

Аерофото Печерська, зроблене німецькими льотчиками влітку 1918 року. На першому плані чітко видно недобудовану споруду військової школи льотчиків-спостерігачів

Випускники військової школи льотчиків-спостерігачів, які відзначились у Війні за Незалежність у складі Армії Української Народної Республіки (з книжки Ярослава Тинченка: «Герої українського неба. Пілоти Визвольної війни 1917-1921 рр»)

Віктор Савицький

Савицький Віктор. Кавалер ордену Святого Георгія 4-го ступеня. На чолі батареї військ УНР у званні капітана героїчно загинув у бою з російськими більшовиками під Житомиром. Можна ознайомитися зі статтею про нього: Я. Тинченка «***Батарея отамана Савицького: життя та смерть єдиного героя УНР, чиїм іменем було названо військову частину» https://tyzhden.ua/batareia-otamana-savytskoho-zhyttia-ta-smert-iedynoho-heroia-unr-chyim-imenem-bulo-nazvano-vijskovu-chastynu/***

Борис Губер

Губер Борис Олександрович (21.03.1891–5.02.1919), сотник, військовий льотчик. Походив із дворян Московської губернії, закінчив Псковський кадетський корпус, Віленське військове училище (1913), Військову школу льотчиків-дозорців (1916) і Севастопольську військову авіаційну школу (1917). Під час Першої світової війни воював у складі 19-го корпусного авіаційного загону. 24.08.1916 атакував і збив літак ворога, за що нагороджений орденом Святого Георгія 4-го ступеня. Останнє звання в російській армії – штабс-капітан. У 1918 р. вступив на українську військову службу. Був помічником командира 2-го Подільського дивізіону з муштрової та технічної частини. Наприкінці 1918 р. у складі дивізіону прибув до м. Красне, де розташовувався Летунський відділ Галицької армії, й обійняв посаду помічника командира Летунського відділу з технічної частини. Для підготовки власних фахівців з різних галузей авіаційної справи у січні 1919 р. при Летунському відділі почали діяти два курси: льотчиків-дозорців та механіків-мотористів. На жаль, навчання тут закінчилися трагедією. Увечері 5 лютого 1919 р. сотник Борис Губер показував курсантам устрій бомби, що льотчики кидали на ворога. Як згадували галицькі мемуаристи, ця бомба вибухнула в руках Губера, забравши його життя, а також життя ще 7 старшин та підстаршин Летунського відділу. Один з очевидців трагедії свідчив, що цю ж саму бомбу Б. Губер розібрав, а потім зібрав минулого вечора. На думку автора спогадів, під час збірки бомби Губер забув вкласти між запальним молотком і капсулем пружину, відсутність якої і стала причиною вибуху наступного вечора[99]. Шестеро з загиблих старшин були поховані у спільній могилі у Красному. Тіло поручика Теодора Томенка родичі забрали на батьківщину. Восьмий авіатор, підстаршина Іван Лупул, помер від ран за тиждень по вибуху в лікарні Золочева. Але вина Бориса Губера у вибуху бомби у світлі

нових фактів видається сумнівною. В архівах Львова випадково вдалося виявити фотографії з зображенням понівечених тіл льотчиків, що загинули під час вибуху у Красному. Тіло сотника Губера та, зокрема, його руки, на фотографії цілі. Пошкоджено лише обличчя, – отже, під час вправ він, певно, спостерігав за кимось із курсантів та вибуховою хвилею був уражений в обличчя. До того ж, знімок тіла хорунжого Канукова – молодшого брата військового льотчика Джамбулата Канукова, дозволяє припустити, що саме він, сидячи за столом, робив вправи з бомбою, коли вона раптово вибухнула. Верхня частина його тіла повністю пошматована осколками та вибуховою хвилею. На посмертному фото Теодора Томенка у нього перев'язано голову, плече та руку, тож, найімовірніше, по вибуху медики ще боролися за його життя. Борис Губер був похований у м. Красне.

Кудря Федір Євдокимович (16.02.1894–1920), сотник, льотчик-дозорець. Народився у с. Скопці Переяславського повіту Полтавської губернії. Навчався на механічному факультеті Київського політехнічного інституту. Під час Першої світової війни мобілізований до російської армії, закінчив артилерійське училище, служив у 33-й гарматній бригаді. Згодом навчався в Київській школі льотчиків-дозорців і за цим фахом у складі 33-го корпусного авіаційного загону брав участь у бойових діях; останнє звання у російській армії – штабс-капітан. У 1917 р. був активним членом Української партії соціалістів-революціонерів. Восени 1917 р. – комісар Центральної Ради на Південно-Західному фронті. З 16.12.1917 – льотчик-дозорець 1-го Українського авіаційного загону військ Центральної Ради, з 16.01.1918 – «революційний головнокомандувач Південно-Західного фронту», призначений на цю посаду Центральною Радою. Від початку лютого 1918 р. – голова демобілізаційної комісії фронту. Навесні 1918 р. призначений командиром 3-го авіаційного парку в Києві, але 15.06.1918 звільнений зі служби та взагалі з Армії Української Держави. У листопаді-грудні 1918 р. був активним діячем повстання проти П. П. Скоропадського, наприкінці грудня 1918 р. – у січні 1919 р. виконував обов'язки командувача авіацією військ Директорії, згодом став командиром Київського авіаційного парку. На початку грудня 1919 р. долучився до отамана О. Волоха, який із кількома частинами Армії УНР перейшов на бік червоних, і був призначений командиром сотні. Того ж місяця захворів на тиф. По одужанні повернувся в рідне село. У квітні 1920 р. приїхав до Києва, де дочекався приходу польських та українських військ. Вступив до АУНР і був зарахований до резерву управління Повітряного флоту. Виїхав у розпорядження управління до Кам'янця-Подільського, та, крім цього, вступив тут до університету. У липні 1920 року, по відході українських військ із Кам'янця-Подільського, залишився у місті й вирішив повернутися на батьківщину, однак дорогою – у м. Калинівка Вінницького повіту, був схоплений місцевими органами ЧК. Потому відправлений до Сквирської в'язниці, де підмовляв ув'язнених здійснити колективну втечу. 18.08.1920 був переведений до Києва, а 27.09.1920 колегією Київської губернської ЧК засуджений до страти.

Михайло Поготовко

Поготовко Михайло Миколайович (8.11.1891-31.03.1944), підполковник Дієвої армії УНР. Уродженець с. Бараново Валкського повіту Харківської губернії. Закінчив Полтавське реальне училище, 1-е Київське військове училище (1.12.1914), вийшов до 30-го піхотного Полтавського полку, у складі якого брав участь у Першій світовій війні, остання посада в полку – полковий ад`ютант. Закінчив Військову школу льотчиків-спостерігачів у Києві (16.12.1916), служив льотчиком-спостерігачем 8-го корпусного авіазагону, 1-го Туркестанського корпусного авіазагону, брав участь в його українізації та переведенні 15.11.1917 до Києва. Останнє звання в російській армії – штабс-капітан, був нагороджений всіма орденами до Святого Володимира 4 ступеня з мечами та биндою, Георгіївською зброєю. З 15.12.1917 льотчик 1-го Українського авіаційного загону, з яким увійшов до складу Гайдамацького коша Слобідської України, з 12.03.1918 льотчик 1-го Запорізького авіаційного загону (до вересня 1918 р.) З 1.01.1919 юрисконсульт управління повітряного флоту Дієвої армії УНР, з 10.02.1919 начальник господарчо-рахівничного відділу управління повітряного флоту, з 22.03.1919 начальник загально-муштрового відділу управління повітряного флоту, з 19.02.1920 перебував у Кам`янці за штатом, з 19.05.1920 помічник начальника управління Військово-Повітряного флоту Дієвої армії УНР, з 27.02.1921 т.в.о. командира Учбового куреня Польової жандармерії. З 1923 мешкав на еміграції у Варшаві. Навесні 1940 очолив Український допомоговий комітет у Варшавській окрузі, виступав за створення українських частин у складі вермахту, був одним з ініціаторів створення Українського Визвольного Війська, загинув у Варшаві від кулі бойовика Армії Крайової. Похований у Варшаві на православному цвинтарі Воля.

Офіцерські зібрання та гарнізонні будинки в історії Києва

Зібрання офіцерів або офіцерські казино існували ще у XVIII столітті. Але лише у другій пол. XIX ст. у Російській імперії та Австро-Угорщині почали орендуватись, або навіть будуватись окремі будинки.

У Києві з кінця XIX ст. у двоповерховому будинку за адресою: вул. Московська, 7, розташовувалось Києво-Печерське військове (офіцерське) зібрання. Принаймні, у довідниках по Києву 1901 року це зібрання вже фіксується саме за цією адресою. Будівля на вул. Московській (нині – Князів Острозьких), 7 простояла до 2010-х років, і була розібрана для спорудження нового хмарочосу.

Коли саме було засновано київське офіцерське зібрання – зараз сказати годі. Але про те, що в ньому було, можна скласти уявлення на підставі рапорту голови розпорядчого комітету цієї установи підполковника Германовського, поданого 28 березня 1918 року вже до Військового

міністерства УНР. У рапорті Германовський повідомляв про долю зібрання та майна, яке в ньому зберігалося:

«Доповідаю, що після вирушення частин з Печерського району м. Києва на війну у 1914 році на Печерську, по Московській вулиці, у будинку №7, залишилось майно Києво-Печерського військового зібрання, яке складається з меблів, декорацій, роялів, великої бібліотеки, що складається з різних відділів (включно з військовим) та столового срібла вагою близько одного пуду (понад 16 кг – Я.Т.). Частина цього майна під час війни, згідно розпорядження керівництва, була видана різним установам для тимчасового використання.

Під час війни казна не відпускала засобів на утримання зібрання, а власних грошей залишалося дуже мало. Попри багаторазові звернення про відпуск грошей з казни на утримання зібрання, такі звернення не були задоволені, а тому зібрання 1 серпня 1917 року мало, за відсутністю засобів, остаточно ліквідуватися.

Нині зібрання не має ніяких засобів на утримання управителя зібрання для догляду за майном. Крім того, верхнє приміщення зібрання (2-й поверх – Я.Т.), де розміщено всі меблі та бібліотеку, постійно займається різними військовими частинами: німецькими та українськими, які, без усякого дозволу, користуються всім майном зібрання, псують його та крадуть. Крім того, під час більшовицької навали у Києві у січні 1918 року зібрання було розграбоване більшовиками, частину майна вкрадено, замки від шаф, столів та дверей зламано, ключі винесено, печатки з шаф зірвані, справи, опис майна зібрання, розписки отримання майна різних установ вкрадені.

Майно зібрання купувалося впродовж багатьох років частково на гроші, які відпускала казна, частково з жалування офіцерів, членів зібрання, з членських внесків. Це майно та бібліотека уявляють з себе велику цінність, попри це, у ситуації, що склалася – відсутність засобів на утримання управителя, постійне перебування частин та крадіжка майна, зазначене майно не може бути збережене та немає можливості нести відповідальність з нього. Тому, прошу Вашого термінового розпорядження про припинення розміщення військ у приміщенні колишнього зібрання (Московська вул., б. №7), аби уникнути подальшого зникнення майна та для його полагодження, а також прошу Вашого термінового розпорядження про призначення охорони до зазначеного майна та призначенні комісії для підрахунку та прийому решти майна зібрання» (ЦДАВО України).

У 1920-і рр. майно офіцерського зібрання знайшло своє місце у новоствореному Будинку культури робітників заводу «Арсенал», який нині зветься Центром художньої та технічної творчості «Печерськ» на вул. Князів Острозьких (Московській), 3.

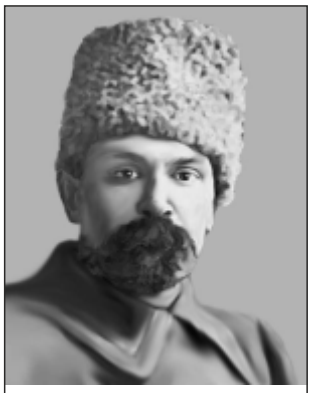
До 1914 року у Києві також існувало офіцерське економічне товариство, яке за зібрані у своєму середовищі кошти замовляло у приватних майстерень кашкети, погони, зразки амуніції, ґудзики та ін. В подальшому ці речі продавались у магазинах, які з року в рік винаймались в оренду у різних місцях Києва: на Хрещатику, Лук'янівці та Печерську.

У 1910-і рр. штабом Київської військової округи було також вжито заходів для створення гарнізонного зібрання, де б можна було збирати не лише офіцерів, а й нижніх чинів (солдатів та унтер-офіцерів).

З цією метою було взято в оренду у родини Григоровичей-Барських великий будинок на вул. Прорізній, 19 (нині – Прорізна, 17). Зараз за цією адресою знаходиться Київський національний академічний молодий театр.

Як саме використовувалось гарнізонне зібрання – сказати годі, бо про це доки що не вдалось віднайти докладних звісток. Але вже з 1-го січня 1916 року у будинку на Прорізній, 19 розташовувався 308-й запасний польовий госпіталь на 210 ліжок для хворих та поранених солдатів російської імператорської армії.

Навесні 1918 року будинок Григоровичей-Барських було передано військовому товариству «Батьківщина», до складу якого входили патріотично налаштовані офіцери-українці. Вони були організаторами Української армії та активними учасниками збройної боротьби з російськими більшовиками. Більшість із них була членами Української партії соціалістів-революціонерів та Союзу Української Державності. Під час правління Павла Скоропадського керівником «Батьківщини» був генерал Олександр Греків, який перебував в опозиції до гетьмана.

Олександр Греків

Фактично, товариство «Батьківщина» перебрало під своє керівництво шевські та кравецькі майстерні, які раніше належали офіцерському економічному товариству, відкрило крамниці, де виготовлялись українські відзнаки, зразки форми одягу та спорядження, тощо. Крім того, при товаристві здійснювалась велика освітня діяльність: було засновано хор, гімнастично-спортивне товариство «Коло», організовувались різноманітні патріотичні заходи. Зокрема – проведення екскурсій на могилу Т. Шевченка, богослужіння в пам'ять гетьмана Івана Мазепи, та ін.

«Прихованою» від влади П. Скоропадського діяльністю товариства «Батьківщина» стала організація восени 1918 року збройного повстання проти гетьмана. В подальшому керівник «Батьківщини» генерал Олександр Греків став військовим міністром Директорії, а наказним отаманом (головнокомандувачем) Дієвої армії УНР – один із очільних його діячів генерал Олександр Осецький. До активних діячів «Батьківщини» також належали такі відомі воєначальники доби Української Народної Республіки, як Всеволод Петрів, Віктор Павленко, Василь Тютюнник, та ін.

Починаючи з січня 1919 року за Київ точилась завзята збройна боротьба поміж Армією УНР та її ворогами – червоною та білою російським арміями. Кінець-кінцем, влітку 1920 року радянські війська остаточно зайняли Київ, а у листопаді – більшу частину України.

У 1921-1922 роках за ініціативи командувача Київською військовою округою РСЧА Йони Якіра за адресою: вул. Якова Свєрдлова (колишня Прорізна), 19 було відкрито Будинок Червоної армії та флоту ім. Ільїча.

У Будинку Червоної армії та флоту функціонували військово-наукове

товариство та товариство сприяння обороні. На базі останнього було створено Товариство сприяння обороні, авіаційному та хімічному будівництву. До обох організацій входили військові фахівці – колишні генерали та офіцери російської імператорської армії, які перейшли на службу до більшовиків. Вони готували монографії та писали статті на різні військово-наукові теми, видавали часопис «Военная мысль и революция», читали доповіді червоноармійцям київської залоги. Т.зв. «політпросвіті» приділялося багато уваги, й для лекторів, які запрошувались до Будинку Червоної армії та флоту, це було вигідним заробітком. На секціях військово-історичного товариства обговорювались нові винаходи у галузі застосування військової авіації, механізації, а також – т.зв. психотехніці (психологічна робота серед військовослужбовців). Товариство сприяння обороні дбало про військову підготовку серед школярів та студентів. У військовому кабінеті Будинку Червоної армії та флоту було влаштовано велику зброярню з різними зразками вогнепальної зброї. За будівлею було споруджено великий підземний тир, де проводились навчання зі школярами багатьох середніх навчальних закладів Києва. Цей тир функціонував щонайменше до середини 1990-х років.

Колишніми офіцерами, які поступили на службу до Червоної армії, було зібрано велику військово-історичну бібліотеку, а також багато періодичної літератури.

Прикметним місцем при Будинку Червоної армії та флоту був військово-книжковий склад, де можна було придбати військову та історичну літературу, журнали, газети та ін. видання. З часом склад перетворився на один із перших у Києві великих комісійних магазинів, де торгували не лише різними предметами, які використовувались під час військових навчань (мапами, канцелярськими приладами, тощо), а й зброєю та патронами для полювання, атикваріатом, предметами мистецтва.

Военно-книжный склад
газеты «Красная Армия» при ДКА
им ИЛЬИЧА ул. Свердлова № 19.
ОТДЕЛЕНИЕ: Винница—ул. К[illegible]ого № 29.

Оголошення з газети «Красная Армия», від 20 листопада 1924 року, про функціонування при Будинку Червоної армії ім. Ілліча на вул. Свєрлова, 19, військово-книжкового складу

Членська картка №505 на ім'я Абрама Ленточника, Будинку Червоної армії та флоти ім. Ілліча київської залоги. 1927 р. (документ з фондів НВІМУ)

Групова фотографія працівників Будинку Червоної армії та флоту ім. Ілліча, зроблена 31 березня 1928 року. 4-й ліворуч – начальник Будинку Максімов. 3-й ліворуч – колишній полковник російської імператорської армії, який завідував тиром та стрілецькою справою, Сергій Дуров. 5-й – колишній полковник Володимир Левіс, що завідував військовим кабінетом Будинку. Обидва репресовані за справою «Весна» у 1931 році (фото з фондів НВІМУ)

Однак, будівля на Свердлова,19 була замалою для того, аби й надалі функціонувати в якості будинку однієї з найбільших в СРСР залог червоної армії.

У 1930 році командувач Українською військовою округою РСЧА Йона Якір доручив відомому тоді київському архітектору Йосипу Каракісу завершити будівництво школи та перетворити її на будинок Червоної армії та флоту. Як зазначають історики архітектури, Каракіс значно змінив первинний проєкт, використавши лише зведену до того часу «коробку», в результаті чого вийшов ось який будинок: «Триповерховий, цегляний, у стилі неоампір. Порівняно з первісним проєктом архітектура будинку зазнала змін: замість фігурних вінцевих парапетів з'явилися високі аттикові стіни з вікнами з напівкруглими завершеннями. Головний вхід із східного фасаду переміщено на ріг та оформлено доричними колонами. Перемички вікон першого поверху прикрашено скульптурними маскаронами, які зображують червоноармійців у будьонівках. Особливо помітною зміною в композиційному задумі є відсутність великої бані, яка фіксувала перетини вулиць. Асиметричний за структурою будинок складається з двох різновеликих прямокутних корпусів, об'єднаних напівкруглим у плані наріжним об'ємом, який містить вхідний вестибюль та лекційні зали на рівнях другого і третього поверхів. Другий, парадно оформлений вхід розміщено у торцевій частині корпусу з боку Кріпосного пров. На рівні верхніх поверхів у крила вписано двосвітні зали для

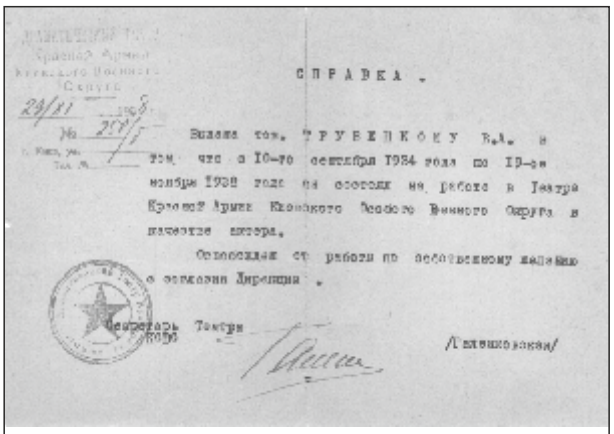
Будинок червоної армії та флоту ім. Й. Якіра після звершення будівництва у 1934 року (фото з альбому «Архитектор Иосиф Каракис»)

Будинок Червоної армії та флоту ім. Й. Якіра у 1935-1936 рр. (фото з альбому «Архитектор Иосиф Каракис»)

глядачів: велика – на 1015 місць з боку Кріпосного пров. Приміщення клубної та адміністративної частини згруповано обабіч коридора. Архітектуру пофарбованих у два кольори фасадів (білі деталі на блакитному тлі) вирізняє ордерна побудова: перший рустований поверх на високому цокольному ярусі має вигляд своєрідного подіума для розміщення у простінках верхніх поверхів пілястрів і напівколон іонічного ордера. Однорідний ритмічний крок поодиноких прямокутних прорізів зорово зупиняють площини розкріповок з потрійними вікнами, які фланкують наріжний об'єм, вхід з боку Кріпосного пров. та південний ріг фасаду з боку вул. М. Грушевського. Помітне пожвавлення в архітектуру вносять напівколони й аркові вікна, що відповідають місцям розташування залів для глядачів у структурі будинку» (Свод пам'ятників, кн.1, ч.1, Київ. 1999. С. 334)

Основну частину будівництва вдалося завершити у 1931 році, але деякі оздоблювальні роботи тривали до 1933-го. У середині будинку було створено 150 приміщень, у тому числі: великий та малий концертні зали, два лекційних зали, кінотеатр, кілька приміщень бібліотеки та архіву, бар-ресторан, тощо. За розробку проєкту Будинку Червоної армії та флоту Йосип Каракіс наказом командувача УВО Й. Якіра 25 жовтня 1931 року був премійований шкіряним пальто (Архитектор Иосиф Каракис. С. 60-63).

СПРАВКА

Довідка від 29 листопада 1938 року, видана В. А. Трубецькому, про те, що з 10.09.1934 р. по 19.11.1938 р він працював у Театрі Червоної армії КОВО як актор та звільнений за власним бажанням (документ з фондів НВІМУ)

З 1-го листопада 1934 року, після переїзду столиці УРСР з Харкова до Києва, будівля стала зватись Всеукраїнським будин-

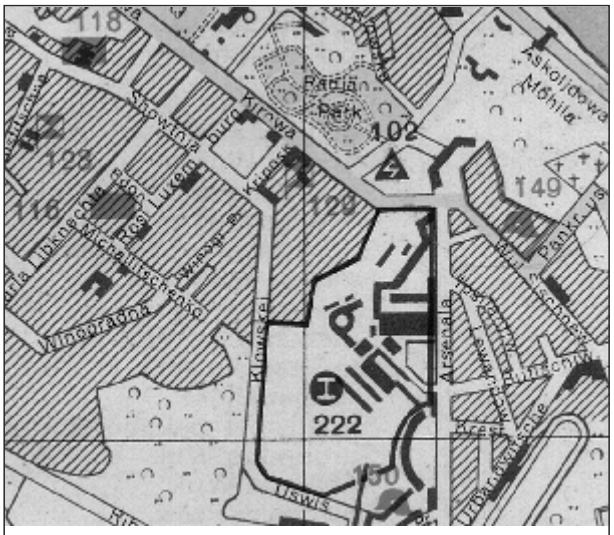

Жіночий хор при Будинку Червоної армії та флоту, 1935-1936 рр., м. Київ. Керівник Лищенко Я. Д. (фото з фондів НВІМУ)

ком Червоної армії та флоту ім. Й. Якіра. Однак, після того, як цього воєначальника у 1937-му році було заарештовано та страчено, цей об'єкт став зватись Київським окружним будинком Червоної армії.

У 1939 році, коли Червона армія у зв'язку з початком Другої світової війни почала велике розгортання, у будинку розмістився штаб стрілецького корпусу й гарнізонна комендатура.

У 1941 році, перед відступом радянських військ з Києва, будинок було заміновано 9-ма тонами динаміту, але так і не висаджено у повітря. Німецькі окупаційні війська розмінували будинок, а також весь урядовий квартал, де розмістили свої військові та цивільні установи.

Позначення Будинку Червоної армії на німецькій мапі, виданій напередодні вторгнення – у квітні 1941 року. У легенді до мапи зазначено, що тут знаходився штаб стрілецького корпусу (документ з фондів НВІМУ)

Під час окупації Києва урядовий район на Липках використовувався німцями за безпосереднім призначенням. Усі старі мешканці, які ще тут залишались, були виселені (або забрані до концтабору і страчені). У будинках знаходилися різні окупаційні підрозділи, установи та організації або заселилися представники німецької адміністрації та члени їх родин. Наприклад, у будинку на вул. Інститутській, 27 (навпроти Будинку офіцерів) дислокувалась абвергруппа 304, в якій служили завербовані німцями колишні радянські розвідники, партизани та підпільники. Вони займались здійсненням дезинформації радянських розвідувальних органів.

На територію району можна було потрапити лише за посвідками. У Будинку Червоної армії та флоту давались концерти та проводились інші зайняття з пораненими вояками німецької, угорської, румунської, італійської та інших національностей, які воювали проти Радянського Союзу. Неподалік – на Аскольдовій могилі, було створено велике кладовище для померлих від поранень та захворювань генералів, офіцерів та солдатів армій супротивника. Після звільнення Києва, наприкінці 1943 – на початку 1944 років, це кладовище було знищене.

У січні 1946 року у Будинку червоної армії та флоту з 17 до 28 січня 1946 року відбувався суд над 15 нацистськими злочинцями. 12 із них були засуджені до страти та повішені на площі Калініна (нині – Майдан Незалежності) за присутності величезної кількості мешканців Києва та людей з інших куточків України.

Підсудні слухають вирок військового трибуналу на судовому процесі у справі про звірства німецько-фашистських загарбників на території України. У першому ряду зліва направо: підполковник Георг Трукненброд, генерал-лейтенант поліції Пауль Шеєр, оберштурмбанфюрер Георг Хейніш. У другому ряду перший праворуч – Оскар Валлізер.

Під час судових засідань було заслухано не лише 15-х окупантів – членів націонал-соціалістичної партії, від генералів до солдатів, які служили у різноманітних каральних органах, а й мирних мешканців, що випадково вціліли під час екзекуцій, були ув'язненими, або просто стали свідками злочинів. Як звинувачувані, так і свідки, розповіли про моторошні злочини: масові розстріли, побиття, пограбування, насильницьке вивезення на роботи до Німеччини, спалення цілих населених пунктів та знищення закладів освіти і культури. Під час судового розгляду було розглянуто велику кількість фактів масових страт мирних мешканців та військовополонених, людей похилого віку, жінок та, особливо – дітей. Під час судового розгляну було в повній мірі висвітлено трагедію Бабиного Яру, спалення багатьох сіл, мешканці яких обвинувачувались у підтримці партизанів, цілеспрямоване знищення усіх мирних мешканців, яких не встигли забрати на роботи у Німеччину, перед приходом радянської армії.

21 грудня 1956 року у Будинку офіцерів було створено військове-наукове товариство, до складу якого входили ветерани радянської армії та флоту. У складі товариства були такі секції: оперативно-тактична, артилерійсько-ракетна, військово-технічна, авіаційна, військово-медична, військово-історична секції, а також секції прикордонних військ, тилу, військових сполучень. Першим керівником військово-наукового товариства став Герой Радянського Союзу, генерал-полковник авіації Сергій Горюнов.

Письменник та ветеран Червоної армії, репресований у 1937 році, Ілля Дубинський, проводить засідання ветеранів т.зв. червоного козацтва з метою збору матеріалів для написання історичного нарису, кінець 1950-х рр. (з фондів НВІМУ)

Збори оперативно-тактичної секції воєнно-наукового товариства, перша пол. 1960-х рр. (фото з фондів НВІМУ)

Генерали та офіцери, які перебували у запасі, або у відставці, збирались у Будинку офіцерів для обговорення різних тем зі свого досвіду військової служби, проводили конференції та лекції, активно допомагали місцевим керівникам комуністичній партії у веденні агітації та пропаганди. Саме за рекомендацією військово-наукового товариства ідеологічно перевірені ветерани могли потрапити на телебачення або радіо, допускались до зустрічей з військовослужбовцями строкової служби, студентами, школярами, вели пропагандистську роботу на підприємствах та у навчальних закладах. У звіті, складеному військово-науковим товариством у 1986 році зазначено, що за тридцять років його членами було проведено 124 500 зустрічей, а також здійснено 2617 виступів у телепрограмах та на радіо з метою військово-патріотичного виховання.

Військово-наукове товариство у Будинку офіцерів існувало до початку 1990-х років. Одночасно його членами перебувало до 300 і більше осіб. На початках свого існування до складу товариства входило чимало ветеранів Червоної армії – т.зв. «будьонівців», «червонців», «щорсівців», тощо. Чимало з них у 1930-і роки були репресовані, й звільнені з таборів лише у 1955-1956 роках. Беручи участь у засіданнях товариства, вони прагнули «відновити історичну справедливість» по відношенню до себе. Але, в процесі діяльності товариства виявилось, що у цих людей було відсутнє навіть спільне бачення щодо подій 1917-1921 ро-

Командувач Київського військового округу генерал армії Іван Якубовський та майбутній головнокомандувач в'єтнамської армії під час В'єтнамської війни Ван Тьєн Зунг на урочистих заходах у Київському окружному будинку офіцерів, 1965-1966 роки (з фондів НВІМУ)

ків, не кажучи вже про часи репресій. Тому, між «старими» ветеранами та «новими» існував надзвичайно великий антагонізм.

Станом на 1986 рік у товаристві перебувало 338 членів, у тому числі 104 генерали. 18 членів товариства були Героями Радянського Союзу. За віком 161 із них мали понад 70 років.

У правому крилі Будинку Радянської армії та флоту функціонував центр дозвілля, тут були: кінотеатр, буфет, танцювальна зала. У 1967-му році у шести залах на 2-му поверсі було відкрито Музей Червонопрапорного Київського військового округу. Він мав виразно пропагандистський характер, фактично – збільшену копію кімнат бойової слави військових частин. На стінах були розміщені великі та сильно ретушовані копії з фотографій періоду 1917-1945 рр., намальовані плакати, схеми, тощо. Окрему секцію музею складав відділ подарунків з країн Варшавського договору.

Чехословацькі офіцери оглядають куточок «Музею співдружності армій соціалістичних країн» (фото з фондів НВІМУ)

З оригінальних речей у музею було кілька зразків нагородної холодної зброї, переданих ветеранами, кітель та особисті речі генерала Кирпоноса, які пізніше були передані до центрального музею збройних сил СРСР.

Вадим КАРПЕНКО

ПРОГОЛОШЕННЯ УКРАЇНОЮ НЕЗАЛЕЖНОСТІ. СТВОРЕННЯ ЗСУ. РОЗВИТОК КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Розпад СРСР і творення нової Української держави та українського війська

Якщо наприкінці 70-х років XX століття в колишньому Радянському Союзі ще тільки задумувались над проблемами «реального соціалізму», які були очевидними з огляду на незадовільні результати тодішньої економічної та соціальної політики, то 80-ті вже несли з собою зовсім інші настрої. Спроби влади здійснити кардинальні зміни у внутрішній і зовнішній політиці та вибіркове впровадження у сисему соціалістичної планової економіки елементів вільного ринку, з одного боку, зменшило тотальний державний контроль у всіх сферах життя суспільства, а з іншого, створило неабиякі спокуси для старих і нових еліт у напрямку привласнення значних обсягів бюджетних коштів, що в умовах тоталітарної однопартійної системи вважалися або «народними» (тобто нічиїми), або ж «партійними» (які складно було витрачати на особисті потреби). Боротьба еліт за право бути долученими до управління грошовими потоками призвела до послаблення центральної влади і швидкої криміналізації слабшої, з точки зору моральності та альтруїзму, частини суспільства. **Неможливість, за таких умов, ефективного управління величезною країною, що по суті своїй являла імперію, зліплену з розмаїття народів, рас, мов, культур і звичаїв, спровокувала активні відцентрові тенденції.**

Збурення суспільних настроїв на ґрунті національної свідомості вилилося в масове народження громадських рухів та об'єднань і підштовхнуло народи, об'єднані військовою силою Москви в штучний «союз», до **активних пошуків джерел самоідентифікакції, повернення до власної культурної спадщини й відновлення чи встановлення своїх національних суверенітетів**.

Звісно, тривале правління московського «центру» давалося взнаки і всередині національних суспільств продовжували працювати десятиліттями насаджувані гасла, що тим чи іншим чином пропагували єднання нез'єднуваного під кремлівським проводом.

Тим не менше процес розпочався, і **так званий «парад суверенітетів» був відкритий Литвою, 11 березня 1990 року,** коли вона оголосила про свою незалежність від СРСР.

Навчені кремлівські пропагандисти спробували нівелювати значення такої об'яви способом «розмивання поняття» і **12 червня 1990 року у Москві приймають «Декларацію про державний суверенітет РРФСР».** Проте, хід з їхнього боку був не надто вдалим, бо це фактично примусило **керівництво Комуністичної партії України прийняти на своєму черговому з'їзді резолюцію «Про державний суверенітет Української РСР».** Відповідно, того ж дня – **16 липня 1990 року, комуністична більшість у Верховній Раді тодішньої УРСР, керуючись резолюцією з'їзду, змушена була голосувати за Декларацію про державний суверенітет України,** сподіваючись на підписання у недалекому майбутньому нового союзного договору. Але реальний текст Декларації вже за своїм змістом фактично був програмою побудови незалежної держави.

Наводимо окремі тези цього історичного документу:

«Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення».

«Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України».

«Українська РСР є самостійною у вирішенні будь-яких питань свого державного життя».

«Українська РСР здійснює верховенство на всій своїй території.

Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди».

«Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки і використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян».

«Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя».

«Українська РСР має право на власні Збройні Сили».

«Громадяни Української РСР проходять дійсну військову службу, як правило, на території Республіки і не можуть використовуватись у військових цілях за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР».

Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах.

Відносини Української РСР з іншими радянськими республіками будуються на основі договорів, укладених на принципах рівноправності, взаємоповаги і невтручання у внутрішні справи.

Зокрема, останнє речення тексту Декларації твердить, що її принципи мають бути основою позиції Республіки при підписанні нового союзного договору. Звісно, **очевидний початок швидкого розпаду великої держави, частиною якої була УРСР, не міг не викликати тривогу значної частини населення,** що пояснюється і природнім страхом несприятливих змін в особистому житті, і очікуванням тривалого некомфортного перехідного періоду, і недовірою до політичного керівництва Республіки, і простою звичкою до існуючого способу життя, і активною антиукраїнською позицією досі правлячої Комуністичної партії та її республіканської організації в Україні – КПУ (Комуністична партія України).

Слід окремо зауважити, що, – знаючи схильність українців до обстоювання власної, значною мірою особистої, свободи, – **КПРС системно та досить активно працювала на мінімізацію національного самосприйняття нашого народу, нав'язуючи на рівні підсвідомості формат мислення, опертий на тезу «моя батьківщина СРСР».** Врешті, для багатьох, це спричинило певний ментальний розрив між позиціями «Я – українець» та «Я – громалянин Радянського Союзу», аж до неможливості виокремлення жодної з них. Залишкові наслідки цієї діяльності колишньої комуністичної верхівки ми спостерігаємо в Україні ще й сьогодні, – навіть в розпал великої війни з Росією, – коли людина, визнаючи себе українцем чи українкою, в побуті тяжіє до російської культури та до специфічного російського погляду на світ і російського мислення.

Проте, **українську обережність та «останні сумніви» швидко здолала спроба антидержавного перевороту 19 серпня 1991 року в Москві, здійснена групою представників вищого партійного керівництва, які створили так званий Держаний комітет з надзвичайного стану** (рос. ГКЧП) **і спробували повернути країну до старих порядків.** Звісно, що найперше ця група оголосила надзвичайний стан з забороною всіх політичних партій, окрім КПРС, а також громадських організацій та рухів демократичного спрямування. Тим більше заборонялися мітинги, страйки і демонстрації. Впроваджувалася цензура щодо ЗМІ, призупинявся вихід більшості газет. У Москві було встановлено комендантську годину, а на вулицях з'явилися війська.

Заколот не отримав належної підтримки ні з боку військ, ні з боку громади союзної столиці, тому діяльність «комітету» було припинено вже 22 серпня. Тим часом, налякана цими подіями, комуністична більшість у Верховній раді на вечір 20 серпня 1991 року погодилась на засудження дій ДКНС, а **24 серпня 1991 року о 17:55 Верховна Рада України прийняла «Акт проголошення незалежності України». «За» проголосували 346 з 450 депутатів.**

УРСР перестала існувати, а замість неї постала **нова суверенна країна – Україна**.

Того ж дня було прийняте рішення про **проведення 1 грудня 1991 року Всеукраїнського референдуму** на підтримку прийнятого документу.

Так само **24 серпня було прийнято постанову «Про військові формування в Україні»**, яка й заклала початок будівництва Збройних Сил України.

Текст Постанови:

П О С Т А Н О В А
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про військові формування на Україні (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 38, ст. 506)

Верховна Рада України (ВР) п о с т а н о в л я є:

1. **Підпорядкувати** всі військові формування, дислоковані на території республіки, Верховній Раді України.

2. Утворити **Міністерство оборони України**.

3. Урядові України **приступити до створення Збройних Сил України**, республіканської гвардії та підрозділу охорони Верховної Ради, Кабінету Міністрів і Національного банку України.

Голова Верховної Ради України Л. КРАВЧУК

м. Київ, 24 серпня 1991 року
№ 1431-XII

3 вересня 1991 року **міністром оборони України був затверджений генерал-майор авіації Костянтин Морозов**, який під час серпневих подій у Москві твердо підтримав курс України на відокремлення від СРСР та утворення незалежної держави. А 4 вересня над куполом Верховної Ради України було урочисто піднято синьо-жовтий стяг.

12 вересня ухвалюється закон про правонаступництво України, **17 вересня було внесено зміни до Конституції, де слова «Українська РСР» замінено на «Україна»**.

Почалася активна розробка необхідних незалежній країні проектів законодавчих актів, у тому числі в галузі військового будівництва. 8 жовтня ухвалено Закон «Про громадянство України», **11 жовтня створено Раду оборони України.** Того ж 11 жовтня 1991 року Верховна Рада України затвердила **Концепцію оборони і будівництва Збройних Сил України**. За новою концепцією передбачалася, що **Україна має стати нейтральною, без'ядерною державою, яка не братиме участі у військових блоках**. До цієї мети країна мала йти поступово, з урахуванням усіх факторів національної безпеки, які, щоправда, на той час, важко було передбачити.

Концепція також визначала, що Збройні Сили України складаються з чотирьох видів: Сухопутні війська (Війська наземної оборони), Військово-Повітряні Сили і Сили Протиповітряної оборони (Війська повітряної оборони), Військово-Морські Сили. Збройні Сили України мали будуватися за принципом розумної достатності, отже виходячи з фінансово-економічних можливостей **чисельність усіх військ визначалася на рівні 0,8–0,9% чисельності населення країни: 400–420 тис. осіб.**

22 жовтня *у першому читанні* схвалено законопроекти «Про оборону України», «Про Республіканську гвардію України», «Про державний кордон України» та «Про прикордонні війська України».

Законопроект "Про оборону України" виходив з того, що **Україна прагне до мирного співіснування з усіма державами, незалежно від їх соціально-політичної та економічної орієнтації.** Принципи побудо-

ви Збройних Сил України мали забезпечити створення армії правової демократичної держави – на основі демократії, гуманізму та верховенства закону, – основні функції якої полягали у збройному захисті незалежності, територіальної цілісності та недоторканності України.

А К Т

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

ПРОГОЛОШУЄ

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ та створення самостійної української держави — УКРАЇНИ.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

24 серпня 1991 року

«Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?»

«ТАК, ПІДТВЕРДЖУЮ» «НІ, НЕ ПІДТВЕРДЖУЮ»

За результатами Всеукраїнського референдуму **1 грудня 1991 року, Акт проголошення незалежності підтримали всі адміністративні регіони України**. «За» проголосували 90,32% (28 804 071 особа) з тих, хто брав участь у голосуванні – 31 891 742 особи (84,18 % населення України).

Так само **1 грудня 1991 року відбулися і перші вибори Президента України**. Ним став Леонід Кравчук.

Грудень 1991 став тим місяцем, коли, отримавши на референдумі всенародну підтримку рішення про створення незалежної держави, Верховна Рада України приймає цілий пакет життєво важливих і найтерміновіших постанов. Вже **6 грудня були прийняті Закони «Про оборону України» та «Про Збройні Сили України» і затверджено текст Військової присяги,** яку першим склав Міністр оборони України генерал-полковник К. Морозов. А вже **8 грудня президент Леонід Кравчук бере участь у зустрічі трьох президентів (Росії, України та Білорусі) на білоруській території у Біловезькій Пущі, де лідери домовляються про те, що СРСР припиняє своє існування**, а натомість підписують угоду про створення Співдружності Незалежних Держав, у якій влада РФ бачила можливість втримати контроль над колишніми союзними республіками. Україна ратифікувала Угоду 10 грудня 1991 року, проте 20 грудня, **через вже очевидні спроби Росії реанімувати Радянський Союз, Верховна Рада України прийняла «Заяву Верховної Ради України з приводу укладення Україною Угоди про Співдружність Незалежних Держав» такого змісту:**

Підписання Біловезької угоди у Білорусі, 8 грудня 1991 року

> **Ратифікована 10 грудня 1991 року Верховною Радою України Угода** про співдружність незалежних держав із Застереженнями до неї **забезпечує незалежність України як держави.** Разом з тим має місце неоднозначне тлумачення як окремих положень Угоди, так і загального її спрямування офіційними колами сторін, що її уклали. **Мова зайшла прямо про призначення Угоди як основи для створення нової союзної держави**.

Відповідно до положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів з моменту ратифікації Угоди **обов'язковими для України є ті положення Угоди, підписаної Президентом України, до яких не зроблені застереження, а також Застереження до Угоди, схвалені Верховною Радою України**.

У своєму підсумку ратифікована Верховною Радою України Мінська Угода із застереженнями для України означає наступне:

1. Згідно з Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року та волевиявленням народу України, здійсненим шляхом всеукраїнського референдуму, **Україна є і залишається за своїм правовим статусом незалежною державою** – суб'єктом міжнародного права.

2. Україна **заперечує перетворення співдружності незалежних держав на державне утворення** із своїми органами влади і управління.

3. Україна **заперечує надання** співдружності незалежних держав **статусу суб'єкта міжнародного права.**

4. Координаційні інститути в рамках співдружності **не можуть мати владний характер**. Їхні рішення є рекомендаційними.

5. Здійснюючи зовнішню політику самостійно, Україна **вступатиме в консультації з іншими державами співдружності.**

6. **Кордон між Україною – з одного боку та Росією і Білорусією – з іншого є державним кордоном України, який є недоторканим.** Лінія його проходження, визначена Договором між Україною і Росією 1990 року і Договором між Україною і Білорусією 1990 року, **лишається незмінною незалежно від того, чи є Україна стороною Угоди чи ні.**

7. **Україна створюватиме власні Збройні Сили на базі розташованих на її території Збройних Сил колишнього СРСР.**

8. Україна **прагнутиме набути статусу без'ядерної держави шляхом знищення усіх ядерних арсеналів під ефективним міжнародним контролем** і на підставі Декларації про державний суверенітет України **не входитиме до військових блоків**.

9. Перебування стратегічних збройних сил на території України є тимчасовим. Їхній правовий статус і термін перебування на території України має бути визначений Законом України і спеціальною міждержавною угодою, укладеною між державами, на території яких розміщена ядерна зброя колишнього СРСР.

10. Україна створюватиме власну відкриту економічну систему **шляхом запровадження власної грошової одиниці, створення власних банківської та митної систем, розвитку власних систем транспорту і зв'язку,** а також участі у регіональних та міжрегіональних ринках.

11. Спори щодо тлумачення і застосування норм Угоди Україна вирішуватиме шляхом переговорів на основі міжнародного права.

12. Україна **залишає за собою право** не тільки призупиняти, а й **припинити свою участь в Угоді або окремих її статтях.**

13. Україна гарантує виконання міжнародних зобов'язань, що випливають для неї з договорів колишнього Союзу РСР, відповідно до свого національного законодавства.

Викладене в пунктах 1-13 цієї Заяви є офіційним тлумаченням Мінської Угоди і **обов'язковим для діяльності Президента України, Прем'єр-Міністра України та інших структурних ланок виконавчої влади**.

Отже, Україна, домігшись від Російської Федерації юридичного визнання розпаду СРСР, зуміла не зв'язати себе надмірними зобов'язаннями, що могли б обмежити її суверенітет, і **впритул зайнялася формуванням власних Збройних Сил.**

У січні-лютому Верховною Радою **затверджено Державний прапор України (28 січня) та Державний герб України (19 лютого).** 20 лютого прийнято рішення про визначення 24 серпня державним святом – Днем незалежності України.

Від початку 1992 року розпочався процес приведення до добровільної присяги на вірність народові України військ, дислокованих на території України. На той час їхня чисельність складала **980 тисяч осіб**.

Ситуація була непростою, що було зумовлено певними причинами, серед яких і **наявність на території України значного арсеналу ядерної зброї, і небажання Росії віддавати Україні Чорноморський флот**, і проблеми з **самовизначенням військовослужбовців** військових частин, що знаходилися на українській території, та відповідне **не надто довірливе ставлення суспільства до армії**, і надмірна – як ми це бачимо зараз – **віра в дієвість міжнародного законодавства** та в те, що Україна не потребує чисельної армії, може безболісно позбутися значної частини озброєнь і спокійно жити та розвиватися в статусі нейтральної без'ядерної держави.

Ядерна зброя

Після розпаду Радянського Союзу, частина його ядерного озброєння опинилася на території України, а також Білорусі та Казахстану. *Україна зокрема стала власником третього за величиною ядерного потенціалу у світі,* маючи на своїй території **(1)** 176 міжконтинентальних балістичних ракет: 130 рідкопаливних SS-19 (по шість боєголовок кожна) та 46 твердопаливних SS-24 (по десять боєголовок кожна) в шахтних пускових установках; **(2)** стратегічні бомбардувальники Ту-95МС та Ту-160 (від 30 до 43); **(3)** ядерні боєзаряди стратегічної зброї: від 1514 до 2156; **(4)** тактичні ядерні боєзаряди: від2800 до 4200.

31 липня 1991 року між СРСР та США був підписаний **Договір про скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь СРСР-США** *(СНО-1 / Strategic Arms Reduction Treaty, START-1)*, який мав набути чинності 5 грудня 1994 року. За цим договором для забезпечення паритету між стратегічними ядерними силами двох сторін встановлювались рівні ліміти на кількість боєзарядів і засобів їх доставки, а також обмеження на вагу балістичних ракет. Після розпаду Радянського Союзу договір вже не відображав реального стану речей, а **США і Європа були вкрай стурбовані можливістю появи нових ядерних держав зі слабо прогнозованим геополітичним курсом. Водночас, з боку РФ, активна інформаційна кампанія була запущена проти України – і на міжнародному рівні, і з активним залученням внутрішніх проросійських сил.** Україна знаходилася в слабкій позиції і з точки зору міжнародної підтримки, і з точки зору внутрішніх ресурсів, тож острах швидко втратити щойно проголошену незалежність спонукав іти на компроміси – **звідки і відпочатку проголошений курс на без'ядерність та позаблоковість**. Під тиском США та РФ, **23 травня 1992 року між США, Росією, Україною, Білоруссю та Казахстаном було підписано Лісабонський протокол, за яким останні три країни доєднувались до *Strategic Arms Reduction Treaty* і декларували своє ядерне роззброєння.** Усі наявні на їх території стратегічні ядерні боєголовки вони зобов'язалися ліквідувати або передати Росії.

Протокол був ратифікований Постановою Верховної Ради N 3624-XII від 18 листопада 1993 року **з застереженнями, стосовно вивезення з території України наявного ядерного арсеналу. Це застереження було зняте після отримання гарантій безпеки Україні від президентів США та Росії** Постановою Верховної Ради №3919-XII від 3 лютого 1994 року, що набула чинності **5 грудня 1994 року**, після підписання Росією, США, Великою Британією та Україною так званого **Будапештського меморандуму** *(Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї / Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons)*.

Будапештський меморандум підписали президент США Білл Клінтон, Росії Борис Єльцин, України Леонід Кучма та прем'єр-міністр Великої Британії Джон Мейджор

За цією міжнародною угодою **США, РФ і Велика Британія зобов'язалися:**

- поважати незалежність, суверенітет та кордони України;
- утримуватися від загрози силою, її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України; ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН;
- утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги;
- вимагати негайних дій з боку Ради Безпеки ООН з метою надання допомоги Україні, якщо вона стане жертвою акту агресії чи об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї;
- не застосовувати ядерну зброю як проти України так і проти інших держав-учасниць Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, крім випадку нападу на них самих, їхні та підопічні території, збройні сили, їхніх союзників;
- проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань.

На 1 червня 1996 року Україна остаточно позбулася ядерного озброєння, на території України не залишилось жодного ядерного боєзаряду. **З 2 червня 1996 року ми повністю втратили ядерний статус.**

Чорноморський флот

В рамках загального процесу формування Збройних Сил України, що розпочався на початку січня 1991 року, **20 січня Чорноморський флот мав складати присягу на вірність народу України**, але, через складність політичної ситуації, ні позиція київської влади, ні позиції військово-морських сил та командування самого флоту не були чіткими і виваженими. **Командувача ЧФ Ігоря Касатонова у вересні 1991 призначив президент Росії Борис Єдьцин, без будь-якого узгодження з**

українською стороною, що само собою вже створювало напругу. Настрої серед офіцерів та особового складу флоту також були різними: хтось прагнув стати на сторону України, хтось більше волів виконувати накази московського командування. Точну картину побачити було важко, що породжувало нерішучість у діях і Києва, і командирів на місцях. Врешті, **під тиском ГШ МВС Росії Касатонов віддав наказ не приймати присягу**, доки доля флоту не буде вирішена на рівні керівництва обох держав.

Згідно з Указом Президента України від 5 квітня 1992 р. на базі сил Чорноморського флоту почалося формування органів управління Військово-Морських Сил України, однак **Росія продовжувала активний тиск на українське керівництво, використовуючи економічний шантаж (борги України за газ) та політичну гру, спрямовану на відрив від України Криму.** 3 серпня 1992 р. на зустрічі президентів України Леоніда Кравчука та Росії – Бориса Єльцина (Ялта) було домолено про поділ Чорноморського флоту навпіл, але через рік, на перемовинах у Масандрі (вересень 1993) росіяни висунули вимогу розрахуватися з боргами за газ, звівши переговори до рішення передати Росії в рахунок заборгованості українську половину флоту. **Тобто, в результаті, РФ мала отримати ЧФ повністю.** Міністр оборони України Костянтин Морозов, який наполягав на тому, що увесь флот має належати Україні, тоді, через власну позицію, подав у відставку.

Президент РФ Борис Єльцин та України Леонід Кравчук після чергових перемовин

На моряків, які хотіли служити Україні, з боку проросійського керівництва чинився великий тиск, але РФ таки пішла на поступки, і, за угодою між президентами Леонідом Кучмою та Борисом Єльциним, **9 червня 1995 року (Угода між Україною та Російською Федерацією щодо Чор-номорського флоту) Україні таки переходило 18,3% корабельного складу флоту та 50% його майна**:

> **Стаття 3**
>
> Уряди Сторін урегулюють питання відносно майна Чорноморського флоту, і підпишуть щодо цього окрему угоду, маючи на увазі раніше досягнуту домовленість про розподіл зазначеного майна у співвідношенні 50 на 50 відсотків.
>
> **Стаття 4**
>
> Україні передається 18,3%, Російській Федерації – 81,7% кораблів та суден Чорноморського флоту.

Остаточно питання флоту було «врегульоване» 1997 року, коли угодою «про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України» **росіянам було надано дозвіл на перебування в Криму з базуванням у місті Севастополь на двадцять років**

(до 2017 року). Те, що 2010 року тодішній президент України Віктор Янукович підписав угоду щодо продовження цього строку ще на 25 років збурило українське суспільство, але особливого значення вже не мало, оскільки **Москва вдалася до «тихої окупації» Криму вже у 2014 році і її військово-морські сили, що базувалися на півострові, зіграли в цій операції не останню роль**.

Військо та настрої суспільства

Оскільки армія в часи СРСР свідомо комплектувалася за екстериторіальним принципом, **військові-українці переважно проходили службу за межами України,** тоді як **в Україні на 1990 рік близько 75% офіцерів були росіянами (у внутрішніх військах росіян було до 80%).** До прикладу, **60% офіцерського складу Далекосхідного та Забайкальського округів становили українці**, а **число українців-офіцерів у Радянські армії загалом сягало 40%.** Таким чином, на основі єдиного мовного режиму (російська мова) та змінних етно-культурних умов перебування, **армія ефективно працювала як апарат зросійщення**, формуючи військового насамперед як «переконаного громадянина СРСР», відірваного від своїх національних коренів і свого природнього культурного середовища. **У людей формувалася звичка сприймати московське керівництво як «незаперечно вищу силу», Радянський Союз як могутню державу і свою єдину та неподільну Батьківщину, а союзні республіки – не більше, ніж адміністративні утворення.** Такою й справді була стратегічна мета Кремля, тому, для ефективного її досягнення, місцями навіть управлінням загальносоюзних структур республіканського рівня – скажімо у транспортній сфері – визначались зони діяльності, які не співпадали з адміністративними кордонами республік. З 1990 року цю практику намагалися застосувати ширше, але не встигли. «Велика й могутня країна» розсипалась. Тим не менше стан справ зі зденаціоналізованим військом турбував патріотично налаштовану частину українського суспільства, викликаючи напруженість, та, як ми вже згадували вище, – певну недовіру до армії.

Відповідно до загальних відцентрових тенденцій, із середини 80-х років, в Україні, як і в більшості союзних республік, розпочалася науково-практична та організаційна робота з відродження української армії. **Відбулися чотири з'їзди офіцерів – громадян України. На І З'їзді, 28 липня 1991 року у м. Києві, зокрема, було прийнято та затверджено Статут Всеукраїнської громадської організації Спілка офіцерів України (СОУ),** яка ставила перед собою чітку мету – будівництво національних Збройних Сил та їх соціально-правовий захист.

На січень-лютий 1992 року під юрисдикцію України перейшли: 14 мотострілецьких, 4 танкові, 3 артилерійські дивізії та 8 артилерійських бригад (9293 танки і 11346 бойових машин), бригада спецпризначення, 9 бригад ППО, 7 полків бойових вертольотів, чотири повітряні армії (близько 1500 бойових літаків) і окрема армія ППО. **З такою кількістю техніки та особовим складом у 980 тисяч осіб Україні, в стані економічної кризи, впоратися було не легко.**

Тим не менше, ***протягом 1992-1993 років було створено національну систему управління військовим угрупованням колишнього СРСР на території незалежної України, проведено складну організаційну роботу з приведення основної частини офіцерського складу цього угруповання до присяги на вірність народу України, проведено перший етап його реорганізації у структури Збройних Сил України, закладено основи організації видів Збройних Сил України.***

Скорочення армії, виховна та організаційна робота у військах. Стосунки з ЄС та НАТО

1 липня 1992 р. Верховна Рада України ратифікувала підписаний 19 листопада 1990 року у Парижі державами-учасницями НАТО та Організації Варшавського договору Договір про звичайні збройні сили в Європі, який, задля стабільності в Європі та усунення можливості масштабної війни, встановлював **кількісні обмеження на п'ять основних категорій звичайних озброєнь** (танки, бойові броньовані машини, артилерія, бойові літаки та гелікоптери). Відповідно до цього Договору, **Україні треба було скоротити кількість танків на 5300 одиниць, бойових броньованих машин – на 2400 одиниць, бойових літаків – на 477 одиниць.**

19 жовтня 1993 р. Верховна Рада України розглянула План проведення організаційних заходів у Збройних Силах України. Була прийнята Постанова "Про загальну структуру, чисельність та матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил України", якою **було визначено чисельність Збройних Сил – 455 тис. військовослужбовців**. На цьому ж засіданні Верховної Ради України була затверджена **Воєнна доктрина України, яка визначила необхідність приведення системи оборони країни у відповідність до сучасних геополітичних і геостратегічних умов,** переглянути та уточнити завдання і зміст діяльності всіх державних структур, організацій і закладів, причетних до забезпечення воєнної безпеки України. Звісно, на початках, не маючи змоги різко розірвати стосунки з Росією через певні політичні, соціальні та економічні фактори, **Україна декларувала свій позаблоковий статус**, **що тоді було необхідним аби не підпасти під військове командування Москви через втягування українців у новий військовий союз** на базі створеного на уламках СРСР Союзу Незалежних Держав (СНД).

Слід визнати, тоді багато хто щиро вірив у реальність цього шляху до незалежності, хоча **очевидним було й те, що Росія не хоче випускати колишні союзні республіки з-під свого контролю,** а довіра до нової держави на міжнародному рівні не була високою.

З Воєнної доктрини України 1993 року:

> «Україна виступає за **створення всеохоплюючих систем універсальної та загальноєвропейської безпеки** і вважає участь у них важливим компонентом своєї національної безпеки.

Дотримуючись позаблокового статусу, Україна сприяє створенню надійних міжнародних механізмів та загальноєвропейської структури безпеки на двосторонньому, регіональному і глобальному рівнях з метою зміцнення довір'я і партнерства на основі принципів взаєморозуміння і відкритості у воєнно-політичній діяльності».

«Основними причинами війн і воєнних конфліктів можуть стати економічні, політичні, територіальні, національно-етнічні, релігійні або інші суперечності, які державами не завжди розв'язуються безконфліктно.

Своїм потенційним противником Україна вважатиме державу, послідовна політика якої становить воєнну небезпеку для України, веде до втручання у внутрішні справи України, зазіхання на її територіальну цілісність та національні інтереси.

Україна засуджує війну як знаряддя національної політики, **додержується принципу незастосування сили та загрози силою** і прагне вирішувати всі міжнародні спори та конфлікти виключно політичними методами.

Україна **бере участь у скороченні військ і звичайних озброєнь на основі відповідних міжнародних угод,** враховуючи при цьому необхідність **підтримання власної обороноздатності на належному рівні.**

Поважаючи право на свободу суспільно-політичного вибору кожною державою, Україна виключає воєнне втручання у її внутрішні справи.

Головна мета України **у можливій війні полягає у відбитті збройної агресії, захисті державного суверенітету, політичної незалежності, територіальної цілісності** та якнайшвидшому припиненні політичними і дипломатичними засобами воєнних дій».

У 1994 р. закінчилося міждержавне переміщення військових кадрів. З 1991 по 1994 рр. з України в інші держави було переведено близько 12 тисяч офіцерів і прапорщиків, понад **33 тисячі повернулося на Батьківщину, у тім числі 27 982 офіцери**.

За цих умов, на посилення роботи з будівництва Збройних Сил України через **формування у військовослужбовців стійкого самоусвідомлення як громадян України**, в тодішньому **Київському окружному будинку Офіцерів, що 30 червня був перетворений на Центр культури, просвіти та дозвілля Збройних Сил України** і безперервно продовжував здійснювати свою діяльність з забезпечення культурних потреб військовослужбовців та членів їх сімей, розпочалася робота зі **створення Університету українознавства**. Відповідно до **Наказу Міністра оборони України від 2 листопада 1994 року №261 «Про введення в дію Типового положенння про університети українознавства у Збройних силах України»,** цей університет розпочав свою роботу вже того ж 1994 року. Навчання тут проводилося на 1 та 2 курсах чотирьох факультетів: історії України, історії Українського війська, історії Української культури, Української мови та літератури.

1996 року відбувся перший випуск слухачів Університету українознавства і того ж року, **28 червня, Верховна Рада України 2-го скликання прийняла нову Конституцію України.** Те засідання Ради було найдовшим в нашій історії – воно тривало 24 години.

Однак, пристрасті, що панували у Верховній Раді 27-28 червня 1996 **стосовно затвердження української символіки та вирішення мовного питання** виявили протиріччя, які на той час ще гостро відчувалися в суспільстві: протиріччя між **(1) відчуттям щирого національного патріотизму та історичної справедливості** в питанні утвердження Укра-

їни як незалежної держави і **(2)** тяжінням до недавнього, для багатьох вже звичного минулого, **наповненого радянською ідеологією та радянськими символами, що таїли в собі приховані психологічні настанови на прийняття верховенства Росії та самоідентифікацію українців як частини слов'янського світу** *(в розумінні Москви – **російського світу**).*

Ось цей кремлівський **міф про «слов'янську єдність», – виражений у легенді про «три братні народи: Україну, Білорусь та Росію»** та підтримуваний старанно повторюваними з боку російських пропагандистів **тезами про «один народ» і «русскій мір», змішанням історичних назв Русь** *(Україна)* **і Росія** *(Московія)*, **міфологізацією російських царів і героїзацією діячів радянського періоду та силовим нав'язуванням російськомовності** з одночасним **паплюженням борців з більшовизмом та російським домінування в Україні, висміюванням української інтелігенції та нагнітанням ненависті до української мови** *(«україномовний» – це «буржуазний націоналіст», «селюк» або «фашист»)* – настільки вкорінився в нашому суспільстві, що значна його частина бачила за краще **ховатися в тіні вже не існуючої країни, ідентифікуючи себе «громадянами СРСР»** і заявляючи, що вони «за Україну», але «люблять росіян». **Замішана на тривалому впливі радянської пропаганди, ця «любов до росіян» часто-густо домінувала над любов'ю до співгромадян, повагою до своєї країни і навіть над інстинктом самозбереження.**

Отже, ще не вирішені на той час, **об'єктивно зумовлені попереднім історичним періодом протиріччя, не могли не відображатися і на ставленні до Збройних Сил України та бачення їх подальшого існування і розвитку** – як з боку суспільства, так і з боку політиків та самого військового керівництва. Заколихана піснями про «гарантії безпеки» з боку «сильних світу цього» та небагата на фінансові ресурси Україна заходилася скорочувати свою армію з такою динамікою:

1998 р. – 420 тис. осіб (320 тис. військовослужбовців і 100 тис. працівників ЗСУ)
1999 р. – 400 тис. осіб
2002 р. – 394,75 тис. осіб
2003 р. – 390 тис. осіб
2004 р. – 285 тис. осіб
2005 р. – 245 тис. осіб (180 тис. військовослужбовців і 65 тис. працівників ЗСУ)
2006 р. – 221 тис. осіб
2007 р. – 200 тис. осіб
2011 р. – 192 тис. осіб
2012 р. – 184 тис. осіб (139 тис. військовослужбовців і 45 тис. працівників ЗСУ)
2013 р. – 166 тисяч осіб

Щоправда, за ці роки зросло міжнародне співробітництво у військовій сфері, а **українські підрозділи вже з 1992 року брали участь у міжнародних миротворчих операціях, вже тоді заробивши собі хорошу репутацію. Адаптувалися до нових умов органи військового управління, реформувалася система військової освіти, однак усе це відбувалося в рамках мінімізації ролі армії** з перспективою на створення висо-

котехнологічних та високомобільних, але менш чисельних збройних сил, що **відповідало затвердженій 26 січня 1996 року Радою національної безпеки та оборони Концепції реформування Збройних Сил України.** Концепція, між іншим, передбачала і регіональне комплектування армії.

21 січня 1997 року Указом Президента України були затверджені Положення «Про Міністерство оборони України» та «Про Генеральний штаб Збройних Сил України». В результаті, Повноваження Генерального штабу Збройних Сил України значно поширилися на здійснення планування оборони держави і оперативного управління всіма військовими формуваннями України. **Генеральний штаб Збройних Сил України отримав право на здійснення контролю за виконанням завдань з організації оборони держави всіма військовими формуваннями**. Того ж року було **вперше проведено цикл стратегічного планування оборони України** і затвердження **Стратегічного рішення на застосування Збройних Сил Президентом України.**

У 1998 р. замість військових округів було утворено **оперативні командування** – оперативно-стратегічні об'єднання, призначені для виконання завдань територіальної оборони; **на початку 1999 р. було здійснено перехід на нову систему тилового забезпечення за територіальним принципом**, що надавало змогу забезпечити інтеграцію ресурсів та скоротити кількість тилових структур.

Було **скорочено термін служби призовників, планувалося взагалі відмовитися від призову і повністю перейти на контрактне комплектування збройних сил.** Продовжувалося скорочення кількості озброєння та оптимізація організаційної структури. Так, **Сухопутні війська перейшли від трирівневої структури (оперативне командування-дивізія-полк) до дворівневої (оперативне командування-бригада).**

У 2004-2005 рр. здійснено перехід Збройних Сил з чотирьохвидової на тривидову структуру шляхом створення на базі ВПС і Військ Протиповітряної оборони єдиного виду Збройних Сил – Повітряних Сил у складі трьох повітряних командувань («Захід», «Південь», «Центр») і тактичної групи «Крим».

Указом Президента України №800/2004 (Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 липня 2004 року «Про дальший розвиток відносин з НАТО з урахуванням результатів засідання Комісії Україна – НАТО на найвищому рівні 29 червня 2004 року») визначено **чіткий курс на співпрацю з ЄС та Євроатлантичним союзом**:

> **«В умовах сучасної воєнно-політичної обстановки інтереси національної безпеки України зумовлюють істотне поглиблення відносин з НАТО і ЄС як гарантами безпеки і стабільності в Європі.** Активізація євроатлантичної інтеграції України, в тому числі шляхом глибокого реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів, належить до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики»

Другий абзац пункту 9 Воєнної доктрини України (Умови забезпечення воєнної безпеки України) отримав нову редакцію:

> «зміцнення довіри між державами, послідовне зниження загрози використання воєнної сили, **проведення політики євроатлантичної інтеграції, кінцевою метою якої є вступ до НАТО, як основи загальноєвропейської системи безпеки**;»

Так само впевнено зазвучав і пункт 16:

> «Україна має на меті зміцнювати зовнішні гарантії національної безпеки, протидіяти виникненню нових загроз стабільності у Центральній та Східній Європі.
>
> В умовах сучасної воєнно-політичної обстановки **інтереси національної безпеки України зумовлюють істотне поглиблення відносин з НАТО і ЄС. Виходячи з того, що НАТО і ЄС є гарантами безпеки і стабільності в Європі, Україна готується до повноправного членства в цих організаціях.**
>
> **Активізація євроатлантичної інтеграції України з орієнтацією на вступ до НАТО** як основи загальноєвропейської системи безпеки та пов'язане з цим **глибоке реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів належать до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики**».

Вже відбувалась **активна робота і в напрямку морально-психологічного забезпечення військ.** Прийнята 1998 року і оновлена 2004 «Концепція виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України» визначала, що **поточний стан вимагав концептуального визначення єдиних підходів до виховання захисника Батьківщини з урахуванням економічної, суспільно-політичної, демографічної ситуації, становища молоді в суспільстві, формування нового світогляду, морально-етичних, національно-історичних основ поведінки**.

Концепція зокрема визначала, що:

> Інформаційно-пропагандистське забезпечення полягає у здійсненні державними органами, органами військового управління, командувачами, командирами (начальниками), штабами, органами виховної роботи, засобами масової інформації заходів щодо впровадження гуманітарної політики держави у Збройних Силах та інших військових формуваннях України через систему інформації, військово-патріотичного виховання особового складу з метою **формування у військовослужбовців громадянської свідомості та відповідальності.**
>
> **Основними принципами виховної роботи є: державна і патріотична спрямованість виховного процесу**...

Щодо **розбудови українського війська, інтеграції в міжнародну систему безпеки та підвищення в армії національного духу**, у 2007 році тодішній президент Віктор Ющенко заявив:

> «Ми повинні орієнтуватися на кращі міжнародні стандарти і зразки. Це, у свою чергу, – один з головних мотивів курсу інтеграції України до Європейського Союзу і НАТО. **Ми не зійдемо зі шляху, який веде нашу державу до членства в цих організаціях**».
>
> «**Ми відроджуємо славу українського воїна, славу козацьку, полковничу, офіцерську, благородну і сповнену гідності**. Настав час українській армії практично **відчути потребу у відродженні козацької пам'яті, у**

вшануванні козацьких могил, у збереженні святих для українського війська місць в Україні та за її межами. Берімо приклад з інших народів. Українське військо має історію і зобов'язане її шанувати».

Важливим здобутком став початок створення системи забезпечення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері. 2009 року Указом Президента від 8 липня за №514 затверджено **Доктрину інформаційної безпеки України**, в якій містилися такі тези:

- **Сучасні інформаційні технології дають змогу державам реалізувати власні інтереси без застосування воєнної сили**, послабити або завдати значної шкоди безпеці конкурентної держави, яка не має дієвої системи захисту від негативних інформаційних впливів.
- За сучасних умов інформаційна складова набуває дедалі більшої ваги і стає одним із найважливіших елементів забезпечення національної безпеки. **Інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура та інформаційні технології значною мірою впливають на рівень і темпи соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку.**
- **Від обсягу, швидкості та якості обробки інформації** значною мірою залежить ефективність управлінських рішень…
- Спроможність **ідентифікувати науково-технічні та екологічні проблеми, здійснювати моніторинг їх розвитку і прогнозування наслідків** безпосередньо залежать від ефективності використовуваної інформаційної інфраструктури.
- …інформаційна безпека є невід'ємною складовою кожної зі сфер національної безпеки. Водночас інформаційна безпека є важливою самостійною сферою забезпечення національної безпеки.
- Завдяки **унікальному геополітичному розташуванню України, багатству духовної та історичної спадщини Українського народу, керуючись ідеями розвитку національного самоусвідомлення та цивілізаційної єдності української нації, Україна має стати інформаційно розвиненою державою**, повноправним і впливовим учасником європейського життя, посісти гідне місце у глобалізованому світі.

Доктрина визначала, що державна інформаційна політика у воєнній сфері має реалізуватися через:

- проведення **систематичного аналізу** застосування засобів, форм та способів інформаційної боротьби у воєнній сфері, **визначення напрямів** забезпечення інформаційної безпеки держави;
- **удосконалення законодавства** з питань інформаційної безпеки, **координації діяльності органів державної влади та органів військового управління** під час вирішення завдань забезпечення інформаційної безпеки;
- удосконалення видів і засобів **захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних мережах,** що задіяні в управлінні військами і зброєю, від несанкціонованого доступу;
- удосконалення форм і способів **протидії інформаційно-психологічним операціям**, спрямованим на послаблення обороноздатності держави;
- **підготовка спеціалістів** з питань інформаційної безпеки у воєнній сфері.

У Збройних Силах було розпочато роботу зі створення вертикалі управління системою забезпечення інформаційної безпеки у воєнній сфері.

Але потреби **зміцнення стійкості військ супроти негативних інформаційних впливів** через військово-патріотичне виховання та моральь-

но-психологічне забезпечення вимагали і **оновленого погляду на воєнну історію України**. Тож 12 листопада 2009 року Президентом підписано **Указ №923 «Про деякі заходи щодо відзначення видатних подій національної воєнної історії»,** яким, зокрема, передбачалось:

- «розробити та в установленому порядку **затвердити плани воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України, а також порядок проведення військових ритуалів** з нагоди Днів української воєнної звитяги;
- проводити у військових частинах та військових навчальних закладах **патріотично-виховні заходи, присвячені видатним подіям та пам'ятним датам національної воєнної історії, її героям, а також військовим діячам**;
- розробити за участю місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування заходи, спрямовані на **забезпечення активної участі військових частин та військових навчальних закладів у роботі з облаштування, впорядкування та збереження об'єктів і місць, пов'язаних із видатними подіями національної воєнної історії**».

Проте, з огляду на **слабкий економічний стан України, стару кадрову систему та незрілість політичних еліт,** реформи у війську на той час, окрім скорочення чисельності, зводилися до вилучення у військового відомства «надлишкового» майна, капітальних споруд та земельних ділянок, а **військово-патріотичне виховання часто-густо будувалося на радянських зразках та на образах радянської історії.** Такому стану речей сприяло і те, що **вплив Росії та проросійських сил в межах України ще був дуже відчутним, і російська мова та російська культура нав'язувалися українцям як «історично свої», а не як ознаки несвободи та глибоко вкоріненої залежності від територіально великого сусіда.** Тож і **слабке та неспішне переозброєння Збройних Сил новітніми зразками техніки було наслідком не тільки браку бюджетних коштів, але й низькою пріоритетністю Збройних Сил**. Світ говорив про мир та скорочення озброєнь, у повторення битв часів Другої світової війни з масованим застосуванням танків і артилерії вже ніхто не вірив, відповідно і **армія та будь-які оборонні заходи не бачились надто потрібними.**

Слід зазначити, що вже у березні 2006 року, після внесення змін до Воєнної доктрини, що передбачали майбутній вступ України до НАТО та Євросоюзу, **Президентом було затверджено документ під назвою «Стратегічний замисел застосування Збройних Сил України»,** на основі якого того ж року було розроблено стратегічний план застосування ЗСУ та інших військових формувань, що передбачав для такого застосування сім ситуацій з описом необхідних для кожної з них сил та засобів:

- ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій;
- збройні конфлікти;
- інспіровані в країні, збройні конфлікти, принесені ззовні;
- локальна збройна агресія;
- участь у міжнародних миротворчих операціях;
- антитерористичні операції;
- широкомасштабна збройна агресія (війна).

З огляду на попередні дії Росії 2003 року щодо українського острова Тузла (конфлікт, що мало не скінчився військовим зіткненням) та наполегливе втручання Кремля у внутрішню політику України, **план передбачав і загрози з боку східного сусіда, однак 2010 року ситуація різко змінилася.**

За результатами чергових президентських виборів в Україні, оголошеними 14 лютого (2010), Президентом України став Віктор Янукович, який категорично заперечував можливий збройний конфлікт з Росією, хоча вже тоді заяви Путіна і реальні дії російського керівництва говорили про протилежне.

2007 року на Мюнхенській конференції Путін виступив з 30-тихвилинною промовою, основою якої стали тези про (1) неприйнятність однополярного світу чи то пак одностороннього домінування на світовій арені США та (2) несумісність розширення НАТО з гарантіями безпеки. Розширення НАТО «серйозно провокує», сказав тоді кремлівський очільник. Фактично **це була заява про початок нової відверто агресивної політики Росії, спрямованої на виборювання власного світового лідерства.** А 2008 року російські війська вторглися на територію Грузії.

Тим часом **на Україну здійснювався сконцентрований і потужний економічний тиск,** супроводжуваний **політичним тиском внутрішніх проросійських сил.**

Розпочинається процес **відвертої руйнації Української армії**. Новий Президент не тільки не надає жодної уваги питанням обороноздатності країни, а навпаки, починає своє президентство з **підписання угоди про продовження перебування в Україні російського Чорноморського флоту з 2017 до 2045 року з автоматичним продовженням на кожні п'ять років потому** (так звані Харківські угоди були підписані 21 квітня 2010 року і вже 22 квітня ратифіковані парламентами обох держав). Оскільки «оренда» російським військовим флотом української території компенсується не надто прозорими схемами «пільгової» оплати за російський газ, ці домовленості серйозно ставлять під загрозу суверенітет України і з військової, і з економічної точки зору.

Затим **розпочинаються спроби скорочення щойно створених у рамках співробітництва з НАТО управлінських військових структур та основних (бойових) підрозділів ЗСУ.** З боку Адміністрації Президента військове керівництво отримує **однозначну настанову: Росія не може розглядатися як ворог.** Цілковито переписана та затверджена Указом Президента №390 від 15 червня 2012 року нова Воєнна доктрина, зокрема містила положення про те, що:

- Україна дотримується принципів **оборонної достатності та політики позаблоковості**;
- серед світових тенденцій, що впливають на загальну воєнно-політичну обстановку є **формування системи багатополярних відносин**, встановлення **нового балансу сил** та інтересів; **посилення суперечностей між провідними центрами сили** щодо поділу сфер впливу; **зниження дієвості заходів,** що

застосовуються для запобігання воєнним конфліктам **провідними міжнародними оорганізаціями**; збереження **ролі воєнної сили як засобу вирішення міжнародних питань**; посилення спроможності держав щодо **проведення інформаційних операцій**; посилення **чутливості суспільства до загибелі мирного населення та втрат особового складу військових формувань** у воєнних конфліктах;

- серед найактуальніших проблемних питань воєнно-політичних відносин є **незавершеність договірно-правового оформлення державного кордону України**, внаслідок чого **зберігається ймовірність висунення територіальних претензій до України** та виникнення суперечок між державами;
- Україна вважає, що збройна агресія, в результаті якої може виникнути **локальна або регіональна ваійна проти неї в середньостроковій перспективі є малоймовірною**;
- Україна **дотримується політики позаблоковості**, бо розцінює її як важливий фактор зниження напруженості воєнно-політичної обстановки в регіоні;
- основними напрямками воєнно-економічної політики є **ресурсне забезпечення реформ**; **удосконалення механізму контролю за видатками державного бюджету на оборону**; забезпечення **соціальних гарантій** військовослужбовців та членів їх сімей; забезпечення **утилізації надлишкових зразків озброєння, військової техніки, боєприпасів та компорнентів ракетного палива**; забезпечення програм підготовки держави до збройного захисту відповідно до її економічних та фінансових можливостей;
- під час застосування воєнної сили **Україна дотримується принципів (1) не застосування військової сили першою; (2) адекватності застосування воєнної сили масштабу збройної агресії; (3) дотримання норм міжнародного права**.

У новій Доктрині йшося і про технічне переоснащення ЗСУ озброєнням та військовою технікою переважно вітчизняного виробництва відповідно до обґрунтованих з точки зору оборонної достатності потреб, проте **витрати на оборону у 2013 році сягають найнижчого рівня – 1% від ВВП, або 14,8 млрд грн. Загальна чисельність ЗСУ, як було зазначено вище скорочується до 166 тисяч осіб.**

14 жовтня 2013 р. Президент України підписав Указ, згідно з яким **у 2014 р. примусовий призов мав відбуватися лише до внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, а всі інші війська перейшли б на контрактний принцип комплектування, після звільнення останніх призовників у листопаді 2014 р.**

За умов цілковито деструктивної оборонної політики здоровим силам у військовому керівництві все-таки вдалося зберегти кістяк армії, і реформи тривали. **У 2012 році, розроблено** «Програму військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України на 2012–2017 роки». **5 лютого 2013 року наказом Міністерства оборони України було затверджено Концепцію ідеологічної роботи у Збройних Силах України.** З метою її реалізації введено новий предмет у системі бойової підготовки – воєнно-ідеологічна підготовка**. 14 червня 2013 року вийшов Наказ МОУ № 401. «Про затвердження Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України».**

За окремими суб'єктивними оцінками, **на кінець 2013 року ЗСУ ще відсотків на 40 лишалися спроможними до виконання своїх завдань за призначенням**.

В такому стані Збройні Сили України зустріли вторгнення з боку сильного, добре озброєного і заздалегідь підготовленого ворога в Крим і на територію українського Донбасу.

Російське вторгнення, відродження українського війська та організація протидії ворожим інформаційно-психологічним операціям

Відновлюватися довелося швидко, тож **2014 рік став роком відродження української армії. ЗСУ вступили в реальні бої і вистояли, значною мірою завдяки підтримці громадянського суспільства** (добровольчі батальйони, волонтерський рух, масові грошові пожертви на військові потреби, задіяння творчого, інженерного та виробничого потенціалу на громадських засадах, інформаційна та моральна підтримка громадськості). **Протягом року чисельність Збройних Сил зростає від 150 до 250 тисяч осіб.** Зростає кількість задіяних на військовій службі жінок, зокрема у бойових підрозділах. **Рейтинг довіри до ЗСУ серед українців зростає до 94%.**

Нова реальність, створена **відкритими військовими діями Росії проти України та відвертою, неприкритою зневагою Кремля до міжнародного законодавства і міжнародних домовленостей, вимагає від України нових підходів до забезпечення власної обороноздатності,** отже, 26 травня 2015 року Президент України підписує Указ № 287 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», а **2 вересня 2015 року Рада національної безпеки і оборони України схвалює проект нової редакції Воєнної доктрини України,** яка була затверджена Указом Президента України №555 від 24 вересня 2015 року і містила такі ключові тези:

- Тимчасова окупація Російською Федерацією частини території України – Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, розпалювання Росією збройного конфлікту в східних регіонах України та руйнування системи світової та регіональної безпеки і принципів міжнародного права **зумовлюють перегляд та уточнення доктринальних положень щодо формування та реалізації воєнної політики України**.
- Воєнна доктрина ґрунтується на результатах аналізу та прогнозування воєнно-політичної обстановки, **принципах оборонної достатності, без'ядерного статусу, високої готовності до оборони, системності оборонного планування,** а також визначених Верховною Радою України засадах внутрішньої та зовнішньої політики.
- Основні положення Воєнної доктрини є похідними від Стратегії національної безпеки України, розвивають її положення за напрямами забезпечення воєнної безпеки та спрямовані на протидію агресії з боку Російської Федерації, **досягнення Україною критеріїв, необхідних для набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору,** забезпечення рівноправного взаємовигідного співробітництва у воєнній, воєнно-економічній та військово-технічній сферах з усіма заінтересованими державами-партнерами.
- Серед головних тенденцій, що впливають на воєнно-політичну обстановку в регіоні довкола України, – **поширення практики проведення спеціальних**

операцій та дій провокаційного характеру для створення конфліктних ситуацій; активна **дестабілізуюча зовнішня політика і політика безпеки Російської Федерації щодо сусідніх держав**, а також щодо міжнародних організацій, включаючи НАТО та ЄС; **відмова або ухилення Російської Федерації від виконання зобов'язань за міжнародними договорами** у сфері контролю над озброєннями, зміцнення довіри і безпеки у військовій діяльності; модернізація та вдосконалення спеціальними службами іноземних держав систем і комплексів технічної розвідки, нарощування їх можливостей, **спроби несанкціонованого доступу до об'єктів інформаційної інфраструктури України**; **гальмування процесу договірно-правового оформлення державних кордонів** та розмежування виключних (морських) економічних зон і континентального шельфу між державами; **інформаційна війна Російської Федерації проти України**.

- Оскільки зовнішньополітичні умови не сприяють врегулюванню збройного конфлікту на Сході України, **Україна може розраховувати насамперед на власні сили та підтримку США, держав – членів ЄС і НАТО,** які вважають, що збереження незалежності та територіальної цілісності України є одним із визначальних факторів забезпечення світової та регіональної стабільності.
- Актуальними воєнними загрозами для України є: **збройна агресія і порушення територіальної цілісності України, нарощування військової потужності Російської Федерації в безпосередній близькості до державного кордону України,** у тому числі потенційна можливість розгортання тактичної ядерної зброї на території Автономної Республіки Крим; мілітаризація Російською Федерацією тимчасово окупованої території; присутність військового контингенту Російської Федерації у Придністровському регіоні Республіки Молдова, який може бути використаний для дестабілізації ситуації у південних регіонах України; **нарощування Російською Федерацією поблизу державного кордону України угруповання військ з потужним ударно-наступальним потенціалом; активізація спеціальними службами Російської Федерації розвідувально-підривної діяльності в Україні з метою дестабілізації внутрішньої соціально-політичної обстановки в Україні**; діяльність на території України не передбачених законом збройних формувань, спрямована на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної ситуації в Україні, **залякування населення, позбавлення його волі до опору**, порушення функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, важливих об'єктів промисловості та інфраструктури; **територіальні претензії Російської Федерації до України** і посягання на її суверенітет та територіальну цілісність.
- Воєнно-політичними викликами, які можуть перерости в загрозу застосування воєнної сили проти України, є: **втручання у внутрішні справи України з боку Російської Федерації,** спрямоване на порушення конституційного устрою, територіальної цілісності та суверенітету України, внутрішньої соціально-політичної стабільності та правопорядку; **протидія реалізації європейського вибору Українського народу,** формуванню систем колективної безпеки за участю України; невирішеність питань щодо розмежування державного кордону України в акваторії Чорного і Азовського морів, **незавершеність договірно-правового оформлення державного кордону України з Російською Федерацією,** Республікою Білорусь та Республікою Молдова; **спроби дестабілізації з боку Російської Федерації соціально-політичної та економічної ситуації в Україні, а також провокування сепаратистських настроїв** у районах компактного проживання національних меншин на території України; **цілеспрямований інформаційний (інформа-ційно-психологічний) вплив з використанням сучасних інформаційних технологій, спрямований на формування негативного міжнародного іміджу України,** а також на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної обстановки, загострення міжетнічних та міжконфесійних відносин в Україні або її окремих регіонах і місцях компактного проживання національних меншин.

- Загрози воєнній безпеці України можуть бути реалізовані за такими сценаріями як **повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України;** окрема спеціальна операція Російської Федерації проти України із застосуванням військових підрозділів та/або частин, вогневих ударів, інформаційних, інформаційно-психологічних операцій у сукупності з використанням невоєнних заходів; блокада морських портів, узбережжя або повітряного простору України із застосуванням воєнної сили, порушення комунікацій України з боку Російської Федерації.
- **Головною метою воєнної політики України є створення умов для відновлення територіальної цілісності держави, її суверенітету** і недоторканності в межах державного кордону України.
- Серед основних завдань воєнної політики України у найближчий час і в середньостроковій перспективі: локалізація та нейтралізація у найкоротший строк воєнно-політичної кризи у східних регіонах України, **запобігання її переростанню у масштабну збройну агресію;** ліквідація не передбачених законом збройних формувань та відновлення повного контролю державного кордону України; відновлення престижу військової служби; **інтегрування добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, брали безпосередню участь в антитерористичній операції в Донецькій і Луганській областях, забезпеченні її проведення, до складу Збройних Сил України,** Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів; **реформування Збройних Сил України з метою досягнення оперативної і технічної сумісності зі збройними силами держав – членів НАТО; удосконалення системи мобілізаційної підготовки та мобілізації,** у тому числі забезпечення **створення необхідної кількості підготовленого військового резерву**; збереження в умовах збройного протистояння та реальної загрози агресії **змішаного принципу комплектування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань з поступовим збільшенням кількості військовослужбовців за контрактом** у складі бойових військових частин.
- Оборона України шляхом проведення спільних операцій сил оборони **поєднується з територіальною обороною, організовується опір на тимчасово захоплених ворогом територіях.** Основою сил територіальної оборони є підрозділи Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення.
- Після відновлення територіальної цілісності України основна мета воєнної політики полягатиме в запобіганні виникненню нових збройних конфліктів, **системному зміцненні обороноздатності держави, підвищенні ролі та авторитету України на міжнародній арені.**
- **Найвищий ступінь небезпеки має загроза державному суверенітету та територіальній цілісності України. Головною такою загрозою є ймовірність великомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України**. Усунення (мінімізація) цієї загрози, забезпечення відсічі збройній агресії Російської Федерації та створення умов для відновлення територіальної цілісності України потребує мобілізації всіх політичних, економічних, воєнних та соціальних можливостей держави і суспільства, що передбачає комплексне планування дій, централізоване керівництво та координацію зусиль складових сектору безпеки і оборони, державних і громадських організацій, об'єднаних спільними цілями.
- **Україна залишає за собою право на використання з метою відбиття збройної агресії всіх можливих форм, способів та наявних засобів збройної боротьби, а також завдання ударів противнику на його території** з дотриманням принципів і норм міжнародного права.

- **Україна вважає, що кожна держава має право гарантувати власну безпеку шляхом інтеграції в такі безпекові структури, які найбільш відповідають її інтересам. З відмовою від політики позаблоковості Україна вибудовує нові підходи до забезпечення національної безпеки,** надаватиме пріоритет участі в удосконаленні та розвитку євроатлантичної та європейської систем колективної безпеки.

Загалом нова Доктрина була досить деталізована та несла в собі ті болючі висновки, які Україні довелося зробити за попередні **півтора роки російської військової агресії, що значною мірою мала гібридний характер, оскільки характеризувалася максимальним використанням потенціалу інформаційних ресурсів з метою розколоти українське супільство та зорганізувати активні сепаратистські рухи всередині країни, готові до створення антидержавних збройних формувань.** Така інформаційна робота з боку Росії активно підтримувалася **(1) діями російської агентурної мережі в Україні, що провокували внутрішні конфлікти на ідеологічно-ціннісному, мовному, етнічному чи релігійному ґрунті, (2) заявами російських і проросійських агентів впливу спрямованими на спотворення української історії задля обґрунтування навіяних імперськими амбіціями територіальних претензій до України.** Активна дестабілізуюча політика Росії щодо України, з метою дискредитувати право українців на самостійне розпорядження власною долею, активно провадилась і на міжнародному рівні. **Чинився активний опір повноцінній інтеграції України у світове співтовариство, зокрема у питаннях посилення її оборонних спроможностей та участі у євроатлантичній системі колективної безпеки**.

Такий цілеспрямований та деструктивний інформаційно-психологічний вплив на Україну та її партнерів вимагав негайної мобілізації всіх внутрішніх ресурсів країни для протидії ворожим інформаційним операціям та посилення морально-психологічної стійкості суспільства. Задля цього **було прийнято низку законодавчих рішень у сферах посилення інформаційної безпеки, підвищення престижу державної мови, покращення освітніх процесів.** Поточні проблеми перехідного періоду від існування у форматі залежної від Москви союзної республіки СРСР з плановим веденням господарства до незалежної суверенної держави з ринковою економікою давалися взнаки, тож **час вимагав і цілеспрямованих заходів з націєтворення: в першу чергу з популяризації знань української історії та культури, впровадження важливих символів національної історії, національних свят та ритуалів, творення пантеону українських героїв**. За цим стояли і достатні мобілізаційні спроможності України, і вмотивованість та стійкість бойових підрозділів при виконанні бойових завдань, і усвідомлена підтримка армії в тилу, і, зрозуміло, обороноздатність країни в цілому.

Ще 12 червня з'явився Указ Президента України від 12.06.2015 № 334/2015 **«Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді»**. Наказом Генерального штабу ЗСУ від 4 січня 2017 р. № 4 затверджено нову Інструкцію з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних силах України.

Наступна низка документів з'являється у 2017 році:

Указом Президента України №47 від 25 лютого 2017 року вводиться в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року **«Про Доктрину інформаційної безпеки України».** В новій редакції ми бачимо такі формулювання:

> «Застосування Російською Федерацією технологій гібридної війни проти України перетворило інформаційну сферу на ключову арену протиборства. Саме проти України Російська Федерація використовує **найновіші інформаційні технології впливу на свідомість громадян, спрямовані на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України**.
>
> **Комплексний характер** актуальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері потребує визначення інноваційних підходів до **формування системи захисту та розвитку інформаційного простору в умовах глобалізації та вільного обігу інформації**».

> «**Актуальними загрозами** національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері є:
>
> здійснення спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на **підрив обороноздатності, деморалізацію особового складу** Збройних Сил України та інших військових формувань, провокування **екстремістських проявів**, підживлення **панічних настроїв**, загострення і **дестабілізацію** суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, розпалювання **міжетнічних і міжконфесійних конфліктів** в Україні;
>
> проведення державою-агресором спеціальних інформаційних операцій в інших державах з метою **створення негативного іміджу України у світі**;
>
> **інформаційна експансія держави-агресора** та контрольованих нею структур, зокрема шляхом розширення власної інформаційної інфраструктури на території України та в інших державах;
>
> **інформаційне домінування держави-агресора** на тимчасово окупованих територіях…»

Доктрина інформаційної безпеки передбачає зокрема **(1) безпечне функціонування і розвиток національного інформаційного простору** та його інтеграцію у європейський і світовий інформаційний простір; (**2) розвиток системи стратегічних комунікацій України; (3) формування позитивного іміджу України у світі,** донесення оперативної, достовірної і об'єктивної інформації про події в Україні до міжнародної спільноти;

На цій основі 28 березня 2017 року Наказом Генерального штабу Збройних Сил України №108 затверджено «Інструкцію з організації національно-патріотичної підготовки у Збройних Силах України».

Відповідно до реформ у вищій освіті **трансформується Університет українознавства, що діє при Центральному будинку офіцерів України** *(Центр культури, просвіти та дозвілля Збройних Сил України у м. Київ перейменовано в Центральний будинок офіцерів Збройних Сил України згідно з Наказом Міністра оборони України від 24.11.99 № 353)*. З появою Наказу МОУ від 11.10.2017 №528 «Про організацію діяльності культурно-освітніх центрів неформальної освіти у Збройних Силах України» він починає діяти як **Культурно-освітній центр неформальної освіти, про-**

довжуючи реалізовувати свої освітнві програми з історії України, українського війська, української культури та української мови у новому форматі. Такі ж культурно-освітні центри діють і в регіональних будинках офіцерів.

У грудні (08.12.2017) Міністром оборони України затверджено **«Концепцію воєнної історії України».** З вступної частини Концепції:

> «Виклики, що постали перед Україною в останні роки, актуалізували комплекс завдань, пов'язаних зі зміцненням обороноздатності держави, та зумовили потребу у всебічному дослідженні і популяризації воєнної історії України. **Підвищення боєздатності та ролі Збройних Сил України, утвердження у суспільній свідомості ідей самовідданості у захисті своєї держави сформували необхідність детального вивчення воєнної історії України**. Однак сучасний стан воєнно-історичних знань не відповідає запитам українського суспільства.
>
> В основу Концепції покладено **ідею утвердження державності як консолідуючого чинника української політичної нації.** Воєнна історія України є національною за своєю глибинною сутністю та водночас постає невід'ємною частиною всесвітньої воєнної історії».

У Концепції воєнної історії було сформульовано основні завдання, пов'язані з актуалізацією вітчизняної історичної науки, **запропоновано періодизацію української воєнної історії.** Зазначено важливість цього напрямку не тільки для національно-патріотичного виховання широких верств українського суспільства, але й для **протидії фальсифікації української воєнної історії, негативному інформаційному впливу у воєнно-історичних питаннях** та для **поширення інформації про історичне минуле України серед міжнародної наукової спільноти**. Дослідження воєнно-історичних подій на теренах України в контексті світової історії; вивчення особливостей військового будівництва за різних форм державності в Україні, досвіду боротьби українців за національну державність; ролі українських військових формувань у національно-визвольних змаганнях; критичне переосмислення радянської спадщини в кінцевому результаті **консолідують українське суспільство на основі спільної історичної долі, правдивого відтворення сторінок героїчного минулого, прикладів чесного служіння Україні**. Відповідно йдеться і про підвищення в очах суспільства престижу військової справи та Збройних Сил України як інституту держави.

Актуальні на той час проблеми національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання були відверто викладені в частині першій *Програми заходів щодо відновлення та впровадження національних бойових традицій у Збройних Силах України*, що була затверджена Наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 25.04.2018 № 166:

> «Процес реформування Збройних Сил України в умовах відбиття збройної російської агресії потребує **визначення чітких національних ідеологічних та світоголядних орієнтирів, спрямованих на формування у військовослужбовців свідомого виконання завдань щодо захисту Української держави**.
>
> **Актуальність цієї проблеми обумовлена повільним впровадженням у**

діяльність військ (сил) національних бойових традицій, **які мають стати ідеологічним підгрунтям усієї системи підготовки та застосування Збройних Сил України**. Причинами такого стану справ стали ряд об'єктивних і суб'єктивних моментів, які негативно вплинули на зазначений вище процес, а саме:

Створення Збройних Сил України відбувалось на основі механічного прийняття до їх складу фрагментальних частин армії і флоту колишнього СРСР, які до 1991 року дислокувались (базувались) на території України. Як наслідок, **нинішня українська армія отримала у спадок ідеологеми не існуючої держави (СРСР), правонаступником якої оголошено РФ**, котра є країною-агресором по відношенню до України;

Тривала **невизначеність ідеологічних орієнтирів державної політики після проголошення незалежності України.** Це призвело до **уповільнення процесів формування національної ідентичності, появи стійких тенденцій до так званого містечкового патріотизму в регіонах** тощо. Зазначене значно послабило морально-психологічну готовність українського суспільства та особового складу Збройних Сил України до адекватних дій, особливо на початковому стані російської агресії, зокрема в Криму і на Донбасі;

Цілеспрямована **культивація бойових традицій імперського і радянського періодів, а також сучасної російської армії на тлі відсутності адекватного українського теле-радіо продукту.** Зазначене здійснювалось через **необмежену присутність до 2014 року в інформаційному просторі України російського медіа-продукту**, не вимушеним споживачем якого ставав у тому числі і особовий склад Збройних Сил України;

Відсутність **дорожної карти відновлення та впровадження національних бойових традицій в систему діяльностиі Збройних Сил України** за участі усієї управлінської вертикалі Міністерства оборони України».

Через місяць **18 травня 2018 міністерство оборони України затверджує «Положення про премію ім. Богдана Хмельницького за краще висвітлення військової тематики у творах літератури та мистецтва»,** що мало покласти початок формування нових національних військових традицій через популярний мистецький жанр – художню літературу.

Ще через рік **18 травня 2019 року Президент України підписує Указ №286, яким затверджується Стратегія національно-патріотичного виховання.** Найперше наведемо три важливі тези з цього документу:

«Утвердження **поваги до державної мови, піднесення її престижу** серед громадян є важливим аспектом формування й розвитку особистості та основою національно-патріотичного виховання».

«Актуальність національно-патріотичного виховання громадян зумовлюється **необхідністю консолідації та розвитку суспільства, сучасними викликами, що стоять перед Україною і вимагають постійного вдосконалення національно-патріотичного виховання**».

«**Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості здійснюється на прикладах героїчної боротьби Українського народу за утвердження суверенітету власної держави, ідеалів свободи, соборності,** успадкованих, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також національно-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013 – 2014 років, Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією».

Стратегія визначає актуальними такі потреби як

- подолання **імперсько-тоталітарних рудиментів у суспільній свідомості** та зумовлених русифікацією, нищенням української духовно-культурної спадщини та історичної пам'яті **розбіжностей в уявленнях про історичне минуле**, зокрема про тоталітарну добу, голодомори і політичні репресії;
- **формування національного мовно-культурного простору** на основі утвердження державної мови, стійкості його ціннісної основи перед зовнішнім втручанням;
- формування активної громадянської позиції, **утвердження національної ідентичності громадян на основі духовних цінностей Українського народу, національної самобутності;**
- сприяння створенню, розвитку, **підвищенню якості, а також популяризації україномовного культурно-інформаційного продукту та забезпеченню доступу до нього**;
- **усунення впливів держави-агресора** в інформаційній, освітній, культурній сферах України;
- **запобігання перетворенню інформаційного простору на поле маніпуляцій суспільною свідомістю**, продукування ціннісної дезорієнтації.

Серед напрямків реалізації Стратегії бачимо:

- **підвищення ролі української мови як національної цінності** та невід'ємного елемента національно-патріотичного виховання, здійснення заходів з її популяризації;
- забезпечення **підтримки україномовних дитячих і молодіжних друкованих видань**, спрямованих на виховання молодого покоління в дусі **патріотизму, поваги до історичного минулого та духовної й культурної спадщини, популяризація читання як соціально важливого вміння**;
- популяризація та поширення **україномовного культурного продукту**;
- **сприяння створенню центрів національно-патріотичного виховання** та розвитку напряму національно-патріотичного виховання у молодіжних центрах;
- **організація та координація інформаційно-просвітницької роботи** у сфері національно-патріотичного виховання;
- створення сприятливих умов для **діяльності молодіжних організацій, насамперед для розвитку пластового руху в Україні та Спілки Української Молоді**, що відновили свою діяльність в Україні із здобуттям незалежності.

Ще один важливий документ 2019 року – Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 596-р **«Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року "Сильна мова – успішна держава"».** В першому ж абзаці цього документу читаємо:

> «Всебічний розвиток **української мови як однієї з найважливіших складових національної ідентичності українського народу** є гарантією національної безпеки і суверенітету України та забезпечує єднання нації».

Наведемо ще кілька наступних важливих тез:

> «Розроблення Стратегії зумовлено необхідністю кардинальних змін, спрямованих на **підвищення популярності та конкурентоспроможності української мови в Україні та світі**».
>
> «Інвестиції в людський капітал дають значний за обсягом, тривалий за часом та інтегральний за характером економічний і соціальний результат. **До основних напрямів "людських інвестицій" належать освіта та професійна підготовка, культура, охорона здоров'я, виховання дітей, доступ до інформації, мобільність робочої сили. Реалізувати зазначені напрями можливо**

через комунікативну складову – мову – інструмент соціальної згуртованості, зростання та процвітання. Від того, наскільки розвинутою, функціональною і поширеною є мова, залежить ефективність такого інвестування».

«Як свідчить новітня історія, **розвиток і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України є важливим елементом забезпечення національної безпеки та національних інтересів України**.

Таку позицію підтверджують результати ряду досліджень. Зокрема, різницю у ставленні до української державності серед російськомовного та україномовного населення демонструють дослідження соціологічної групи "Рейтинг", проведені в серпні 2017 року. Серед україномовних респондентів рівень підтримки незалежності України становить 83 відсотки. Водночас серед російськомовних респондентів підтримку українській незалежності висловили 65 відсотків.

Проведені **в лютому 2015 року Київським міжнародним інститутом соціології дослідження щодо вразливості українського суспільства до впливу російської пропаганди засвідчили, що середній індекс довіри до російської пропаганди в Україні – 26 відсотків, при цьому для україномовних респондентів цей індекс дорівнює лише 15 відсотків, натомість для російськомовних – 38 відсотків.**

Створює загрозу національній безпеці і застосування російської мови військовослужбовцями під час несення служби, у тому числі командним складом військових формувань, оскільки **це є сприятливим підґрунтям для здійснення розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб**, особливо в умовах збройної агресії та порушення територіальної цілісності України».

«**Поряд з безпековим та соціокультурним важливим є і економічний аспект розвитку української мови.** Для ефективної конкуренції в умовах відкритості ринків, практично необмеженого доступу до товарів та послуг необхідно вирізнятися в процесі комунікації із своїми цільовими аудиторіями. **Українська мова, яка має сильні позиції у своїй державі, є тим маркером, який вирізняє Україну на світовій мапі для іноземців, а для українців – чи не найпростішим, але разом з тим найдієвішим інструментом промоції себе і свого продукту** в умовах глобального ринку».

«**Розвиток української мови відбувався переважно в несприятливих умовах**. **Агресивна антиукраїнська політика**, яка реалізувалася на території сучасної України протягом століть, а в XX столітті за посередництва комуністичного режиму сягнула свого апогею, **не могла не вплинути на мовну ситуацію та використання української мови**.

…

Така політика призвела до того, що **українська мова була практично витіснена з мовно-інформаційного простору міст, засобів масової інформації, сфери обслуговування, асоціювалася з непрестижністю та безперспективністю,** що активно використовувалося для штучного поділу українського суспільства».

Серед причин неналежного володіння частиною населення України державною мовою Стратегія називає **слабкий рівень роботи у цьому напрямку української системи освіти.** А пов'язаними з цією проблемою питаннями, що потребують оперативного вирішення визначає:

- відсутність у частини українського суспільства **самоідентифікації з Україною**;
- відсутність **цілісного українського мовно-культурного простору**;
- домінування іноземного (передусім російськомовного) **культурного продукту** в Україні;

- збереження у свідомості значної частки населення України **негативних стереотипів щодо статусу і місця української мови** в суспільному, культурному житті;
- **штучна заполітизованість** та емоційна перевантаженість питання функціонування української мови в Україні (мова використовується як інструмент політичної боротьби та є предметом маніпуляцій);
- ознаки дискримінації громадян на значній частині території України, де вони **позбавлені або обмежені в отриманні послуг та контенту українською мовою**;
- відсутність **галузевої термінології та належної словникової бази** в багатьох сферах;
- відсутність необхідної кількості **якісних підручників, посібників, енциклопедій, словників, довідникової та іншої навчальної і наукової літератури** українською мовою;
- **втрата мовної ідентичності населення під час переїзду у великі міста** і асиміляція їх у російськомовному середовищі;
- **низький рівень володіння державною мовою серед представників національних меншин**, що не дозволяє їм належно реалізовувати свої права та інтегруватися в українське суспільство;
- недостатній рівень задоволення національно-культурних та мовних потреб **українців, які проживають за кордоном.**

Наголошується **важливість врахування активного розвитку цифрових технологій і можливість ефективного застосування української мови для можливості повноцінного використання цих технологій**, щоб отримувати і продавати товари та надавати послуги, здобувати потрібну інформацію. А метою Стратегії визначено утвердження української мови на всій території України, в усіх сферах суспільного життя заради єднання українського суспільства та зміцнення його української ідентичності.

Практично мається на увазі **створення в країні повноцінного україномовного середовища та інформаційно-культурного простору**, а серед поточних завдань: послідовна та цілеспрямована робота системи освіти; забезпечення закладів освіти не тільки якісними підручниками, але й іншою навчальною, пізнавальною і художньою україномовною літературою; забезпечення можливості вивчення української мови шляхом проведення курсів та через онлайн-платформи, мобільні додатки та інші форми дистанційного навчання; забезпечення через онлайн-ресурси доступу до електронних підручників, художньої літератури українською мовою, матеріалів про культурну спадщину українського народу та історію становлення держави; видання навчально-методичних матеріалів, словників з української мови в друкованому та електронному форматах, забезпечення через онлайн-ресурси доступу до них; напрацювання і затвердження стандартів української термінології в різних сферах суспільного життя; оновлення та укладення словників з української мови, зокрема перекладних; внесення змін у законодавство з метою посилення інтеграційних процесів національних меншин в українське суспільство, у тому числі **забезпечення належних умов для вивчення української мови та рівних можливостей для всіх громадян; формування сприйняття української мови серед населення України як елемента національної безпеки**.

Очікуваними результатами дотримання Стратегії зокрема названо **домінування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України,** зокрема у засобах масової інформації; у діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, державних та комунальних підприємств, установ та організацій забезпечено **обов'язкове використання державної мови**.

Поміж тим згадаємо, що раніше, – 21 червня 2018 року – ухвалено **Закон України "Про національну безпеку України" № 2469-VIII**, яким визначено повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, забезпечується демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони, **а 25 квітня 2019 для захисту та підтримки державності Верховна Рада України приймає закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної»** (чинний з 16 липня 2019 року), який закріплює українську мову як єдину державну, обов'язкову для використання в усіх сферах суспільного життя, включаючи органи влади, освіту, науку, культуру, ЗМІ та сферу обслуговування.

В розвиток політики національно-патріотичного виховання та посилення в суспільстві української самоідентифікації з'являються такі документи як

- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 1233-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 932 «План дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України».

У Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання (Розпорядження КМУ №1233) вкотре наголошується, що **заради єдності та консолідації українського суспільства необхідне впровадження цілісної загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання щодо формування української громадянської ідентичності**, оскільки в суспільстві спостерігаються такі загрозливі явища як **низький розвиток громадсько-патріотичного, військово-патріотичного та духовно-морального виховання; наявність у суспільній свідомості розбіжностей щодо бачення історичного минулого нації,** що створює підґрунтя для просування несумісних із незалежністю держави місцевих ідентичностей та мовних конфліктів; недостатня поінформованість населення України про історичні факти героїчної боротьби та визволення від

поневолення Українського народу і здобуття незалежності України; **відсутність цілісного національного мовно-культурного простору, стійкості його до зовнішнього втручання та сталої роботи з розвитку української мови;** наявний **вплив держави-агресора в інформаційній, освітній, культурній сфері України;** відсутність єдиної державної інформаційно-просвітницької політики щодо національно-патріотичного виховання.

Вказується, що **на 2019 рік «громадянин України» як ідентифікатор був домінуючим в усіх регіонах України, однак водночас на Заході таких респондентів було найбільше – 72 відсотки, у Центрі – 66, на Півдні – 62, а на Сході – 51 відсоток.** При цьому 14 відсотків на Півдні та Сході України ідентифікували себе як радянську людину. Не найкращим було становище і з застосуванням української мови в родинному колі.

Відповідно **55% населення Сходу не мало намірів, в разі виникнення відповідної загрози, боронити Україну зі зброєю в руках, а рівень сприйняття державної симоліки як загальнонаціональної цінності сягав не більше 26% відповідно до загальної кількості населення України.**

Розвиток ЗСУ та найціонально-патріотичного виховання після повномасштабної російської агресії

Нагадаємо, що **після подій 2014 року чисельність Збройних Сил України досягла 250 тисяч осіб** і загалом лишалася на цьому рівні до початку 2022 року. На кінець 2022-го чисельність ЗСУ сягала вже до 700000. Щоб простежити динаміку змін по роках, орієнтовно можемо опиратися на такі цифри:

2014:150 тисяч осіб, на кінець року – 250 тисяч осіб.
2015: 250 тисяч осіб.
2016: 275 тисяч осіб.
2017: 255 тисяч осіб.
2018: 250 тисяч осіб.
2019: 246 тисяч осіб.
2020: 250 тисяч осіб.
2021: 261 тисяча осіб, включаючи 215 тисяч військовослужбовців та формування Сил територіальної оборони.
2022: 1 лютого 2022 року: 361 тисяча осіб (Чисельність ЗСУ збільшено на 100 тисяч осіб за указом Президента України). На кінець року – 700 тисяч осіб.
2023: 700 тисяч осіб.
2024: 880 тисяч осіб.
2025: Чисельність української армії, за даними аналітики та оцінок військових експертів, оцінюється в діапазоні від 880 до 990 тисяч осіб.

Вже **влітку 2021 року суспільство передчувало загрозу повномасштабного російського вторгнення. За деякими прогнозами воно очікувалося у жовтні-листопаді** – іноземні розвідки сигналізують зна-

чне скупчення російських військ на кордонах з Україною. 16 липня 2021 року Верховна Рада України ухвалює Закон України «Про основи національного спротиву» № 1702-IX, а **28 грудня 2021 з'являється Указ Президента України від № 685 про затвердження оновленої «Стратегії інформаційної безпеки».**

29 грудня Кабінет Міністрів України видає Постанову № 1443 «Про затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву». Українці починають записуватися в новостворені батальйони територіальної оборони.

Тим часом, у Центральному будинку офіцерів Збройних Сил України, з огляду на втрату можливостей регулярного проведення лекційних занять, частково через наслідки пандемії ковіду, а частково через зосередженість військ на організаційних питаннях, пов'язаних з новою воєнною загрозою, і не меншою мірою через зростання нових технологічних можливостей і розширенням аудиторії інтернет-ресірсів, Культурно-освітній центр неформальної освіти переводить культурно-освітню роботу з лекційного формату на роботу через Інтернет. Наявний текстовий лекційний матеріал та тематичні статті з історії України, українського війська та української культури і мови публікуються у відкритому доступі, створюється власний ютуб-канал для регулярного публікування нових матеріалів з гострих питань щодо оцінки історичних подій та геополітичної ситуації, розкриття форм і засобів російської пропаганди, популяризації української мови та культури у відеоформаті. **Так само тут не переривається робота гуртків і концертна діяльність, спрямована на задоволення духовних потреб і моральної підтримки українських військових, членів їхніх сімей та мешканців Києва.**

На початку лютого 2022 року **Україна заявляє про провокації Росії з метою викликати активні дії українських військ і звинуватити Україну в ескалації, а Президент США Джо Байден повідомляє, що за даними американської розвідки Путін вже ухвалив рішення про напад на Україну**, при чому однією з основних цілей буде Київ. Джо Байден також звертає увагу на активну кампанію дезінформації з російського боку та загострення ситуації на тимчасово окупованому Росією Донбасі: росіяни переконують жителів Донбасу, що Україна готується відвойовувати території на Сході. Тим часом біля кордонів України зосереджено близько 150 тисяч російських військових.

19 лютого 2022 року Президент України Володимир Зеленський, виступаючи на Мюнхенській безпековій конференції, говорить: *«Україна хоче миру, Європа хоче миру, світ каже, що не хоче воювати, а Росія, що не хоче нападати. Хтось з нас бреше. Це ще не аксіома, але вже не гіпотеза. ...* ***Ми будемо захищати свою землю маючи підтримку партнерів чи не маючи; надають нам сто одиниць сучасної зброї чи п'ять тисяч шоломів. Ми цінуємо будь-яку допомогу, але всі ми маємо розуміти – це не благодійні внески, про які Україна має просити чи нагадувати.***

Не благодійні жести, за які Україна має низько вклонятись. Це – ваш внесок у безпеку Європи та у безпеку світу, де Україна вісім років є щитом. Надійним до речі. І вісім років стримує одну з найбільших армій світу... Хай там як, ми будемо захищати свою прекрасну землю, стоїть у нас на кордоні 50 тисяч, чи стоїть 150 чи один мільйон солдатів будь-якої армії».

24 лютого 2022 року розпочинається російське повномасштабне вторгнення.

Та всупереч очікуванням Росії і європейським прогнозам *(загалом світ вважав, що Україна не протримається і кілька місяців)* **Україна не тільки втрималась, а й серйозно відкинула російські війська,** що планували проходити тут парадним маршем, від Києва, Харкова, Запоріжжя, а згодом витіснила і з Херсона, куди окупантам таки вдалося зайти. **І основну роль тут зіграла внутрішня мотивація українців, здатність об'єднуватися у критичну мить, історична пам'ять воїнів, глибоко вкорінені в українське суспільство потяг до волі, почуття справедливості та готовність «боронити своє».** Масштабні військові дії та звірства росіян на територіях, що на короткий час потрапили під окупацію, прояснила ставлення «великого східного сусіда» до України й українців для багатьох, хто з тих чи інших причин не воліли бачити в Росії ворога або занадто перебували під впливом століттями насаджуваних московських наративів про недолугість українців, другорядність української мови та «злих, жорстоких і зрадливих українських націоналістів».

На тлі реальних подій, **свідоме відторгнення українцями нав'язаних чужинцями стереотипів одразу відобразилося у зростанні показників вживання української мови** до 71% в грудні 2022 року проти 64% у 2021 році. **Показник громадянської ідентичності за 16 місяців повномасштабної війни впевнено зріс до 75-80%.**

Отже, усвідомлюючи серйозність потужного військового протистояння з країною, що упродовж всього свого історичного існування постійно претендувала на світове лідерстко, та виклики конкурентного світового середовища, **13 грудня 2022 року Верховна Рада України ухвалює Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» № 2834-IX** (подальші зміни було внесено Законом № 3788-IX від 06.06.2024).

Метою державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності Закон визначає **досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу**, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина.

Серед основних завдань державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності бачимо:

- формування у громадян України, у тому числі дітей та молоді: **активної громадянської позиції** на основі поваги до прав людини, духовних цінностей

українського народу, національної самобутності; оборонної свідомості та громадянської стійкості; патріотизму; поваги до державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави;

- **усунення впливу держави-агресора** (держави-окупанта) в інформаційній, освітній, культурній сферах України;
- **активізація діяльності інститутів громадянського суспільства** для досягнення цілей державної політики в зазначеній сфері;
- поширення інформації про ветеранів війни, формування у суспільстві традицій **вшанування пам'яті загиблих** (померлих) ветеранів війни;
- формування **готовності громадян до виконання конституційного обов'язку** щодо захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Окремо проголошується **недопущення політичної агітації, пропагування або рекламування політичних партій, рухів чи ідеологічних течій під час реалізації проектів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.**

Також Закон визначає, що утвердження української національної та громадянської ідентичності базується на **суспільно-державних (національних) цінностях України,** якими є:

- **соборність** – єдність, неподільність усіх територій України, духовна єдність українців, які проживають на території України, а також єдність усіх громадян України незалежно від національності та віросповідання, спрямована на утвердження справжнього суверенітету і незалежності України, побудову процвітаючої демократичної національної держави;
- **самобутність** – національна ідентичність, неповторність, оригінальність, які виявляються окремою особою чи групою осіб у ментально обумовленому художньо-мистецькому світосприйнятті, національно прийнятних способах спілкування, діяльності, поведінки. Самобутність українського народу визначається його історією, культурою, традиціями та українською мовою;
- **воля** – здатність, намір, кероване намагання, прагнення досягти мети. Проявом волі українського народу є героїка боротьби за незалежність України, прагнення до самостійності, невпинний пошук шляхів досягнення свободи;
- **гідність** – відстоювання своїх духовно-моральних і державницьких позицій, усвідомлення власної ваги та громадянського обов'язку у міжнародному співтоваристві.

Визначено, що **суспільно-державні (національні) цінності України є концептуальною основою та консолідуючими чинниками утвердження української національної та громадянської ідентичності, фундаментом для гармонізації інтересів людини, забезпечення стабільності в суспільстві та сталого розвитку держави.**

Складовими державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є: **(1) національно-патріотичне виховання; (2) військово-патріотичне виховання; (3) громадянська освіта.**

Національно-патріотичне виховання охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства, насамперед сфери освіти і науки, молодіжну та соціальну сфери, культури і мистецтва, реклами, відновлення та збереження національної пам'яті, краєзнавства, туризму, охорони довкілля, фізичної культури і спорту, профорієнтації на військові спеціальності,

цивільної оборони та цивільного захисту, безпеки і оборони України, зв'язків із закордонними українцями. Здійснюється шляхом:

- популяризації суспільно-державних (національних) цінностей України; формування та утвердження в суспільстві **патріотичної свідомості, любові до України, поваги до державних символів та державної мови**;
- здійснення заходів з формування оборонної свідомості та громадянської стійкості; **популяризація історії України,** зокрема боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, етапів державотворення та борців за незалежність і територіальну цілісність України, а також українців, досягнення яких увійшли до світової історії; поширення знань про видатних особистостей українського державотворення;
- популяризація та збереження **культурної спадщини та культурних цінностей України**; формування сприйняття **державної мови як національної цінності** та важливого атрибута національної ідентичності; популяризація та поширення україномовного культурного продукту;
- організації та здійснення виховних і просвітницьких заходів; **ознайомлення громадян, насамперед дітей та молоді, із засадами функціонування держави**, сприяння вивченню Конституції України та законів України;
- формування навичок **критичного мислення**, медіаграмотності та запобігання поширенню недостовірної інформації; формування лідерських компетентностей, особистої психологічної та духовної стійкості, проактивної життєвої позиції і усвідомленої **громадянської відповідальності**;
- **вшанування видатних особистостей українського державотворення, ветеранів України, героїв,** які полягли в боротьбі за захист незалежності та територіальної цілісності України.

Щодо ***військово-патріотичного виховання***, то його метою є формування оборонної свідомості, готовності стати до лав Збройних Сил України та інших формувань сектору безпеки та оборони України, готовності до національного спротиву. Здійснюється за такими напрямками:

- формування оборонної свідомості;
- популяризація військової служби;
- залучення громадян до сприяння безпеці і обороні України;
- розвиток військово-прикладного і службово-прикладного спорту, технічної творчості та інновацій;
- широке залучення школярів до загальнодержавних, регіональних та місцевих заходів військово-патріотичного виховання;
- обов'язкове викладання предмета «Захист України» під час здобуття профільної середньої освіти;
- підготовка кваліфікованого кадрового потенціалу з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності з подальшим їх залученням до організації та здійснення освітньої діяльності з початкової військової підготовки, реалізації програм, проектів та заходів військово-патріотичного виховання;
- залучення ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності до організації та здійснення програм, проектів та заходів військово-патріотичного виховання.

Громадянська освіта має ґрунтуватися на суспільно-державних (національних) цінностях, цінностях **особистої ефективності, правдивості та критичного мислення,** взаємоповаги, **відкритого спілкування та ефективної співпраці,** захисту прав людини і громадянина.

Охоплює усі види освіти (формальну, неформальну, інформальну), а також усі складники освіти, усі рівні освіти та всі вікові групи громадян. Здійснюється суб'єктами освітньої діяльності через

- викладацьку діяльність;
- просвітницьку діяльність;
- соціальну рекламу;
- залучення громадян до процесів формування та реалізації державної, регіональної і місцевої політики;
- участь громадян у масових просвітницьких заходах.

Конкретними результатами виконання Закону «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» мають стати зокрема:

- збільшення кількості громадян, які пишаються своїм українським походженням та/або громадянством;
- зменшення кількості громадян, які виїздять з України за кордон на постійне проживання або залишаються на постійне проживання за кордоном після тимчасового виїзду з України;
- збільшення кількості громадян України, які повертаються в Україну після виїзду за кордон на постійне проживання, осіб, яким надано статус закордонного українця, закордонних українців, які виявили бажання набути громадянство України;
- збільшення частки громадян України, які, за даними соціологічних опитувань, бажають, щоб їхні діти проживали в Україні;
- збільшення частки громадян України, які, за даними соціологічних опитувань, вважають неприпустимим для себе особисто застосування корупційних практик, у тому числі на побутовому рівні;
- збільшення кількості громадян, які володіють українською мовою;
- збільшення обсягів україномовного інформаційного та культурного продукту;
- функціонування систем добровільної професійної військової підготовки населення та кадрової підготовки вихователів, інструкторів військово-патріотичного виховання;
- збільшення частки громадян України, які, за даними соціологічних опитувань, готові захищати незалежність та територіальну цілісність України зі зброєю в руках.

На забезпечення стійкого формування цілісного українського суспільства з високим рівнем усвідомленої громадянської позиції через упорядкування національного інформаційного простору було спрямоване і **Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 р. № 272-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року»**. Серед напрямків роботи передбачено і

- Створення системи раннього виявлення, **прогнозування та запобігання гібридним загрозам**.
- Розвиток спроможностей складових сил оборони щодо **протидії загрозам в інформаційному просторі**.
- Посилення **відповідальності за поширення недостовірної інформації** (дезінформації).

- Ефективна взаємодія між державними органами, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства.
- Унеможливлення розповсюдження та демонстрації інформаційних та аудіовізуальних продуктів (продукції), проведення гастрольних заходів, що популяризують або пропагують державу-агресора та її органи влади, представників органів влади держави-агресора та їх дії, **що створюють позитивний образ держави-агресора, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України**.
- Забезпечення **всебічного розвитку і функціонування української мови** в усіх сферах суспільного життя на всій території України.
- **Стимулювання розвитку українського кінематографа, теле– і радіопродукції**, зокрема у співпраці з європейськими державами, у тому числі створення якісного та сучасного кіно і медіаконтенту для дітей та молоді. **Підтримка вітчизняного книговидання.**
- Стимулювання розвитку **соціально відповідального бізнесу серед медіа**.
- Забезпечення інформаційної безпеки, захист прав та свобод, зокрема **персональних даних військовослужбовців та представників інших складових сил безпеки та оборони України, ветеранів війни, членів їх сімей.**
- Формування **розуміння у закордонних аудиторій статусу тимчасово окупованих територій,** спростування та протидія поширюваним Російською Федерацією наративів.
- **Спростування дезінформації, у тому числі ідеологем радянської та сучасної російської історіографії**, щодо минулого і сучасного України та її територій, що нині є тимчасово окупованими державою-агресором, які поширюються в українських та іноземних медіа.
- Розроблення та поширення **позитивних наративів та інформаційних кампаній за кордоном, які сприятимуть підвищенню рівня впізнаваності та кращому розумінню України** серед іноземних аудиторій.

2 лютого 2024 року Кабінет Міністрів України видав Розпорядження № 141-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року». Важливим висновком, який фіксує цей документ є той, що «**досвід боротьби за державність і територіальну цілісність, який сьогодні проживає Україна, є унікальним, а тому адаптація міжнародних практик для розв'язання існуючих проблем є неможливою**. При цьому питання формування української національної та громадянської ідентичності не може піддаватися впливу з боку міжнародних партнерів, а отже, є об'єктом державної підтримки та регулювання». А отже, йдеться про **самостійне, засноване на власному досвіді формування здатності Української держави протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам**.

Зазначено, що збройна агресія, окупація Росією частини українських територій, демографічна криза, невирішені проблеми у сферах освіти, науки, культури та відсутність єдиної системи національно-патріотичного виховання в регіонах здійснюють деструктивний вплив не тільки на процес досягнення єдності в українському суспільстві, але й на роз-

виток демократизації суспільства. А **наявність у суспільній свідомості неспівставних уявлень про історичне минуле нації створює підґрунтя для просування несумісних із незалежністю держави місцевих ідентичностей та мовних конфліктів**.

Таке становище значною мірою зумовлене попереднім російським інформаційним впливом та активною пропагандою серед українського населення ідеологічної концепції «руського міра», що просувала наратив про «нерозривну єдність» з Москвою, спільну історію, російську мову, культуру та православну віру. Проте, **в українському суспільстві має місце стійка тенденція до ідентифікації себе як громадянина через мову, що обумовлює нагальність створення цілісного україномовного простору,** зокрема шляхом створення нового цифрового та культурного україномовного продукту для різних вікових категорій та цільових груп, зокрема **підтримка кінематографічної продукції та книговидання, підтримка експорту книжкової продукції, перекладів і промоції творів української літератури іншими мовами.**

Концепція наголошує і той факт, що **концентрація зусиль інститутів громадянського суспільства на найбільш злободенних питаннях під впливом збройної агресії Росії відволікає ресурси від інших потреб. Така ситуація містить потенційні ризики згортання важливих напрямів роботи,** зокрема утвердження української національної та громадянської ідентичності, і потребує серйозної консолідації зусиль держави та інститутів громадянського суспільства.

Тож на новому черговому етапі розбудови ЗСУ, посилення їх бойового та мобілізаційного ресурсу, і покращення бойових спроможностей в умовах активних ворожих інформаційних та інформаційно-психологічних операцій, які базуються на глибокому пропагандистському «спадку» від часів СРСР, **культурно-освітня робота, як напрямок забезпечення інформаційної стійкості українського суспільства і Збройних Сил набирає особливої ваги і потребує пильної уваги та активізації наявних ресурсів**.

Віктор ГУРА

ГУМАНІТАРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК. СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ ЦЕНТРАЛЬНОГО БУДИНКУ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ЇХ РОБОТА

Особливість завдань, що стоять перед військовослужбовцями формує особливі стосунки у військовому колективі, що передбачають високий рівень солідарності, взаємної довіри та готовності до самопожертви зарати порятунку бойових побратимів, а в екстремальних умовах бою і здатність відкидати на другий план проблеми в різниці характерів та темпераментів окремих бійців чи навіть особисту неприязнь. Ці елементи військової солідарності поширюються й поза межі військових підрозділів, глибоко проникаючи і в особисте життя членів родин професійних військових, формуючи специфічне світосприйняття та відповідну культуру поведінки.

З появою національних держав та національних армій, що мали дбати і про мобілізаційний потенціал війська, і про його надійний офіцерський (командирський) ресурс, сама держава та її військове командування звертають увагу не тільки на умови служби офіцера та рядового бійця, а й на забезпечення належних умов існування їхніх сімей, чиє життя тісно пов'язане з непростими та часто змінними умовами військової служби. Йдеться і про можливу втрату годувальника в разі бойових дій, і про високу імовірність періодичної зміни місця військової служби, – а отже і місця проживання, – і про спільні для сімей військових, не характерні для цивільного життя, побутові проблеми (відповідно, і теми спілкування), і про забезпечення гуманітарних, культурних потреб та повноцінного саморозвитку кожного члена великого армійського колективу.

Таким чином, необхідна для утримання дисциплінованої та вмотивованої армії, соціальна підтримка передбачає не тільки матеріальне, грошове та житлове забезпечення, а й **системне здійснення виваженої гуманітарної політики, – зокрема у формі культурологійчної роботи, – як з військовими так і з членами їхніх сімей**. Ця робота, що в арміях різних країн більшою чи меншою мірою акцентована на спортивно-тренувальній, рекреаційній та освітній роботі, з огляду на історичні, регіональні та етнографічні відмінності, передбачає і **формування певної військової культури**, в основу якої лягають *історичне минуле, національні та військові традиції, національна культура і реалії поточного моменту, – в тому числі форма державного правління, внутрішня державна політика та геополітична ситуація, в якій розвивається та чи інша держава, практика міжнародних стосунків*.

Військова наука визначає військову культуру як розуміння і сприйняття військовослужбовцем комплексу таких елементів:

- культура мислення керівництва та підпорядкування;
- дисциплінарна культура;
- штабна культура;
- воєнно-політична культура;
- національно-історична культура;
- військово-патріотичне виховання;
- культура спілкування та мовна культура;
- культура поведінки та взаємин;
- фізичне вдосконалення та здоровий спосіб життя;
- правова культура.

Нехтування питаннями військової культури призводить до втрати морально-етичного змісту роботи військового та психологічної настанови до виконання своїх службових обов'язків і значною мірою провокує зниження бойових можливостей військ. Саме тому, якщо мати на увазі бойовий потенціал Збройних Сил України, при здійсненні гуманітарної підготовки ми маємо дбати про

- формування у кожного військовослужбовця почуття патріотизму, любові до України та її народу, поваги до культури, традицій і духовних цінностей, гідності, честі й національної свідомості, вірності військовій присязі та Бойовому Прапору, особистої відповідальності за безпеку Української держави і готовності захищати її зі зброєю в руках;
- підвищення правової грамотності серед військовослужбовців, вивчення положень Конституції України, законів України, військових статутів ЗСУ;
- виховання поваги до армійських і флотських традицій, ритуалів; вивчення бойової історії ЗСУ, вшанування живих і полеглих героїв;
- підвищення рівня інформованості особового складу про життєдіяльність Збройних Сил України, суспільно-політичний, соціально-економічний стан та духовний розвиток суспільства, міжнародне становище та воєнну політику держави, формування широкого світогляду і розуміння ролі України у міжнародній політиці;
- формування й розвиток у військовослужбовців високої культури й особистих якостей, необхідних для військової служби та суспільно-значущої діяльності, створення сприятливої морально-психологічної обстановки у військових частинах, підрозділах;
- виховання у військовослужбовців свідомого та відповідального ставлення до оволодіння військовими знаннями, підвищення рівня професійної майстерності;
- охоплення культурно-освітньою роботою членів сімей, родин військовослужбовців, розвиток тісної суспільної взаємодії військового та цивільного середовища з метою приведення рівня духов-

ного розвитку та культурних інтересів кожної особистості у відповідність до існуючої та майбутньої системи духовно-матеріальних та ціннісних орієнтацій, що визначають розвиток українського суспільства та Збройних Сил.

Культурно-освітня робота, як напрям гуманітарного забезпечення, окрім безпосередньої інформаційно-освітньої діяльності **полягає також в цілеспрямованій організації заходів дозвілля й відпочинку військовослужбовців, працівників ЗСУ та членів їхніх сімей.** Ця робота ґрунтується на засадах української культури та мистецтва, багатовікових національних звичаях і традиціях та реалізується способом **проведення культурно-мистецьких заходів, які спрямовані на формування та підтримання стійкого морально-психологічного стану, зняття негативних емоційних наслідків, відновлення моральних, психічних та фізичних сил, мобілізації особового складу військ (сил) на успішне виконання завдань за призначенням.** Саме цю важливу роботу в сучасному українському війську виконує і ***Центральний будинок офіцерів Збройних Сил України***.

Оскільки **після прийняття Верховною Радою України 24 серпня 1991 року «Акту проголошення незалежності України» та постанови «Про військові формування в Україні» будівництво українського війська було розпочато на базі усіх військових формувань, що були дислоковані на території тодішньої УРСР,** Київський Окружний Будинок Офіцерів фактично продовжив роботу з гуманітарного забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей як культурний заклад Збройних Сил України, які на той час потребували реформ у всіх напрямках і чи не в першу чергу це стосувалося культурно-просвітницької роботи.

Приміщення по вулиці Грушевського 30/1, де зараз перебуває Центральний будинок офіцерів ЗС України, у 1930-1933 роках було перебудоване з недобудованої льотної школи для потреб створеного вже в радянські часи Будинку червоної армії та флоту, що раніше розташовувався за адресою вул. Прорізна 19. Він розпочав роботу на новому місці 1 листопада 1934 року під новою назвою *«Будинок Червоної армії та флоту ім. Якіра»*, проте вже наприкінці року назву було змінено на *«Будинок Червоної армії і флоту Київського гарнізону»*. Заклад переіменовували і в подальшому, але його агітаційна та культурно-просвітницька робота тривала у сталому режимі.

В роки Другої Світової, з липня 1941 року по грудень 1943, Київський Будинок Червоної Армії перебував в еваекуації у російському місті Саратов. Після повернення до Києва його послідовно очолювали:

1. **Майор Сергєєв** – начальник Київського окружного будинку Червоної армії (1944-1944).
2. **Полковник Радін Н.М.** – начальник Київського окружного будинку Червоної армії (1944-1948).
3. **Підполковник Авдюшко** – начальник Київського окружного будинку офіцерів (1948-1957).

Олексій Гришко

Семен Мохначов

Іван Решетов

4. **Полковник Куценков** – начальник Київського окружного будинку офіцерів (1957-1958).

5. **Полковник Білогуров А.І.** – начальник Київського окружного будинку офіцерів (1958-1964).

6. **Підполковник ГРИШКО Олексій Філатович** – начальник Київського окружного будинку офіцерів (1964 – 1968).

7. **Підполковник МОХНАЧОВ Семен Єгорович** – начальник Київського окружного будинку офіцерів (1968-1970).

8. **Підполковник Клейменов Олександр Тихонович** – начальник Київського окружного будинку офіцерів (1970-1975).

9. **Підполковник РЕШЕТОВ Іван Іванович** – начальник Київського окружного будинку офіцерів (1975-1979).

10. **Підполковник Жаров Володимир Федорович** – начальник Київського окружного будинку офіцерів (1979-1982).

11. **Полковник Ларин Іван Андрійович** – Начальник Київського окружного будинку офіцерів (1982-1983).

12. **Майор Шуйський Василь Васильович** – начальник Київського окружного будинку офіцерів (1983 – 1986).

13. **Підполковник Жаров Володимир Федорович** – начальник Київського окружного будинку офіцерів (1986 – 1987).

З моменту проголошення Україною незалежності закладом керували:

1. **Полковник ЄВСЄЄВ Віктор Володимирович** – начальник Київського окружного будинку офіцерів (1987-1994).

2. **Полковник ЗАРОВНИЙ Сергій Олександрович** – начальник Центру культури, просвіти та дозвілля Збройних Сил України (1994-1997).

3. **Полковник ШУЛЬГА Микола Миколайович** – начальник Центру культури, просвіти та дозвілля Збройних Сил України (1997-2000); начальник Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України (2000-2007).

4. **Полковник ШЕВЧУК Олександр Валерійович** – начальник Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України (2007-2012).
5. **Полковник БЛИСКУН Євген Юрійович** – начальник Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України (2013-2021).
6. **Полковник КОРНЯ Сергій Михайлович** – начальник Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України (з 2022).

*Посаду **заступника начальника** за цей період обіймали:*

1. **Підполковник ЗАРОВНИЙ Сергій Олександрович** (1988-1994).
2. **Майор БАБАЄВ Олег Мейданович** (1994-1996).
3. **Підполковник ГУЛЬКО Василь Сергійович** (1996-1998).
4. **Підполковник ЯКИМЧУК Віталій Степанович** (1998-1999).
5. **Майор ШЕВЧУК Олександр Валерійович** (1999-2007).
6. **Підполковник КОРЗУН Валентин Леонідович** (2007-2011).
7. **Підполковник ДЕМБІЦЬКИЙ Василь Миколайович** (2012-2018).
8. **Майор КОРНЯ Сергій Михайлович** (2020-2021).
9. **Полковник НЕСВІТ Олександр Вілійович** (2023 – по теперішній час).

Василь Дембіцький

У процесі розпочатого Україною з 1991 року військового будівництва, *Київський окружний будинок офіцерів* переіменовувався на *Центр культури, просвіти та дозвілля Збройних Сил України* (1994-2000) та **Центральний будинок офіцерів Збройних Сил України** (від 2000 року) і перебував у підпорядкуванні:

· Соціально-психологічного управління Міністерства оборони України (червень 1992 – червень 1994);

· Головного управління виховної роботи Міністерства оборони України (червень 1994 – липень 2004);

· Департамента гуманітарного та соціального розвитку Міністерства оборони України (липень 2004 – січень 2004);

· Департамента гуманітарного, соціального розвитку та інформаційної політики Міністерства оборони України (січень 2004 – липень 2005).

· Департамента гуманітарної політики Міністерства оборони України (липень 2005 – грудень 2010);

· Департамента соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України (грудень 2010 – червень 2016).

· Департамента військової освіти, науки, соціальної гуманітарної політики Міністерства оборони України (липень 2016 – червень 2020).

· Департамента соціального та гуманітарного забезпечення Міністерства оборони України (липень 2020 – липень 2022);

· Департамента соціального забезпечення Міністерства оборони України (серпень 2022 – вересень 2023);
· Головного управління соціальної підтримки Міністерства оборони України (жовтень 2023 – по теперішній час).

Особливість культурологічної та освітньої роботи від 1991 по 1914 роки полягала в необхідності, з одного боку, закласти основи військової культури нової української армії на ґрунті виокремленої з тоталітарної історичної науки часів СРСР та очищеної від імперських пропагандистських штампів правдивої історії українських земель та української державності, **а з іншого, побороти наслідки тривалої московської централізаторської політики та антиукраїнської пропаганди у вигляді неприйняття частиною населення України як української культури та мови, так і нових реалій пострадянського світу.** Бракувало і відповідних наукових розробок та методичних матеріалів.

За цих умов **військово-патріотичне виховання та освітня робота у військах набули особливого значення**. 1994 року у *Центрі культури, просвіти та дозвілля Збройних Сил України* починає працювати *«Університет українознавства»*, в якому слухачі мали проходити два курси навчання. Символічно, що перший випуск слухачів Університету відбувся в рік прийняття нової Конституції незалежної України (1996). Було розпочато оновлення бібліотечних фондів. Виконував свою роботу *Відділ науково-методичної та просвітницької роботи*.

Відповідно до розвитку національного культурного та театрального світу тут відбувалися і зміни репертуару театральних вистав та концертів. Цим напрямком опікувався *Відділ культури та дозвілля* яким керували підполковник Якімчук Віталій Степанович (01.10.1995 – 23.02.1999), підполковник Алексеенко Андрій Миколаєвич (23.02.1999 – 20.09.2004) та підполковник Грицаєнко Серій Анатольович (02.11.2006 – 04.08.2016). З 2016 року на основі цього відділу утворені *Відділення театральної та концертної діяльності*, яке очолила **Ірина Мошковська** та *відділення культури та методичної роботи* під керівництвом **Тетяни Пресновой**.

Продовжувала працювати і *Курсова мережа*, що широко надавала можливості і зануритися у світ творчості, і відчути свою власну близькість до армійського середовища.

В колективній праці вдосконалювалася методи і змістовне наповнення просвітницької та виховної роботи. Військові установи та підрозділи культури ставали реальною силою, спроможною до виконання основних функцій культурологічної діяльності:

· просвітницької;
· виховної;
· творчого розвитку особистості;
· формування суспільної думки та єдиних колективних цінностей;
· інформаційно-комунікативної;
· позитивого впливу на особистість, її світогляд, переконання, моральну стійкість;
· організації змістовного дозвілля.

З початком російської агресії 2014 року і згодом повномасштабного вторгнення на територію України російських військ з 24 лютого 2022 року українці виявили надзвичайну згуртованість і послідовність у обороні своїх територій, зросла довіра до Збройних Сил України, **зменшився вплив спровокованих і підтримуваних зовні роз'єднуючих факторів, зросло розуміння геополітичних загроз і бачення майбутнього місця країни у світі**. Разом з тим **гостро постало і питання зміцнення нашої безпеки через формування міцної нації, підтримки української культури та національних традицій, зміцнення позицій державної мови**. Потреба послідовного і системного націєтворення знайшла відображення у законодавчих актах, урядових постановах та директивах Міністерства оборони України. **Були чітко визначені завдання виховної культурно-просвітницької роботи у військах, що передбачає проведення заходів спрямованих (1)** безпосередньо на підвищення якості бойової діяльності, **(2)** поширення серед військовослужбовців знань з історії України, українського війська, української державності, культури та мови, а також важливих аспектів геополітики; **(3)** залучення військових та членів їхніх сімей до активної участі в культурних заходах та популяризації української культури і мови, надання можливості змістовного продуктивного відпочинку та творчої самореалізації. **Робота військових закладів культури набула нового якісного рівня і в цій роботі теперішній Центральний будинок офіцерів Збройних Сил України (ЦБО ЗСУ) завжди лишався місцем та засобом активної культурної комунікації між військами та цивільним громадянським суспільством.** На сьогодні ЦБО ЗСУ активно підтримує та сприяє розвитку діяльності ветеранських, громадських та волонтерських об'єднань, бере активну участь у заходах міжнародного та всеукраїнського рівня з патріотичного виховання національно свідомої особистості.

Отже, від 1991 року структура київського будинку офіцерів складалася з таких підрозділів:

Управління
Фінансово-економічна служба
Відділ науково-методичної і просвітницької роботи
Відділ культури і дозвілля
Бібліотека
Університет українознавства
Господарча частина
Курсова мережа

З 2016 року Відділ культури і дозвілля та Відділ науково-методичної і просвітницької роботи були об'єднані у **Відділення культури і методичної роботи**, окремо було створено **Відділення театральної та концертної діяльності**; 2018 року Університет українознавства перейменовано на **Культурно-освітній центр неформальної освіти**, а Господарчу частину на **Адміністративне відділення**; у січні 2021 року до штату будинку офіцерів введено **Юридичну службу** (начальник юридичної

служби – помічник начальника юридичної служби ЦБО ЗСУ), а 2022 посаду начальника **Квартирно-експлуатаційної служби**. Тепер структура виглядала так:

Управління
Командування
Інспектор з кадрів
Юридична служба
Фінансово-економічна служба
Служба охорони праці
Квартирно-експлуатаційна служба
Основні підрозділи
Відділення культури та методичної роботи
Відділення театральної та концертної діяльності
Бібліотека
Культурно-освітній центр неформальної освіти
Курсова мережа
Підрозділ забезпечення
Адміністративне відділення

За станом на 2025 рік Центральний будинок офіцерів є закладом культури Збройних Сил України, який здійснює свою діяльність в інтересах реалізації державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері та сферах оборони, спрямовану на створення, розповсюдження та популяризацію культурних надбань, задоволення соціально-культурних та духовних потреб, організації дозвілля і відпочинку військовослужбовців, працівників Збройних Сил, членів їх сімей, мешканців та гостей столиці.

Центральний будинок офіцерів Збройних Сил України (далі – ЦБО ЗСУ) має великий концертний зал на 900 глядачів, бібліотеку з абонементом 50000 примірників книг та читальними залами, зали для проведення нарад, зустрічей, переговорів.

В стінах ЦБО ЗСУ **військовослужбовці, ветерани Збройних Сил України та члени їх сімей, а також мешканці і гості столиці** мають можливість приділити свій час відпочинку, розвитку та соціальній взаємодії, реалізувати свої творчі здібності під час війни.

Важливими завданнями ЦБО ЗСУ є сприяння позитивному іміджу Збройних Сил України, розвиток культури і духовності у Збройних Силах, військово-патріотичне виховання громадян, пропаганда культурної спадщини українського народу, національно-історичних, бойових та військових традицій Збройних Сил засобами культури і мистецтва, а також набуття необхідних компетентностей у сфері культури. Тут регулярно проводяться:

· урочисті заходи з нагоди державних і професійних свят, визначних подій;
· концерти і спектаклі за участю відомих, професійних та самодіяльних творчих колективів, артистів різних жанрів та діячів мистецтв;
· заняття на курсах, в гуртках, студіях тощо;

· тематичні вечори, виставки, огляди, фестивалі, літературні читання, лекції, фото виставки, виставки картин сучасних художників та інші форми культурного дозвілля;
· презентації, конференції, круглі столи, переговори, прес-конференції, семінари, майстер-класи, тренінги; зустрічі з ветеранами військової служби та учасниками бойових дій.

В частині інформаційної роботи ЦБО ЗСУ також виконує завдання з роз'яснення військової політики керівництва країни та її збройних сил в умовах поточного стану та актуального міжнародного становища, популяризує знання державної мови; працює над формуванням позитивного ставлення суспільства до служби у лавах ЗС України та захисту своєї країни і її територій.

Станом на 2025-2026 роки Центральний будинок офіцерів Збройних Сил України знаходиться у підпорядкуванні Головного управління соціальної підтримки і має **таку внутрішню організацію**:

Керівництво

Начальник будинку офіцерів – полковник **Сергій КОРНЯ**

Полковник Корня Сергій Михайлович службу в Центральному будинку офіцерів почав з 05 березня 2020, на посаді заступника начальника. 03.12.2021 йому присвоєно військове звання «підполковник» достроково. 01. 09.2022 призначений на посаду начальника Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України. 03.12 2023 присвоєно військове звання «полковник».
Освіта вища: у 2009 р закінчив Національний Університет «Львівська політехніка» та здобув кваліфікацію спеціаліста, офіцера військового управління тактичного рівня. У 2024 році закінчив Національний університет оборони України, здобув кваліфікацію: ступень вищої освіти магістр. Професійна кваліфікація «Професіонал у сфері забезпечення військ (сил), офіцер оперативного рівня».
Учасник бойових дій, брав участь в заходах по забезпеченню безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях. Наказом Міністерства оборони України від 21.04.2022 р. нагороджений відзнакою Міністерства оборони України «Вогнепальна зброя», а наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 11.11.2025 – почесним нагрудним знаком «За сумлінну службу».

Заступник начальника будинку офіцерів – полковник **Олександр НЕСВІТ**

Полковник Несвіт Олександр Вілійович призначений на посаду заступника начальника будинку офіцерів 11.01.2023р.
Освіта вища: Закінчив Луганську академію внутрішніх справ МВС та отримав спеціальність "Правоохорона діяльність".
Учасник бойових дій. У 2018 році брав участь в заходах по забезпеченню безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях.
Відзнаки та нагороди: відзнака Міністерства оборони України «15 років сумлінної служби» (2017); Відзнака Міністерства оборони України «За зразкову службу» (05.10.2019); почесний нагрудний знак Головнокомандувача Збройних Сил України «За досягнення у військовій службі» (08.10.2021); медаль «20 років сумлінної служби» (29.11.2021), відзнака

Міністерства оборони України «Вогнепальна зброя» (23.08.2022); Грамота Міністра оборони України (2019, 2020, 2021); Подяка Міністра оборони України (2018); Подяка Служби безпеки України (2021).

Помічник начальника будинку офіцерів – **Віктор ГУРА**

Полковник у відставці, народився 23 квітня 1948 року. У Збройних Силах України проходив службу з грудня 1991 по вересень 1998 року на посадах: заступника начальника приймальні Міністерства оборони України (грудень 1991 – вересень 1992), начальника приймальні Міністерства оборони України (вересень 1992 – вересень 1998). Після звільнення в запас продовжив роботу на посаді начальника приймальні Міністерства оборони України Адміністрації МОУ та начальника відділу по роботі зі зверненнями громадян. З 2008 по 2010 рік – на посаді головного спеціаліста Управління по роботі зі зверненнями громадян та доступу до публічної інформації.

В Будинку офіцерів з 10.09.2010 року, на посаді помічника начальника ЦБО ЗСУ працює з 2014 року, курує роботу культурно-освітнього центру неформальної освіти, бібліотеки, курсів та сторожової охорони. Освіта вища.

Відзнаки та нагороди: відзнака Міністерства оборони України медаль «За сприяння Збройним Силам України» (2019); 2024 року наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 09.08. №1193 нагороджений відзнакою «За сприяння війську»; 20.11.2025 року нагороджений Подякою Міністерства оборони України. Також нагороджений відзнаками Міністерства оборони України «Ветеран Збройних Сил України», «Знак Пошани», ювілейним знаком «5 років Збройним Силам України», та ювілейними медалями «10 років Збройним Силам України», «15 років Збройним Силам України».

Помічник начальника будинку офіцерів з правової роботи - начальник юридичної служби – **Яна ЛИТВИНЕНКО**

Старший лейтенант юстиції Литвиненко Яна Олександрівни у Центральному будинку офіцерів Збройних Сил України почала працювати з грудня 2018 року на посаді провідний юрисконсульт. 2021 року призначена начальником юридичної служби. В грудні 2022 року призвана на військову службу за контрактом. 30.12.2022 року отримала первинне звання – «молодший лейтенант юстиції» та призначена на посаду помічника начальника будинку офіцерів з правової роботи – начальника юридичної служби

Освіта вища: у 2007 році закінчила Харківський Національний університет внутрішніх справ за спеціальністю «правознавство» та отримала кваліфікацію юриста.

Начальник кабінету – **Євген БЛИСКУН**

Половник запасу БЛИСКУН Євген Юрійович – народився 03 липня 1963 року. Освіта вища – Київський національний університет культури і мистецтв, Пермське військово-технічне училище у 1980 році. Наказом Міністра оборони України від 09.10.2013 року №335 призначений начальником Центрального будитнку офіцерів. За наказом Міністра оборони України від 21.09.2021 року №446 вибув у розпорядження директора Департаменту кадрової політики Міністерства оборони України. З 28 грудня 2021 року начальник кабінету (проєктного), з 2023 року – завідувач кабінету.

Відзнаки та нагороди: «Заслужений працівник культури України» (Указ Президента України П. Порошенко від 04.12.2015 року №680/2015), та ювілейними медалями

Інспектор з кадрів – **Тамара МОРОЗ**

Мороз Тамара Юріївна на посаді з 22.11.2021 року. Освіта вища: у 1996 році закінчила Київський національний університет будівництва і архітек-

тури. У 2024 році закінчила курси підвищення кваліфікації при Національному юридичному університеті ім. Я. Мудрого за спеціальністю: «Військовий облік на підприємствах, установах, організаціях державних органах та органах місцевого самоврядування».
З 2004р. працювала в Головному Командуванні Сухопутних військ Збройних Сил України, Центральному апараті Міністерства оборони України в Департаменті внутрішнього аудиту, Центральному Управлінні підготовки військ Генерального штабу Збройних Сил України, Територіальному управлінні внутрішнього аудиту, відповідно, на посадах: спеціаліста 2 категорії, головного спеціаліста, діловода, провідного бухгалтера.
Відзнаки та нагороди: Грамоти Міністерства оборони України (20.06.2008, 25.02.2016, 02.10.2017); Подяки Міністерства оборони України (05.03.2007, 22.03.2017); медаль «15 років Збройним Силам України» (23.06.2000); відзнака Міністерства оборони України медаль «За сприяння Збройним Силам України» (14.03.2011).

Діловод – **Лариса ПЕТРОВСЬКА**

Петровська Лариса Андріївна в Будинку офіцерів з 03.05.2001 року. Працювала у відділі науково-методичної та просвітницької роботи, згодом у відділенні театральної та концертної діяльності. З 2025 року на посаді «діловод».
Відзнаки та нагороди: нагороджена Подякою Міністерства оборони України (02.03.2002), медаллю «15 років Збройним Силам України» (23.06.2006); та медаллю «За сприяння Збройним Силам України» (14.09.2020).

Фінансово-економічна служба. Начальник служби – **Максим ОЛІЙНИК**

Олійник Максим Володимирович у 2000 році закінчив Бердянський інститут підприємництва за фахом «економіст».

Адміністративне відділення. Завідувач відділенням – **Сергій ФІСУН**

Фісун Сергій Олександрович, в будинку офіцерів з 16.04.2023, на посаді з 16.08.2023. Освіта вища:1995 року закінчив міжнародний інститут Управління,бізнесу і права – бакалавр економіки; Донецький національний технічний університет – магістр державного управління (2003). Нагороджений Грамотою Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Відділення театральної та концертної діяльності. Начальник відділення – **Ірина МОШКОВСЬКА**

МОШКОВСЬКА Ірина Іванівна, Заслужений працівник культури (звання «Заслужений працівник культури України» присвоєно Указом Президента України П. Порошенка від 21.01.2017 року №10/2017), почала роботу в Будинку офіцерів одразу після закінчення Київського державного інституту культури в 1995 року. Працювала методистом ІІ категорії відділу культури і дозвілля (з 21.08.1995 по 01.10.2005) та головним адміністратором (З 01.10.2005 по 30.07.2016). Відділення очолює з 01.08.2016 року. Нагороджена; грамотою Міністра оборони України (06.03.2006), грамотою Міністра оборони України (22.03.2006), медаллю «15 років Збройним Силам України» (2006), грамотою Міністра оборони України (27.06.2016), та медаллю «За сприяння Збройним Силам України» (09.08.2024).

Відділення культури та методичної роботи. Начальник відділення – **Тетяна ПРЄСНОВА**

Прєснова Тетяна Євгенівна, у 1975 році закінчила Львівську Державну консерваторію за фахом викладач музично-теоретичних дисциплін. У бу-

динку офіцерів працювала методистом науково-методичного відділу (1994-1997), методистом-організатором серед військовослужбовців (1997-1998), провідним методистом відділу науково-методичної та просвітницької роботи (1998-2003), провідним методистом відділу культури та дозвілля (2003-2016). Відділення очолює з 2016 року. Відзнаки та нагороди: подяки Міністерства оборони України (16.12.2005, 03.02.2006, 22.03.2007, 27.06.2016), медаль «15 років Збройним Силам України» (2006); відзнака Міністерства оборони України медаллю «За сприяння Збройним Силам України» (2016) та почесний знак «За сприяння війську» (09.08.2024)

Культурно-освітній центр неформальної освіти. Начальник центру – **Вадим КАРПЕНКО**

Карпенко Вадим Миколайович, письменник, видавець, магістр державного управління. Освіта вища: Державний університет ім. Т.Г. Шевченка (1984, романо-германська філологія, перекладач-референт), Академія державного управління при Президентові України (1996, державне управління, спеціалізація «право»), І.І.А.Р. – Міжнародний інститут державного управління в Парижі (1997, загальне управління). З червня 2014 – керівник волонтерського інформаційного проєкту «Український простір». На посаді в ЦБО ЗСУ з 02.09.2021 року. З 24 лютого 2022 року став до лав київської 112 бригади тероборони (заступник командира роти 129 батальону, згодом офіцер штабу 244 батальйону ТрО)– військове звання «капітан». Демобілізований за віком 06.06.2022 року.

Відзнаки та нагороди: Подяка начальника Генерального штабу, Головнокомандувача Збройних Сил України (02.12.2014); почесний нагрудний знак начальника Генерального штабу, Головнокомандувача Збройних Сил України «За заслуги перед Збройними Силами України» (Наказ від 27.09.2015 року №131); відзнака МО України медаль «За сприяння Збройним Силам України» (Наказ Міністра оборони України від 20.06.2023 №746); відзнака МО України «За сприяння обороні» (Наказ Міністра оборони України від 16.09.2024 №1540).

Бібліотека. Завідувач бібліотеки – **Тетяна АЛІСОВА**

Алісова Тетяна Олександрівна на посаді з 12.06.2023. Освіта вища: у 1994 році закінчила Харківський державний інститут культури, Державний заклад Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка, отримала фах «магістр менеджменту – керівник соціального закладу».

Наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 09 серпня 2024 року №1193 нагороджена пам'ятним нагрудним знаком «За сприяння війську». Національною Радою Жінок України нагороджена срібним орденом «Поступ миру і любові». Нагороджена грамотами Тернопільської міської ради та ГО «Спілка офіцерів України».

Курси (курсова мережа). Завідувач курсів – **Олена САВЕНОК**

Савенок Олена Юріївна працювала в ЦБО ЗСУ керівником танцювального гуртка. Курси очолила з 01.03.2025. Освіта вища.

Квартирно-експлуатаційна служба. Начальник служби – **Олександр ГАРНАГА**

Капітан Гарнага Олександр Анатолійович на посаді у ЦБО ЗСУ з 01.02.2023 року. У1999 році закінчив Київський військовий інститут управління і зв'язку. З 27.11.2024 по 25.02.2025 рік, в складі військової частини А 1872 брав участь в заходах по забезпеченню безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації. За надання методичної практичної допомоги військовій частині А 1872 у виконанні бойових (спеціальних) завдань йому оголошена подяка командиром військової гостини А1872 половником Д. Жаботинським.

Служба охорони праці. Начальник служби – **Вікторія ФІСУН**

Фісун Вікторія Сергіївна працює у Центральному будинку офіцерів Збройних Сил України з 13.01.2023, попередньо обіймала посаду юрисконсульт юридичної служби. 03.07.2024 призначена на посаду начальника служби охорони праці.
Освіта: 2004-2008 рр. – Донецький державний університет управління, спеціальність «Право», кваліфікація «Бакалавр з правознавства». 2008-2009 рр. – Донецький державний університет управління, спеціальність «Правознавство», кваліфікація «Магістр з права». 2009р. – підвищення кваліфікації державних службовців у Донецькому обласному центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій. 2024р. – пройшла курс навчання у сфері здійснення публічних закупівель у ТОВ «ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ». 2024р. – пройшла навчання «Загальний курс з охорони праці».

Сторожова охорона. Начальник групи сторожової – **Анатолій РУДЬ**

Рудь Анатолій Миколайович в Будинку офіцерів працює з 2008 року. Працював водієм, комендантом, начальником господарської частини. На посаді начальника групи сторожової охорони з 03.04.2017.

Практична робота ЦБО ЗСУ зі здійснення гуманітарного забезпечення ведеться за напрямками роботи основних відділів, які також мають свою історію.

ВІДДІЛЕННЯ ТЕАТРАЛЬНОЇ ТА КОНЦЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

забезпечує проведення на території ЦБО ЗСУ:

· заходів за участі керівництва держави, Збройних Сил України, Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил, силових структур України, громадських, волонтерських організацій, фондів, соціальних, державних інституцій (збори, робочі наради, переговори, круглі столи, семінари, тренінги, конференції, брифінги, виставки та ін.);

· військово-патріотичних, культурно-просвітницьких, мистецьких, благодійних заходів (творчі зустрічі, вистави, концерти, бенефіси, цикл заходів святково-обрядової культури, фестивалі, виставки та ін.);

· вистав і концертів художньої самодіяльності;

· заходів, що організовуються в рамках договорів про надання послуг заходів (концерти, вистави, фестивалі, майстер-класи, презентації, аукціони, конкурси, симпозіуми та ін.)

Важливою частиною роботи відділення є забезпечення заходів за участю Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Головнокомандувача Збройних Сил України, Міністра оборони України, начальника Генерального штабу та їх заступників.

У рамках міжнародного співробітництва забезпечувалися:

· зустріч делегації Міністерства оборони України за участі Міністра оборони України з делегацією США за участю Держсекретаря США М. Помпео;

· зустріч делегації Міністерства оборони України за участі Міністра оборони України з делегацією Болгарії за участі Міністра оборони Болгарії Д. Стоянова;
· зустріч делегації Міністерства оборони України за участі Міністра оборони України з делегацією ФРН за участі Міністра оборони ФРН Бориса Пісторіуса;
· зустріч делегації Міністерства оборони України за участі Міністра оборони України з делегацією Групи Послів держав Великої сімки та представників ЄС;
· зустріч представників КАВА з представниками Збройних Сил України та Силових Структур України;
· зустрічі Міністра оборони України з представниками військово-дипломатичного корпусу, які акредитовані в Україні;
· зустріч делегації Міністерства оборони України з делегацією співробітників та депутатів Бундестагу ФРН;
· зустріч делегації Міністерства оборони України за участі Міністра оборони України з делегацією Королівства Норвегії за участі Міністра оборони Королівства Норвегії Бйорна Арільда Грама;
· зустріч делегації Міністерства оборони України за участі Міністра оборони України з Високим представником ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки, віце-президентом Європейської комісії паном Жозепом Боррелем.

Відділення тісно співпрацює зі структурними підрозділами Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, Київською асоціацією військових аташе, Військовою службою правопорядку ЗС України, Силовими структурами України, Силами Спеціальних операцій України, Офісом Президента України, Громадськими організаціями, Управлінням Державної охорони України, Міжконфесійною радою при Міністерстві оборони України, Громадською радою при Міністерстві оборони України та іншими. Серед проведених заходів:

· конференція «Робота з травмами війни. Український досвід»;
· проведення лекцій для військовослужбовців, курсантів, ліцеїстів, працівників ЗСУ громадянином США Дейвом Гроссманом «Як досягнути ментальної стійкості в бою»;
· брифінг з ізраїльськими фахівцями «Робота з втратою і горем та профілактика суїцидів серед захисників України»;
· зустрічі з родинами полонених військовослужбовців з представниками державних органів України, уповноваженим Верховної Ради України з прав людини Д. Лубінцем та омбудсменом Туреччини Шерефом Малкочем;
· брифінг Всеукраїнської акції «Потяг єднання України "Трухановська Січ"»;
· зустрічі з родинами полонених військовослужбовців представників силових структур України за участі заступника керівника Офісу президента України І. Верещук;
· міжнародна науково-практична конференція «Організаційно-правові засади участі Збройних Сил у вирішенні завдань розслідування воєнних злочинів»;

· науково-практична конференція «Національний супротив російської агресії: проблеми, рішення перспективи»;

· круглий стіл «Психологічна підготовка – дієвий шлях зміцнення без поважних та санітарних втрат особового складу, який виконує бойові завдання».

Налагоджено співпрацю і з громадськими організаціями:

· Всеукраїнська спілка учасників бойових дій «Побратими України»;

· громадська організація «Творче об'єднання "Музичний батальон"»;

· «Творча сотня "Рух до перемоги"»;

· «Київське ветеранське братство»;

· громадська організація «Всеукраїнське об'єднання ветеранів АТО»;

· БФ «Вертеп: сила спільного добра»;

· ВГО «Спілка офіцерів України»;

· БФ «Рідне Полісся»;

· БО «Зерно любові»;

· громадська організація «Український легіон»;

· громадська організація «Асоціація ветеранів ВМС України»;

· Всеукраїнський благодійний культурно-науковий фонд ім. Т.Г. Шевченка;

а також з волонтерами при Міністерстві оборони України.

Працівники відділення організовують та безпосередньо беруть участь у спільних проєктах Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України з творчими колективами України для проведення благодійних вистав, концертів, заходів до Дня створення частин, професійних свят, виставок, фестивалів, тощо для військовослужбовців, працівників, ветеранів, курсантів, ліцеїстів та їх родин. Зокрема, було організовано:

· Презентації книг: «Саур-Могила», «ІІІ тисячоліття», «Біла книга», «Волонтер», «Історія, яку варто почути», автор Є. Дубровський; «Вірші та пісні», автор Г. Бабич; «Сонцелюби-миролюби», автор З. Ружин.

· Виставки живопису та фотовиставки: «Армія змінила нас», «Змієборець воїн – Юрій. Явір – позивний», «Фронтові друзі. Капелани», «Одна війна – одна нація. Два погляди без кордонів», «Разом – плечем до плеча», «Кримська сюїта», «Героїчна оборона Донецького аеропорту 242", виставки народних художників України М. Соченко, Л. Хіміч; фотовиставка, присвячена видатним операціям ГУР МОУ.

· Презентації фільмів із циклу Національного туру «Кіно заради Перемоги»: «Снайпер. Білий ворон», «Спротив та єдність», «Довбуш», «Буча», «Малевич», «Брама», «Смак свободи», «Мавка», «Як там Катя?», «Я, побєда і Берлін», «Шлях поколінь», «Трохи нижче неба».

· Концерти-презентації «Піхота», «Час народу», автор В. Купрієнко.

· Такі фестивалі як Всеукраїнський фестиваль-конкурс військово-патріотичної пісні «Пам'ять серця», фестиваль «Народжені вільни-

ми», фестиваль військово-патріотичної пісні «Доля вибрала нас», дитячий фестиваль «Art Fashion Media Way», конкурс-акція «Діти єднають Україну», фестиваль «Пісні нескорені війною», всеукраїнський Волонтерський форум, національний проєкт «Родинна слава України».

· Концерти для військовослужбовців Муніципальної чоловічої хорової капели ім. Л. Ревуцького, гурту «Каре» за участі Народної артистки України Ніни Матвієнко.

· Виступи військових оркестрів Музичного управління Збройних Сил України, Заслуженого Академічного ансамблю пісні і танцю Збройних Сил України, Національного Президентського оркестру України, Національного Академічного оркестру народних інструментів, Національного академічного духового оркестру України, Національної заслуженої капели бандуристів України імені Георгія Майбороди, колективів Національної філармонії України та багато інших.

· Концерт Зразково-показового оркестру Збройних Сил України з рок-гуртами «Тінь Сонця», «Вій», «Брати Гадюкіни», «Фата Моргана», «ОТ VINTA», концерти гурту «Воплі Відоплясова», гурту «Лісапетний батальон», гурту «Вертеп» – «Сила спільного добра», квартет «Гетьман», гурту «ТІК», гурту «YURA ZVONAR» та інші.

· Виступ оркестру "Джаз-бенд ВПС США" під керівництвом полковника Дона Скофілда, виступ Ансамблю пісні і танцю "Верховина" (Канада).

Серед постановок для дітей та дорослих:

«Казкові мандри», «Чотири принцеси», «Де знайти ялинку?», «Різдвяний бал Святого Миколая», «Ельза проти Грінча», «Рапунцель. Новорічні дива», «Вечори на хуторі поблизу Диканьки», «Конотопська відьма», «Кайдашева сім'я», «Украдена краса», «Вірні дружини», «Серцеїдки», «Дівич-вечір», «Танго на трьох», «Вій», «Будьте здорові мос'є», «Основний інстинкт», «Обіцянки на світанку», комічна опера С.С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм» (до 155 річчя прем'єри), опера М. Лисенка «Наталка Полтавка» (до 200 річчя прем'єри) (спільний проект творчого колективу Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України та інституту мистецтв КІ ім. Б. Грінченка)та інші.

На сцені Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України виступали колективи багатьох театрів України: Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Т.Г. Шевченка, Полтавський академічний обласний український музично-драматичний театр імені М. Гоголя, Київський академічний обласний музично-драматичний театр імені П. Саксаганського, Закарпатський академічний музично-драматичний театр імені братів Юрія-Августина та Євгена Шерегіїв, Київський академічний театр Українського фольклору «Берегиня», Сумський національний академічний театр драми та музичної комедії імені М.С. Щепкіна, Хмельницький обласний академічний муздрамтеатр ім. М. Старицького, Дніпровський національний академічний український музично-драматичний театр імені Т.Г. Шевченка,

театр «Срібний острів», театр «Візаві», «Modern THEATRE», «Театр 1984», Театральна спільнота «N», «Перший театр Антрепризи та комедії», Театр пригод і фантастики «Каскадер», Грузинський державний академічний театр ім. Шота Руставелі, Театр національного танцю Іспанії «Flamenco-live» та інші.

Окремо виступали артисти театру, кіно, естради, шоу бізнесу:

Народні артисти України: П. Зібров, О. Білозір, А. Роговцева, Б. Ступка, А. Хостікоєв, Б. Бенюк, Н. Сумська, О. Сумська, В. Горянський, Н. Задніпровський, Л. Задніпровський, А. Гнатюк, С. Калантай, Т. Яценко, Н. Матвієнко, В. Білоножко, Д. Гнатюк, Р. Писанка, С. Гіга, О. Філімонов, В. Ніколаєнко, Я. Руденко, О. Журахівська, С. Золотько, Р. Лижичко, Т. Кароль, І. Вітовська, А. Паламарчук, О. Василенко, О. Пекун, Р. Недашківська, Т. Петриненко, К. Бужинська та інші.

Заслужені артисти України: Н. Бучель, І. Рубашкін, Л. Самаєва, В. Біблів, Т. Піскарьова, О. Вертинський, Д. Яремчук, Н. Яремчук, П. Чорний, О. Горбунов, В. Астахов, В. Борисюк, К. Кістень, Г. Кричевський, Д. Лалєнков, О. Муха, Л. Недін, Х. Охітва, Д. Петрожицька, А. Савченко, І. Сказіна, О. Ступка, Ю. Юрченко, О. Ярема, І. Мамушев та інші.

Артисти, виконавці: В. Гладкий, А. Кошмал, Д. Соловйов, О. Вінник, С. Піскун, К. Вертинська, К. Костишин, Н. Циганенко, О. Піскунов, Г. Бакланов, Т. Цимбалюк, Є. Олійник, К. Варченко, А. Хижняк, В. Кобзар, А. Цимбалару, Д. Комаров, О. Радушинська, І. Якимов, Ю. Іздрик, Л. Подерев'янський, Козак Сіромаха та інші.

Прибалтійські артисти кіно: А. Ліцитис, І. Калниньш, М. Вілсонс.

Французький акордеоніст Рішар Гальяно.

В різний час у складі відділу працювали адміністратори: Саксонова Алла Яківна (03.02.1994 – 14.10.20 13); Осіпчук Леонід Петрович (28.12.1997 – 15.03.2001); Яворська Тетяна Олегівна (20.03.2001 – 11.03.2003); Дідковська Катерина Костянтинівна (01.04.2006 – 03.02.2015); Чорна Олена Володимирівна (27.08.2008 – 29.07.2016); Дудченко Олександр Володимирович (07.01.2008 – 02.07.2012); Лукашевич Ольга Михайлівни (04.02.2015 – 22.03.2020); Авраменко Валентина Миколаївна (02.08.2016 – 02.04.2025); Іллющенко Ганна Степанівна (з 09.04.2021); Власенко Людмила Федорівна (головний адміністратор, з 27.07.2016).

Основним своїм завданням колектив відділення театральної та концертної діяльності бачить виховання справжніх патріотів України засобами мистецтва та творчості, збереження і розвиток через мистецтво національної культури, поширення українських військових традицій.

Людмила Власенко

здійснює спрямований вплив на формування у військовослужбовців, працівників ЗСУ та членів їхніх сімей, мешканців Києва, студентської молоді та молоді допризовного віку високої духовної культури морально-етичних якостей, почуття патріотизму, відданості українському народові, бойовим та військовим традиціям Збройних Сил України, задоволення естетичних, духовних (культурних) потреб

· через впровадження комплексу культурно-просвітницьких заходів, організацію виступів професійних та аматорських творчих колективів.

· надання допомоги у підготовці та проведенні ВВНЗ, ліцеями, військовими частинами гарнізону м. Києва та Київської області заходів із пропагування традицій українського військового братерства, проведенні заходів із згуртування військових колективів;

· надання методичної допомоги щодо проведення заходів із вшанування кращих українських військовослужбовців, урочистого прийому молодого поповнення та проводів військовослужбовців, що відслужили встановлені терміни служби, дня частини, урочистостей та святкових заходів ветеранським громадським організаціям;

· сприяння організації змістовного дозвілля особового складу: спільно з творчими колективами ЦБО ЗСУ, професійними та аматорськими колективами, акторами, музикантами (концерти тематичні, святкові, лекції-концерти, вечори відпочинку, дитячі новорічні вистави, творчі лабораторії, мистецькі вітальні, конкурси, огляди, аматорські виставки й фестивалі самодіяльної художньої творчості), відвідування музеїв та театрів, театрально-концертних установ м. Києва, впровадження сучасних інноваційних форм його проведення;

· сприяння розвитку аматорського мистецтва, самодіяльної народної творчості, розкриттю творчих здібностей і талантів серед військовослужбовців та працівників Збройних Сил України, членів їх сімей, громади м.Києва та Київської області, зміцнення зв'язків творчої інтелігенції, працівників науки, культури і мистецтва з військовими колективами, залученню молоді допризивного віку з учбових закладів м. Києва до проведення культурно-просвітницької роботи у Збройних Силах України.

Культура – одне з найцікавіших і найдревніших явищ, яке тісно пов'язане з діяльністю людини. Багато хто звик думати про культуру України як про мову, національний одяг і щедрість душі. Але в сучасному світі культура – це дещо набагато більше. Це наші цінності: духовні, естетичні, моральні. Носіями культури є талановиті, творчі, добрі люди.

Так, значний внесок у роботу відділення внесла керівник вокальної студії, солістка національної опери ім. Т. Шевченка Народна артистка України Любимова Віра Михайлівна (в Будинку офіцерів з 1983 по 2020 роки), яка у 2005 році за вагомий внесок у розвиток і популяризацію українського музичного мистецтва, високу професійну майстерність

Віра Любимова

багаторічну плідну працю нагороджена Почесною відзнакою міністерства культури і мистецтва України «За багаторічну плідну працю в галузі культури». Разом з концертмейстерами Олександрою Ямпольською та Ларисою Ужвій вони виховали плеяду лауреатів всеукраїнських та міжнародних конкурсі і фестивалів заслужених і народних артистів які щедро дарують свій талант воїнам – захисникам України.

Максим Майборода, Валерія Бойко, Іванка Долженко прийшли на студентську практику і залишились у відділенні і стали висококваліфікованими методистами, культорганізаторами – організаторами різнопланових заходів, Аліна Тригуб «титановий» голос якої є окрасою концертних програм. Анатолій Курята (Нік Гросс) ведучий програм, автор і виконавець пісень, Співачка і ведуча програм Вероніка Дорош, Олександр Скудний та багато інших.

Тетяна Оленєва

Методист Оленєва Тетяна Вячеславівна (25.021994 – 21.08.2021), Заслужений працівник культури України, за сумлінну працю, значний особистий внесок у розвиток і зміцнення Української держави отримала подяку від Президента України, у 1999 – 2002 роках нагороджена грамотами Міністра оборони України.

На посадах методистів тут працювали також: Устименко Роксолана Юріївна (02.09.1994 – 28.12.2015), Долженко Іванна Ігорівна (26.06.2016 – 20.08.2018), Салганік Антон Вікторович (23.03.2016 – 10.02.2019), Соколенко Іван Володимирович (15.02.2016 – 10.06.2020), Скудний Олександр Павлович (18.03.2019 – 04.06.2025), Шкода Віра Юріївна (03.08.2020 – 01.11.2024), Гурський Віталій Іванович (02.12.2021), Пихтів Євген Вікторович (02.08.2024), Курята Анатолій Миколайович (01.05.2024), Майборода Максим Сергійович (30.08.2021).

Працювали культорганізаторами: Тригуб Аліна Дмитрівна (11.2016 – 04.2024) та Бойко Валерія Андріївна 10.03.2018; акомпаніаторами: Ямпольська Олександра Давидівна (16.10.1989 – 21.02.2003), Ужвій Лариса Євгенівна (14.02.2003 – 01.07.2014), Ночовська Лідія Сергіївна (30.11.2014 – 14.04.2015), Поліщук Анна Василівна (02.04.2019 – 13.01.2021); художниками Гришко Микола Степанович (24.02.1998 – 16.05.2000), Копилова Наталія Валентинівна (31.03.1999 – 14.02.2021), Кулагін Андрій Павлович (01.06.2004 – 20.05.2014).

Відділення веде роботу з особовим складом ЗСУ, співпрацюючи з такими структурами як Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Військовий інститут Київського Національного університету імені Т.Г. Шевченка, Центр медичної реабілітації та

санаторного лікування "Пуща-Водиця", Національний військово-медичний клінічний центр "Головний військово-клінічний госпіталь", Військово-медичний клінічний центр професійної патології особового складу Збройних Сил України, Головне управління зв'язку та інформаційних систем ГШ ЗС України, Сухопутні війська ЗС України, Державна спеціальна служба транспорту, 101 окрема бригада охорони ГШ ЗС України, окремий Президентський полк, Центральне управління захисту інформації та криптології, Центральна база бронетанкового майна, Київський міський госпіталь, Госпіталь "Лісова поляна", Командування Сил логістики Збройних Сил України, Київський військовий ліцей ім. Івана Богуна та інші.

Важливим напрямком відпочатку була реалізація творчого потенціалу бійців АТО, ООС, курсантів ВВНЗ, військовослужбовців ЗСУ через підготовку та залучення їх до заходів, які проводяться відділенням у гарнізонах м. Києва та Київської області.

Для проведення культурно-дозвіллєвої діяльності та морально-психологічного забезпечення військ налагоджено співпрацю з музеями (Музей історії України у Другій світовій війні, Музей води, Музей просто неба у Пирогові, Національний музей Тараса Шевченка, Національний військово-історичний музей України, Музей просто неба «Мамаєва Слобода» та ін.), а також театральними установами м. Києва щодо безкош-

товного відвідування вистав на базі театрів учасниками АТО,ООС, курсантами ВВНЗ, УБД, офіцерами та членами їх сімей.

За окремим планом здійснюються виїзди театральних вистав в зону дислокації військ (театр «Актор», Циганський музично-драматичний театр "Романс") та інші.

Для проведення заходів (виїзних та в самому будинку офіцерів) налагоджено співпрацю з творчими колективами м. Києва: Міжнародним центром культури і мистецтв профспілок України, КНУКІМ, Рок-гуртом "Широкий Лан", Радіо Армія FM – ведучим програм FM Нікітою Гросс, Центром художньої та технічної творчості «Печерськ», Заслуженим ансамблем пісні і танцю України «Дарничанка», Київською дитячою школою мистецтв №6 ім. Леонтовича тощо.

До виїзних заходів для УБД, АТО, ООС долучились народна артистка України А.М.Роговцева та заслужений артист України Б.І.Лобода, Жанна Інша, Світлана Тарабарова, Максим Бородін, Євген Кошовий, учасник бойових дій Михало (позивний «Пташкін»), заслужена артистка України Анжеліка Рудницька.

Щоб зберегти різнопланові жанри, творчий колектив відділення використовує нестандартні підходи, нові форми подачі концертного матеріалу. Наприклад, виступи колективів не в класичній формі концертів, а з включенням інтерактивних

прийомів, залучаючи глядачів до дійства. Для популяризації фольклору та розширення кола мимовільних глядачів і слухачів, які б запам'ятовували народні та обрядові традиції свого краю, працюють народний фольклорний колектив народної пісні та побутового танцю «Громиця» під орудою Євгена Пихтіна та народний колектив народного танцю «Горлиця», художній керівник Віталій Гурський.

Для підтримки позитивного іміджу ЗСУ налагоджено військово-шефську співпрацю з талановитою допризивною молоддю навчальних закладів м. Києва: КНУКІМ, Національною академією керівних кадрів культури і мистецтва, Київським національним університетом ім. Т.Г. Шевченка, Школою мистецтв ім. М.Д. Леонтовича

Ведеться активна робота з громадськими організаціями:

Всеукраїнською громадською організацією "Товариство сприяння обороні України", Центральним аероклубом ім. О.К.Антонова, Рівненським Авіаційно спортивним клуб (АСК), Київською обласною організацією ГО «ТСО України», Київською міською організацією ГО «ТСО України», Управлінням авіації та авіаційних видів спорту ГО «ТСО України», Управлінням національно – патріотичної роботи та спорту ГО «ТСО України», ГО «Спілка учасників АТО Оболонського району м.Києва».

Традиційно, навіть в умовах цілодобових ворожих обстрілів, творчий колектив Відділення подорожує містами України з «арт-терапією – мистецтвом», даруючи позитивни емоції підрозділам героїв-захисників України. спрямовуючи творчий процес на моральну та психологічну підтримку, а також зміцнення патріотичного духу воїнів – захисників України.

«Завдяки нашим воїнам Збройних Сил України навіть в умовах війни є місце для творчості!» – така філософія відділення культури та методичної роботи Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України.

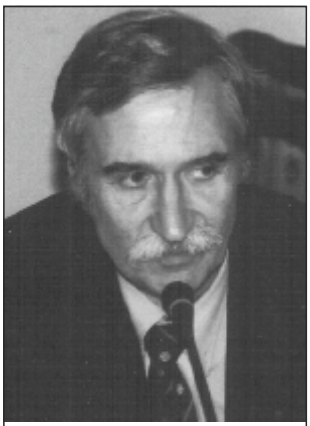
КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ ЦЕНТР НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

починає свою історію з роботи створеного в ЦБО ЗСУ з 1994 року **Університету українознавства**, який з червня 1994 по липень 2019 очолював полковник запасу Кучер Валерій Васильович, заслужений працівник культури (2009), кандидат історичних наук (2018).

Робота університету передбачала поглиблене вивчення слухачами ідейно-теоретичних основ Державної незалежності України, історії України, її Збройних Сил та бойових традицій, історії української культури, української мови та літератури. Відповідно, курс навчання був розрахований на два роки з розподілом слухачів по чотирьох факультетах: (1) історії України; (2) історії українського війська; (3) історії української культури; (4) української мови та літератури. Тут викладалися предмети: історія України, історія української державності, історія українського війська, історія української культури, українська мова та література, основи філософії, основи військової психології та педагогіки, а також спецкурси "Етика", "Онови військового права", "Основи психології позитивного мислення", "Релігієзнавство" та "Євроатлантична інтеграція".

У 2001-2002 навчальному році 74% слухачів Університету складали офіцери, 85% мали вищу освіту. Лекції читали: доктор історичних наук, професор Карпенко М.Ф.; доктор історичних наук професор Мицик Ю.А.; доктор історичних наук Кучер В.І.; доктор філософських наук, професор Цюрупа М.В.; доктор історичних наук, доцент Срібняк І.В.; заслужений вчитель України доцент Козярський Б.І.; кандидат філософських наук, доцент Лозко Г.С.; кандидат філосовських наук, доцент Саєнко А.О.; кандидат філософських наук, доцент Чорний В.С.; кандидат філософських наук, докторант Метельова Т.О.; кандидати історичних наук Кривошея В.В., Овчаренко П.Д., Бевз Т.А.; кандидати філологічних наук Генералюк Л.С., Лисенко Н.О.; кандидат педагогічних наук, доцент, полковник Хорєв І.О.; кандидати психологічних наук, доцент Куєвда В.Т.; доцент, майор Макарович О.П. та інші

Станом на 2016 рік Університет українознавства закінчили 3196 слухачів, з них старших офіцерів 1058. Випускників по роках: 1996 – 84, 1997 – 176, 1998 – 152, 1999 – 176, 2000 – 195, 2001 – 177, 2002 – 188, 2003 – 191, 2004 – 212, 2005 – 186, 2006 – 170, 2007 – 148, 2008 – 162, 2009 – 165, 2010 – 148, 2011 – 137, 2012 – 114, 2013 – 135, 2014 – 96, 2015 – 96, 2016 – 88.

Роман Матузко

2017 року Університет українознавства отримав нову назву: *Культурно-освітній центр неформальної освіти (КОЦНО)*, продовжуючи роботу в тому ж форматі.

З Університетом українознавства, від початку його створення, в якості лектора активно співпрацює Матузко Роман Іванович, начальник Відділу науково-методичної та просвітницької роботи ЦБО ЗСУ з 28.01.2007 по 08.2016 (наказом Міністерства оборони України від 17.10.2016 нагороджений відзнакою Міністерства оборони України – медаллю

Валентин Корзун

"За сприяння Збройним Силам України"). З 2016 року по червень 2022 працює тут на посаді лектора 1 категорії.

З липня 2019 року по березень 2021 Культурно-освітнім центром неформальної освіти (КОЦНО) керує також колишній (16.03.1998 – 20.03.2007) начальник Відділу науково-методичної та просвітницької роботи підполковник запасу Корзун Валентин Леонідович (освіта вища, 2008 року закінчив Державну академію керівних кадрів культури і мистецтва).

В списку викладачів на 2019-2020 навчальний рік: доктор історичних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», професор Бевз Тетяна Анатоліївна; доктор історичних наук Київського університету ім. Б. Грінченка, професор Срібняк Ігор Володимирович; доктор філософських наук Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського, професор Чорний Віталій Сергійович; доктор філологічних наук Київського Національного лінгвістичного університету, професор Мейзерська Тетяна Северинівна; кандидат філософських наук Національної музичної академії України ім. П. Чайковського, доцент Беспалий Владислав Андрійович; кандидат філософських наук Київського університету ім. Б. Грінченка, доцент Братусь Іван Вікторович; кандидат соціологічних наук Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського, доцент Богайчук Вадим Жоржович; кандидат філософських наук, доцент Владимиренко Вячеслав Євгенович; кандидат історичних наук, доцент Гальчук Іван Наумович; кандидат технічних наук Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, доцент Калошин Володимир Федорович; кандидат педагогічних наук, доцент Капосльоз Григорій Володимирович; кандидат історичних наук Інституту історії України НАН України Крупина Віктор Олексійович; кандидат філософських наук Інституту Всесвітньої історії НАН України, доцент Метельова Тетяна Олександрівна; кандидат історичних наук Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського, доцент Слюсаренко Павло Миколайович; кандидат історичних наук Науково-дослідного центру гуманітарних проблем ЗС України, старший науковий співробітник Топальський Віктор Леонідович; історик, викладач Київського військового ліцею ім. Івана Богуна, Вітковський Валентин Васильович; історик Дубчак Наталя Іванівна; філолог Зінченко Ольга Анатоліївна; пошуковець Красота Ігор Васильович; історик Сасько Олександр Вікторович; юрист Розовик Світлана Василівна; психолог Шевченко Олександр Іванович.

Проте, в цей період країна переживає пандемію коронавірусу, тож карантинні заходи перешкоджають проведенню занять зі слухачами, так само як і мобілізація армії в очікуванні посилення військових дій у війні з російською федерацією, що триває з 2014 року.

У вересні 2021 року на посаду начальника КОЦНО приходить Вадим Карпенко. В умовах, що склалися, приймається рішення переформатувати роботу культурно-освітнього центру на створення ґрунтовних й актуальних інформаційних матеріалів з подальшим їх розміщенням на інтернет-ресурсах і виходом на значно ширшу аудиторію. Створений наприкінці 2021 року ютуб-канал «КАНАЛ ЦБО ЗСУ» вже з літа 2022 року починає активно наповнюватися і набирати підписників. Матеріали, які служать основою для відео, публікуються на інтернет-сторінці КОЦНО та на сторінках авторів. На волонтерській основі формується основний авторський колектив: кандидат наук в галузі державного управління, заступник директора Національного заповідника «Давній Галич» Василь Тимків; письменник і дослідник історії визвольних змагань, доктор філософії в галузі права Ігор Вітик; військовий журналіст, письменник, дослідник історії України періоду козаччини Євген Букет; історик, мистецтвознавець, старший науковий співробітник Державного історико-архітектурного заповідника «Стародавній Київ» Олексій Карпенко; кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту Історії НАН України Василь Швидкий.

У вигляді статей та лекційного матеріалу для самостійного навчання публікуються на інтернет-ресурсах КОЦНО і напрацювання попередніх років. З 2023 року культурно-освітній центр готує власні книжкові видання та активізує виїзні лекції, зустрічі, презентації, з 2024 року бере

Відеоматеріали з ютуб-каналу «КАНАЛ ЦБО ЗСУ»

Травень 2025: презентація книги індійського автора Субраманьяна Анантанараянана на «Книжковому Арсеналі» (на фото: Юрій Крушановський, Олександр Волков, Сергій Корня, Вадим Карпенко, Василь Тимків, Ігор Вітик, Микола Сікорський)

участь у заходах в інших регіонах України, поширює власні матеріали на книжкових та промислових виставках. Протягом 2025 року презентації проводилися у Києві, Львові, Івано-Франківську, Одесі, Запоріжжі, Полтаві. КОЦНО співпрацює з мистецькими та книжковими фестивалями «Мистецький Арсенал», «Книжкова країна», «Пошук», «Поверхи», «БукФорум», «Слово», «ЧитайФорум», «Українська книга на Одещині», виставками «Міжнародний промисловий форум» та «Міжнародний енергетичний форум».

Презентація книги Ігоря Вітика в Національній історичній бібліотеці України

Витримуючи закладені *Університетом українознавства* традиції, *Культурно-освітній центр неформальної освіти Центрально будинку офіцерів ЗС України* продовжує висвітлювати теми історії України, українського війська, української культури так становлення української державності, популяризує українську мову і українську книгу. Важливим напрямкорм є і розробка таких тем як геополітика, організація українського суспільства та упорядкування інформаційного простору, інтеграція України у світове співтовариство та міжнародний імідж країни, протидія ворожим інформаційним впливам, актуальні питання українського націєтворення, національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання молоді.

Запоріжжя

Івано-Франківськ

Полтава

Одеса

Балта

Київ

БІБЛІОТЕКА

– інформаційний, культурний, освітній структурний підрозділ Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України. Орієнтовна дата заснування бібліотеки – листопад 1923 рік.

Загальний фонд бібліотеки налічує понад 50000 примірників.

Гордістю бібліотеки є фонд рідкісних та цінних книг, який налічує 1657 примірників, серед яких: Енциклопедичний словник Брокгауза і Єфрона, Енциклопедичний словник Гранат, Військова енциклопедія, Історія людства. Всесвітня історія. Під редакцією Г. Гельмольта. Найстаріше друковане видання у фонді – 1750 року.

За роки Незалежності України читачами бібліотеки Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України були: Міністр оборони України, генерал-полковник Морозов Костянтин Петрович; Міністр оборони України, генерал армії Радецький Віталій Григорович, Міністр оборони України, генерал армії Кузьмук Олександр Іванович, перший заступник начальника Генерального штабу Збройних Сил України, генерал-лейтенант Живиця Георгій Володимирович, начальник управління кадрів Збройних Сил України генерал-лейтенант Ігнатенко Олександр Степанович, начальник Соціально-психологічної служби Збройних Сил України генерал-майор Мулява Володимир Савович, Начальник Головного управління виховної роботи Міністерства оборони України, генерал-лейтенант Процепко Олексій Гаврилович.

Із теплим почуттям бібліотека зберігає книжки з автографами відомих письменників: Максима Рильського, Олеся Гончара, Степана Олійника, Дмитра Павличка, Івана Драча, Богдана Жолдака, Сергія Жадана.

Основним завданням діяльності бібліотеки є:

· збереження для майбутніх поколінь пам'яті про героїчну боротьбу українців за свою державу під час збройної російської агресії, систематизація документальних свідчень про бойовий шлях Збройних Сил України, добровольчих батальйонів, діяльність територіальної оборони, волонтерів;

· виховання у військовослужбовців громадської активності, патріотизму, відповідальності за виконання військового обов'язку, морально-психологічної готовності до виконання службових завдань;

· збереження своїх бібліотечних фондів як загальнодержавного надбання, їх систематичне та планове поповнення новими виданнями;

· проведення заходів щодо поліпшення і розширення бібліотечних послуг на основі традиційних та нових інформаційних технологій;

· виховання бібліотечно-інформаційної культури користувачів, прищеплення їм навичок користування інформаційними ресурсами бібліотеки.

Тетяна Кадомцева

Бібліотека здійснює бібліотечне, інформаційне, бібліотечно-бібліо-графічне та культурно-освітнє обслуговування користувачів бібліотеки, надаючи увагу всебічному та своєчасному забезпеченню їх запитів на документи та інформацію, що сприяє підвищенню їх загального, теоретичного, ідейного та історико-патріотичного світогляду, рівня загальних і військових знань, фахової та службової кваліфікації. Важливим напрямком роботи є і взаємодія з цивільними та військовими бібліотечними установами в рамках державних та регіональних програм: сприяння розвитку міжбібліотечного абонемента, зведених каталогів автоматизованих баз даних та організація спільних заходів.

Марина Бережна

Завідувачами бібліотеки тут працювали:

Кадомцева Тетяна Миколаївна 04.1990 – 17.12.2014

Устименко Роксолана Юріївна 2014 – 2016

Бережна Марина Миколаївна 29.02.2016 – 07.06.2023

Алісова Тетяна Олександрівна з 12.06.2023

Бібліотека ЦБО ЗСУ завжди відкрита до співпраці та розглядає кожну можливість спільного втілення проєктів, ідей і планів. Тісно бібліотека співпрацює з бібліотеками міста Києва: Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (заключений меморандум про співпрацю), Публічна бібліотека імені лесі Українки, Етнобібліотека ЦБС Подільського району, Бібліотека Остапа Вишні, Центральна бібліотека Солом'янського району, бібліотека імені Бажана.

Активно проводить заходи для молоді у співпраці з такими освітніми закладами столиці як: 117 ліцей імені Лесі України, 90 ліцей Печерського району, 13 гімназія-інтернат, 5 ліцей Міжнародних відносин Печерського району, Інститут інформаційно-комп'ютерних технологій і дизайну МАУП, Національна академія образотворчого мистецтва, Київський університет театру, кіно і телебачення імені І. Карпенка – Карого, Центр позашкільної освіти «Оберіг» (м. Боярка Київська область), Київське міське об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, Будинок письменників.

В проведенні масових заходів постійну участь беруть знані люди: Дмитро Лінартович – офіцер ЗСУ, заслужений артист України, актор театру і кіно, автор і виконавець «Словоспів»; Олександр Ушинський – офіцер ЗСУ, кіборг Донецького аеропорту, голова спілки ветеранів м. Києва, військовий волонтер, громадський діяч; Борис Кожин – Перший командувач Військово-морських Сил України; Михайло Мельник – учасник революції Гідності, військовослужбовець Національної Гвардії України; Василь Баранівський – ветеран ЗСУ, академік Національної Академії наук вищої освіти України; Олександр Юров – почесний освітянин нескорених міст України; Анатолій Демчук – народний Герой

України, народний артист України, військовий волонтер; Людмила Грабовенко – голова комітету з питань культури Національної ради жінок України; Манана Абашидзе – кандидатка юридичних наук, журналістка грузинського медіа «Формула»; Тетяна Кондратенко – редактор-видавець часопису «Я мама»; Світлана Касьяненко – членкиня НСПУ; Василь Линник – художник, фотограф; Кирило Стеценко – голова Київської «Просвіти»; з письменників: Андрій Кириченко – поет-фронтовик, Сергій Мартинюк – український прозаїк, поет, військовослужбовець Ірпінської ТРо, Ольга Ходатська – вчитель української мови і літератури, Віктор Жадько – письменник, краєзнавець.

Бібліотека співпрацює і з громадськими організаціями, серед яких ГО «Спілка офіцерів України», ГС «Спілка ветеранів», Національна рада жінок України, Всеукраїнська ГО «Вогняна нація» (м. Біла Церква), ГО «Організація солдатських матерів», ГО «Спілка жінок України», ГО «Спілка офіцерів» (м. Львів).

Працівники бібліотеки підтримують дружні звя'зки з 51 ОМБр імені Володимира Мономаха, 93 ОМБР «Холодний Яр», 81 ОМБр 90 батальйон ДШВ, 4 бригадою оперативного призначення «Рубіж» імені Героя України сержанта Сергія Михальчука НГУ в/3018, ССО.

В період російсько-української війни працівниками бібліотеки ЦБО ЗСУ розроблено і втілено в життя 5 проєктів:

«Голоси незламних», «Бібліотека – місце сили», «Книга для незламних» (м. Рівне), «Бібліотека дітям» (м. Одеса), «Школа супер героїв. Оберіг для військового» (Національна дитяча спеціалізована лікарня МОЗ України «Охматдит»).

Дякуючи тісній співпраці з освітою Біловодської адміністрації Луганської області, разом з дітьми взяли участь у онлайн-проєкті «З рук дітей – у руки Захисників» для збирання коштів на засоби РЕБ для ОБМР (результат – більше 200 00 тис. гр.)

Одним із проєктів стало створення Всеукраїнського клубу «Голоси незламних». В проєкті прийняли участь діти з міст Полтави, Ужгорода, Києва, Одеси, Миколаєва, Маріуполя, Рівне, Луганщини та Донеччини. На адресу бібліотеки ЦБО ЗСУ учасники клубу надсилали відеозвернення у вигляді пісень, віршів на підтримку Захисників і Захисниць України. Реалізація проєкту «Голоси незламних» відбулось на сцені концертного залу ЦБО ЗСУ за участю заслужених артистів України Христини Охітви, Ярослави Руденко, Андрія Князь, військових оркестрів 93 ОМБр «Холодний ЯР», військового оркестру ВІТІ імені Тараса Шевченка міста Києва.

Бібліотека є активним учасником 10 міжнародного проєкту-конкурсу «Тарас Шевченко єднає народи», Всеукраїнської акції «Вишиванка – оберіг для військового», Всеукраїнського форуму «Формула успіху

правової держави очима дітей» (м. Тернопіль), 14 Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бібліотека і книга в контексті часу».

З метою збереження пам'яті Захисників і Захисниць України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України налагоджена співпраця з Музеєм видатних діячів української культури, Національним військово-історичним музеєм України, Музеєм звитяги та трагедії України (м. Володарка).

Підтримуються прямі зв'язки з військовими: 51 ОМБр імені Володимира Мономаха; 93 ОМБР «Холодний Яр», 81 ОМБр 90 батальон ДШВ, 4 бригада оперативного призначення «Рубіж» імені Героя України сержанта Сергія Михальчука НГУ в/3018, ССО.

Неодноразово спільно проводилися заходи з «Мистецьким спецназом» (керівник Зоя Ружин, ГО «Поступ жінок-мироносиць), Народним художнім колектив театру пісні «Ладоньки» (керівник Світлана Садовенко).

В бібліотеці також діє сучасний простір – «Бібліотека – місце сили».

Простір у бібліотеці ЦБО ЗСУ – це перш за все про повагу та підтримку до тих, хто захищав та продовжує захищати нашу державу у складний час. А також простір створений для їх родин і всіх, хто постраждав внаслідок війни, з різними локаціями: виставкова, освітня, творча, мультимедійна зони, простір для зустрічей, спілкування і творчості, креативних ідей та подій. Він розширює можливості для психологічного розвантаження військових, ветеранів, членів їх сімей, розвитку творчих здібностей дітей та підлітків які відвідують бібліотеку.

КУРСИ

Хоча історія *курсів* або ж *курсової мережі* ЦБО ЗСУ бере свій початок ще з післявоєнного періоду, справжнє відродження та новий етап розвитку припадає на часи незалежності України – з 1991 року.

Курсова мережа була створена для підтримки дружин військово-службовців та їхніх дітей. Вона стала місцем де можна навчитися новому, знайти себе через творчість та спілкування. Згодом до занять долучилися й інші мешканці громади.

Саме тоді, в умовах змін і трансформацій, курси стали важливим осередком неформальної освіти, що поєднувала традиції ремесла та сучасні потреби людини: отримати професійні навички, розвивати творчість, знайти у собі нові реальності.

Станіслав Дідок

Ключову роль у становленні та розбудові курсової мережі відіграли керівники, які вкладали в неї свій час і свої зусилля.

У перші роки незалежності України курсову мережу очолював Дідок Станіслав Кирилович (1992 – 2014, 2009 року нагороджений грамотою Департаменту гуманітарної політики МОУ). Він заклав основу її подальшого розвитку в нових історичних умовах. Завдяки його стратегічному баченню курсова мережа почала оновлювати навчальні програми, запроваджувала нові форми навчання.

Наталія Зак

У 2014 року до курсової мережі приєдналася Зак Наталія Валеріївна (2014 – 2023). Вона брала активну участь у створенні навчальних програм та організації курсів. Завдяки Наталії Зак курсова мережа була значно розширена. Її діяльність стала фундаментом розвитку курсової мережі.

Світлана Кобеляцька

Наступною керівницею курсової мережі стала Кобеляцька Світлана Василівна (2024 – 2025), яка зберігла стабільність курсової мережі та її функціонування. Завдяки її зусиллям курсова мережа адаптувалася до соціально-економічних змін і залишалася надійним ресурсом для отримання знань.

З 01.03.2025 року курси очолила Савенок Олена Юріївна. Під її керівництвом курсова мережа продовжує безперервну роботу, зберігаючи її життєздатність і доступність для слухачів. О. Савенок

Курси крою та шиття

успішно забезпечує стабільне функціонування мережі, підтримуючи її роботу в умовах невизначеності та адаптуючи навчальний процес до реалій воєнного стану.

Після здобуття незалежності Україною у 1991 році, система позашкільної професійної освіти почала змінюватися. Потреби у практичних навичках, особливо серед жінок, які шукали способи додаткового заробітку чи самореалізації, стимулювала розвиток *курсів крою та шиття*.

Вони відпочатку стали популярними серед жителів Києва та області і щорічно готують на високому професійному рівні фахівців або ж аматорів, які можуть самостійно створювати, моделювати, кроїти та шити одяг. Від 1991 року тут було підготовлено близько 200 фахівців крою та шиття.

Курси стали надійною опорою для багатьох жінок. Саме тут вони отримували конкретну навичку. Вони вчилися робити речі, що мають форму, сенс і функцію. Після завершення курсу випускниці не просто вміли шити – вони набували внутрішньої зібранності, практичної впевненості у власних силах.

На курсах крою та шиття при ЦБО ЗСУ працювали викладачі, які були досвідченими майстрами свого діла. Вони не працювали на визнання – але їх робота мала довготривалий ефект. Серед них: Каток Наталья Дмитрівна, Анфімова Наталья Павлівна, Охріменко Олена Семенівна, Чурсіна Олександра Серіївна, Новікова Евгенія Анатоліївна, Понасюк Вікторія Вятчеславовна, Васюра Людмила Іванівна, Василюк Тетяна Вікторівна, Стеценко Лідія Глібовна, Дуб Лариса Сергіївна, Осіпова Любов Василівна, Олійник Таісія Володимірівна та інші.

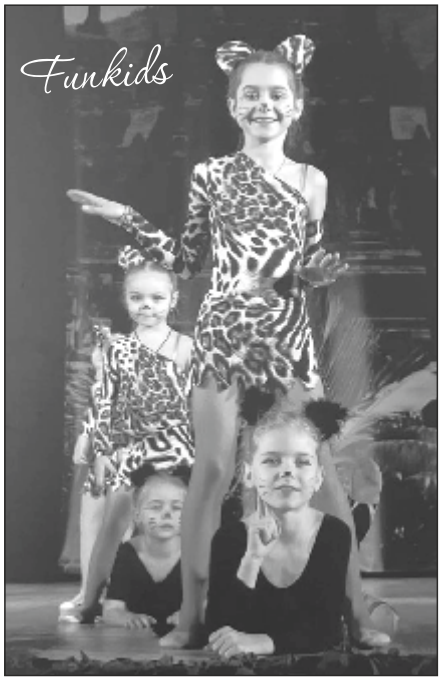
Завдяки їм сотні, тисячі людей відкрили у собі творчість, навчилися одягати себе та інших. Передаючи знання з рук у руки, вони зрощували у своїх учнях культуру, жіночність, гідність і самоповагу. Хтось із випускниць навчився добре перешивати речі, хтось створив власне ательє, дехто продовжив навчання у фахових закладах. Кожен зшитий виріб ставав доказом здатності будувати, творити, доводити почате до кінця.

Особливою подією в житті курсів стали дефіле та покази моделей, створених руками випускників, які проходили у стінах ЦБО ЗСУ. Ці заходи стали святом майстерності, де кожен мав змогу представити результати своєї праці широкій аудиторії. Авторські сукні, костюми, вироби для повсякденного та святкового вжитку свідчили про високий рівень підготовки та любов до справи. Учасники показів демонстрували не лише вміння шити, а й здатність мислити як дизайнери.

Одначе, *курси крою та шиття* стали лише одним із багатьох напрямів діяльності курсової мережі, яка завжди прагнула не лише дати професійні навички, а й створити простір для творчого самовираження, саморозвитку та соціальної активності. Саме з ціею метою на базі ЦБО ЗСУ почали діяти численні гуртки та студії, що охоплювали різні сфери інтересів слухачів: від прикладного мистецтва до сценічного мистецтва, від народної творчості до сучасних хобі. Вони об'єднували людей різного віку, характерів і вподобань, відкриваючи для кожного нові горизонти.

Наприкінці травня 2025 року свої набуті на курсах вміння з гордістю представляли також учні

Студії вишивки. (Керує Оксана Нечаєва навчає технікам сучасної та традиційної української вишивки).

Гуртка «Дитяча студія спортивного сучасного танцю «Funkids». (Керівник Марина Стефанська: у програмі навчання: сучасний спортивний танець, сучасний естрадний танець, акробатика, гімнастика, хореографія).

Гуртка спортивного танцю «Фітнес-денс на пілоні». (Очолює Лохманюк Кате-рина, яка є лауреатом відкритих чемпіона-тів з *пол дансу (pole dance)* і володаркою спеціальних нагород. У програмі навчання пропонуються напрями *Pole dance, Acrobatic, Aerial hoop*.

Гуртка Студії танцю «Джаз-степ-танц КЛАС!» для дорослих та дітей віком від шести років (Навчання за напрямками: *американський теп-танець (степ, чечітка)* та *бродвейський джаз-танець*).

Творча студія «Джаз-Степ-Танц-Клас» стала справжньою перлиною ЦБО ЗСУ. Колектив мав двох натхнених керівників: творчим напрямом керував Володимир Шпудейко, а організаційними питаннями завідувала Олена Савенок. Завдяки цьому тандемові колектив вирізнявся не лише

високим мистецьким рівнем, а й чіткою професійною структурою роботи.

Колектив неодноразово ставав лауреатом конкурсів, фестивалів, був постійним учасником міських, обласних, і міжнародних конкурсів і фестивалей. Яскраво виступав на великих сценах і відкритих майданчиках, брав участь у гала-концертах на стадіонах та площах за кордоном. Має численні дипломи, кубки, спеціальні нагороди та відзнаки журі. Кожна перемога колективу – це результат глибокої праці, згуртованості та постійного вдосконалення.

Студія бальних танців

У попередні роки в рамках курсової мережі діяли: *Студія «Лукомор'є»* (керівник Вихристенко Олена), *Студія йоги* (керівник Світлана Кобеляцька), *Боді балет*.

Кіношкола «Star Way» готувала майбутніх акторів та режисерів. Тут навчали працювати з камерою, розкривати себе в кадрі, створювати короткометражні проекти. *Фолк-аеробіка* поєднувала фітнес із елементами народного танцю.

Театральна студія

Учні *Танцювальної студії Андрія Дикого і Лілії Ребрик* брали участь у міських, обласних і всеукраїнських конкурсах, здобували нагороди та визнання, виступали на сценах.

На мовних курсах для дітей та дорослих вивчали англійську, німецьку та китайську мови. Заняття вели досвідчені викладачамі у зручному форматі, з акцентом на практичне застосування знань у повсякденному спілкуванні.

Особлива студія – *«Bachata Blanca»* відкривала учасникам світ *бачати* – чутєвого, ритмічного соціального танцю, що походить із Домінікани, і який підкорив серця танцюристів усього світу. Учні студії долучалися до соціальних танцювальних вечірок, майстер-класів і свят, брали участь у танцювальних заходах міста.

Студія латиноамериканських танців

На Студії східного танцю «Аміра» дівчата вчилися володіти тілом, відчувати кожен свій м'яз. Але найважливішим тут було інше – танець ставав способом відчути себе красивою, впевненою і живою. Окрема гордість студії – яскраві костюми, які підкреслювали стиль і настрій кожної постановки та створювали особливий образ колективу. Засновниця та керівник гуртка Аміра, понад 10 років присвятила себе розвитку східного танцю. Її професіоналізм, творчій підхід стали фундаментом студії, яка об'єднувала молодь і дорослих, що прагнуть танцювати та виступати на сцені. Під її керівництвом колектив здобував перемоги на численних всеукраїнських та міжнародних конкурсах, був постійним учасником концертів фестивалів та благодійних заходів.

Сьогодні курси виконують важливу соціальну місію об'єднуючи людей різного віку, з різним життєвим досвідом та різними долями, які шукають особистісного розвитку, натхнення і комфортного для душі середовища. Метою курсів Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України є пропагування в суспільстві здорового способу життя та активного відпочинку, створення умов для підтримання індивідуальних творчих здібностей, всебічного їх розвитку.

Напрями діяльності гуртків, курсів, студій ЦБО ЗСУ, а також чисельність слухачів та наповнюваність навчальних груп визначаються виходячи з наявності кваліфікованих викладачів, контингенту вихованців, необхідного матеріального забезпечення навчального процесу. Наповнюваність груп встановлюється залежно від профілю гуртків, курсів, студій, а також навчальних планів і програм, можливостей організації навчально-виховного процесу, рівня підготовки учнів чи слухачів і становить не більше 25 осіб. Навчальний рік починається 1 вересня і закінчується 30 червня. Якщо навчальна програма розрахована на період менший, ніж 10 місяців, протягом року може бути організовано декілька наборів.

Комплектування груп здійснюється в період з 1 до 15 вересня, проте зарахування учнів та слухачів до гуртків, курсів, студій може здійснюватися і протягом навчального року за їхнім бажанням. Навчання починається в міру комплектації груп. Бажаючим навчатися може надаватися два безкоштовних пробних заняття.

Фінансова, адміністративна, господарська робота здійснюється такими підрозділами як

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СЛУЖБА (ФЕС)

Начальник служби водночас є і головним бухгалтером. Служба забезпечує ведення бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності ЦБО ЗСУ та складення звітності; відображення у документах достовірної та у повному обсязі інформації про господарські операції і результати діяльності, необхідної для оперативного управління бюджетними призначеннями (асигнуваннями) та фінансовими і матеріальними (нематеріальними) ресурсами; дотримання бюджетного законодавства при взятті бюджетних зобов'язань, своєчасного подання на реєстрацію таких зобов'язань, здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань, відображення операцій у бухгалтерському обліку та звітності; контроль за наявністю і рухом майна, використанням фінансових і матеріальних (нематеріальних) ресурсів відповідно до затверджених нормативів і кошторисів; запобігання виникненню негативних явищ у фінансово-господарській діяльності, виявленні та мобілізації внутрішньогосподарських резервів. А також здійснює заходи щодо усунення порушень і недоліків, виявлених під час контрольних заходів, проведених уповноваженими державними органами та підрозділами бюджетної установи.

У попередні роки ФЕС ЦБО ЗСУ очолювали:

Пашинська Алла Федорівна – з 25.04.1985р. – по 19.01.2004р.;

полковник у відставці Ярчук Михайло Григорович – з 29.11. 2004р. – по 20.09.2010р.;

Анфілоф'єва Ірина Миколаївна – з 20.09.2010р. – по 06.08.2018р.;

Майстат Ніна Миколаївна – з 19.09.2018р. – по 22.04.2019р. (2012 року нагороджена грамотою Національної спілки діячів України);

Хархалуп Тетяна Григорівна – з 12.02.2020р. – по 07.10.2020р.;

Олійник Максим Володимирович – з 02.12.2020р.

Заступниками начальника ФЕС були:

Козакова Антоніна Миколаївна – з 01.01.1991р. – по 23.04.2002р.;

Онішко Ірина Миколаївна – з 07.09.1994р. – по 07.03.2001р., з 23.04.2002р. – по 12.02.2004р.;

Сіяниця Алла Володимирівна – з 03.04.2004р. – по 31.05.2005р.;

Білик Раїса Іванівна – з 02.06.2005р. – по 12.10.2007р.;

Петренко Віра Олександрівна – з 06.06.2010р. – по 25.11.2013р.;

Пастух Олена Анатоліївна – з 11.06.2017р. – по 06.07.2019р.;

Файчук Оксана Іванівна – з 27.02.2020р. – по 04.06.2021р.;

Іванішина Юлія Олександрівна – з 10.07.2020р. – по 19.06.2023р.;

підполковник запасу Лемішка Руслан Павлович – з 22.06.2021р. – по 05.05.2022р.;

Сидоренко Тетяна Петрівна – з 01.11.2022р. – по 15.02.2023р.;

Губка Анна Геннадіївна – з 14.11.2023р. – по 26.03.2024р.;

Прядка Світлана Вікторівна – з 04.07.2024р. – по 21.08.2024р.;

Калабухова Ольга Михайлівна – з 20.11.2024р. – по 31.12.2024р.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Основним завданням діяльності адміністративного відділення є господарське обслуговування і забезпечення належного стану будівлі, приміщень, обладнання, інженерних мереж, а також забезпечення безаварійної та безперебійної роботи ЦБО ЗСУ як закладу культури Міністерства оборони України. Працівники відділення здлійснюють підготовку приміщень для проведення заходів; щоденне прибирання та підтримання в задовільному стані приміщень ЦБО ЗСУ загальної площею 11 тис. м2; прибирання прибудинкової території ЦБО ЗСУ; дезінфекцію та ремонт сміттєвих контейнерів; підтримання в робочому стані систем - водо, -тепло та електропостачання, з раціональним використовуванням енергоносіїв.

В минулому ці функції виконували **адміністративно-господарча частина** та **господарча частина**.

Керівниками цього напрямку були:

ІВАЩЕНКО Володимир Іванович – помічник начальника ЦБО ЗСУ по МТО, начальник адміністративно-господарчої частини, полковник у відставці (07.12.1989. – 08.05.2002);

КРИСАН В'ячеслав Михайлович – начальник господарчої частини (08.06.2002. – 28.11.2013);

ЩЕРБИНА Олександр Іванович – начальник господарчої частини, полковник у відставці (01.08.2013 – 19.12.2013);

ПУСТОВОЙТ Віктор Васильович – начальник господарчої частини, підполковник запасу (10.07.2014 – 19.02.2016);

ЯРОШ Юлія Вікторівна – начальник господарчої частини (22.02.2016 – 31.08.2016);

ГРИЦАЄНКО Сергій Анатолійович – начальник адміністративного відділення, підполковник запасу (28.09.2016 – 15.02.2019, 16.11.2020 – 01.10.2021);

РОГОВЧЕНКО Микола Михайлович – начальник адміністративного відділення (25.07.2019 – 16.11.2020);

ГРИЦАЄНКО Сергій Анатолійович – начальник адміністративного відділення, підполковник запасу.

Сергій Грицаєнко

Квартирно-експлуатаційна служба

Забезпечує удосконалення матеріальної бази, належного стану будівлі ЦБО ЗСУ, своєчасного проведення ремонтів приміщень, систем водопостачання, опалення та тепло-електро постачання, складання кошторисів господарських витрат. Здійснює контроль за правильністю експлуатації комунального бладнання, приміщень, меблів, економне споживання електроенергії, води.

Служба охорони праці

Служба охорони праці була створена на підставі Директиви Міністерства та Генерального штабу Збройних Сил України від 27.07.2021.

Завданнями Служби є *(1)* забезпечення функціонування ефективної системи управління охороною праці в ЦБО ЗСУ та сприяння удосконаленню діяльності у цьому напрямі відділень та служб ЦБО ЗСУ та кожного виконавця робіт. Забезпечення фахової підтримки рішень начальника, заступника начальника та помічників начальника ЦБО ЗСУ з цих питань; *(2)* організація проведення профілактичних заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози життю або здоров'ю працівників, інших осіб, які прибули в ЦБО ЗСУ у відрядження, на практику, стажування тощо; *(3)* вивчення та сприяння впровадженню у діяльність ЦБО ЗСУ, прогресивних і безпечних технологій, сучасних засобів колективного та індивідуального захисту працівників; *(4)* контроль за дотриманням працівниками вимог законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці, колективного договору та актів з охорони праці, що діють в ЦБО ЗСУ.

Начальниками служби охорони праці були підполковник запасу Грицаєко Сергій Анатолійович, (01.10.2021 – 29.02.2024); Попенко Леонід Валерійович (28.02.2024 – 26.03.2024); Фісун Вікторія Сергіївна (з 03.07.2024)

Здійснення пропускного режиму на території Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України та охорону будівлі ЦБО ЗСУ (приміщень, складів та інших об'єктів) забезпечує

СТОРОЖОВА ОХОРОНА

Працівники сторожовоїохорони утримуються за штатним розписом ЦБО ЗСУ в межах лімітів чисельності особового складу та затверджених фондів заробітної плати на їх утримання за рахунок відповідних бюджетних програм та статей кошторису Міністерства оборони України.

Створена сторожова охорона 2017 року. З квітня цього ж року її начальником був призначений Анатолій Рудь.

Попередньо в будинку офіцерів існувала **пожежно-сторожова служба**, начальником якої з 28.01.1989 – 04.03.2008 був Нікулін Анатолій Семенович. З 2010 року обов'язки з дотримання пожежної бехпеки було покладено на помічника начальника будинку офіцерів і службу було ліквідовано.

Додаткова інформація

Працівники та військовослужбовці ЦБО ЗСУ, які **брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення і захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України на території Донецької та Луганської областей**:

2015 – молодший солдат **КОЛОДІН Євген Іванович**, столяр;

2016 – солдат **СКОК Євген Олександрович**, машиніст сцени;

2016 – підполковник **ДЕМБІЦЬКИЙ Василь Миколайович**, заступник начальника ЦБО ЗСУ;

2017 – полковник **КОРНЯ Сергій Михайлович**, начальник ЦБО ЗСУ;

2018 – полковник **НЕСВІТ Олександр Вілійович**, заступник начальника ЦБО ЗСУ;

2021 – полковник **БЛИСКУН Євген Юрійович**, начальник ЦБО ЗСУ.

Працівники та військовослужбовці ЦБО ЗСУ, які **проходили військову службу в зоні бойових дій під час російсько-української війни після 24 лютого 2022 року**:

2022 – капітан **КАРПЕНКО Вадим Миколайович**, начальник культурно-освітнього центру неформальної освіти ЦБО ЗСУ;

2022 – полковник **НЕСВІТ Олександр Вілійович**, заступник начальника ЦБО ЗСУ;

2022 – підполковник **ЛЕМІШКА Руслан Павлович**, працівник ФЕС;

2022 – майор **СКУДНИЙ Олександр Павлович**, працівник відділу культури і методичної роботи;

2025 – капітан **ГАРНАГА Олександр Анатолійович**, начальник квартирно-експлуатаційної служби.

Працівники та військовослужбовці ЦБО ЗСУ, які **отримали звання – Заслужений працівник культури України**:

1989 – працівник ЗСУ **ДІДОК Станіслав Кирилович**, завідувач курсів;

1994 – працівник ЗСУ **ОЛЕНЄВА Тетяна Вячеславівна**, керівник музичної студії;

2001 – полковник **ШУЛЬГА Микола Миколайович**, начальник ЦБО ЗСУ;

2009 – працівник ЗСУ **КУЧЕР Валерій Васильович**, начальник Університету Українознавства;

2010 – полковник **ШЕВЧУК Олександр Валерійович**, начальник ЦБО ЗСУ;

2015 – полковник **БЛИСКУН Євген Юрійович**, начальник ЦБО ЗСУ;

2017 – працівник ЗСУ **МОШКОВСЬКА Ірина Іванівна**, начальник відділення театральної та концертної діяльності.

Працівники та військовослужбовці ЦБО ЗСУ, **нагороджені відзнакою Міністерства оборони України "За сприяння Збройним Силам України"**:

2011 – працівник ЗСУ **МОРОЗ Тамара Юріївна**, інспектор з кадрів ЦБО ЗСУ;

2016 – працівник ЗСУ **МАТУЗКО Роман Іванович**, лектор І категорії Університету українознавства ЦБО ЗСУ;

2016 – працівник ЗСУ **ПРЄСНОВА Тетяна Євгенівна**, начальник відділення культури та методичної роботи ЦБО ЗСУ;

2019 – працівник ЗСУ **ГУРА Віктор Іванович**, помічник начальника Центрального будинку офіцерів збройних Сил України;

2020 – працівник ЗСУ **ПЕТРОВСЬКА Лариса Андріївна**, оператор комп'ютерного набору відділення театральної та концертної діяльності ЦБО ЗСУ;

2021 – працівник ЗСУ **КУРЯТА Анатолій Миколайович**, методист відділення культури та методичної роботи ЦБО ЗСУ;

2023 – працівник ЗСУ **КАРПЕНКО Вадим Миколайович**, начальник культурно-освітнього центру неформальної освіти ЦБО ЗСУ;

2024 – працівник ЗСУ **МОШКОВСЬКА Ірина Іванівна**, начальник відділення театральної та концертної діяльності ЦБО ЗСУ.

Наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 09.08.2024 №1193 за значний внесок у справу розвитку та забезпечення життєдіяльності Збройних Збройних Сил України, високі особисті досягнення у службовій діяльності, старанність, розумну ініціативу, зразкове виконання службового обов'язку в умовах воєнного часу **нагороджені почесним нагрудним знаком "За сприяння війську"**:

АЛІСОВА Тетяна Олександрівна – завідувачка бібліотеки ЦБО ЗСУ;

ГУРА Віктор Іванович – помічник начальника ЦБО ЗСУ;

КОБЕЛЯЦЬКА Світлана Василівна – завідувачка курсів ЦБО ЗСУ;

ПРЄСНОВА Тетяна11 Євгенівна – начальниця відділення культури та методичної роботи ЦБО ЗСУ.

Працівники Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України яким **присвоєно почесне звання "Заслужений артист України"**:

ЧУРІЛОВ Іван Васильович – акомпаніатор курсів ЦБО ЗСУ, Указ Президента України від 21 серпня 2015.

Працівники Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України яким **присвоєно звання "Народний артист Української ССР"**:

ЛЮБИМОВА Віра Михайлівна – керівник вокальної студії, указ Президії Верховної Ради Української ССР від 14 квітня 1975.

Працівники та військовослужбовці ЦБО ЗСУ, які **брали безпосередню участь в ліквідації аварії на ЧАЄС**:

АВДЕЙКО Юрій Володимирович – кіномеханік;

БАТРАКОВ Микола Андрійович – водій;

ГРИШИН Микола Степанович – завідувач кабінету;

ГРУВОЙЧ Леонід Хаймович – майстер експлуатації кондиціонерів;

КАДЕМСЬКИЙ Олег Леонівдович – майстер зв'язку;

КРАСНОЩОК Володимир Іванович – водій;

КАШТАЛАНОВ Петро Максимович – сторож;

РЕВІНЦОВ Іван Іванович – начальник відділу просвітницької роботи

РУДЬ Анатолій Миколайович – водій;

ТУЛУБ Іван Андрійович – методист відділу науково-методичної та просвітницької роботи;

УЗБЕКОВ Валерій Миколайович – водій;

ШУЛЬГА Микола Миколайович – начальник Центрального будинку офіцерів Збройних Сил України.

Також у Центральному будинку офіцерів Збройних сил України в різний час працювали/працюють

Інспекторами з кадрів

АРТЕМЕНКО Лариса Володимирівна (10.03.2017 – 11.07.2002)

БОРУНОВА Ірина Данилівна (02.06.1986 – 08.07.2002 –). Нагороджена Грамотами Міністра оборони України в березні 1996 року та березні 2002 року

ГОРОБЕЙ Тетяна Миколаївна (01.04.2019 – 31.10.2021)

ДЕНЕЖ Тетяна Григорівна (01.08.2017 – 27.11.2017)

СОЛОВІЙ Анжела Степанівна (30.03.2017 – 31.07.2017)

ЦИГАНЕНКО Людмила Миколаївна (21.01.2019 – 15.03.2019)

ЯРЕМКЕВИЧ Яніна Вікторівна (17.01.2018 – 18.01.2019)

Секретарями

КРАСНОЖОН Альона Юріївна (20.02.2018 – 05.08.2019)

ТКАЧЕНКО Лідія Михайлівна (01.07.2010 – 20.05.2016)

ХОЛЕВИЦЬКА Ніна Ільнічна (працювала у 1990-х роках)

ШЕВЕЛЬ Наталія Юріївна (09.04.2021 – 06.07.2022)

ЯРЧУК Олена Пантелеймонівна (12.03.2007 – 04.06.2010)

Діловодами

КУЛАГА Світлана Василівна (14.03.2020 – 12.02.2021)

САУЛЯК Олена Анатоліївна (06.06.2003 – 11.08.2014)

ХІМІЧ-МЕЛЬНИК Ірина Миколаївна (06.08.2019 – 13.03.2020)

ЦИГАНЕНКО Людмила Миколаївна (18.09.2018 – 20.01.2019)

Операторами комп'ютерного набору

КРАСНОЖОН Альона Юріївна (01.11.2012 – 17.11.2015)
МАРЯК Лілія Володимирівна (26.05.2005 – 23.08.2007)

Начальником кабінету

СУХОПЛЕЧЕВА Василина Василівна (03.04.2017 – 28.02.2018)

Юрисконсультами

БАКУЛА Катерина Федорівна (03.02.2016 – 24.09.2018)
ДУРБАЛОВ Олег Дмитрович (11.11.2014 – 03.2016)

У фінансово-економічній службі

БУЛИГА-МУЩИНСЬКА Лариса Леонідівна (24.04.2004 – 18.07.2021)
ВАРОЧКІНА Людмила Василівна (з 01.04.2024)
ВЕДЕЛЬ Лариса Єгорівна (02.06.2014 – 29.05.2017)
ВЕРТУШКОВА Катерина Павлівна (04.01.1996 – 16.05.2013)
ВОЛОШИНА Олена Григорівна (01.08.2018 – 14.01.2019)
ГАЙДАР Марина Миколаївна (16.02.2023 – 05.05.2023)
ГАЙДУК Вікторія Григорівна (17.10.2017 – 07.11.2022)
ДОМІНСЬКА Наталія Леонідівна (02.09.2013 – 03.07.2018)
ДУЧЕНКО Людмила Миколаївна (02.01.1997 – 23.11.2000)
КАЙДАШ Марина Миколаївна (24.11.2000 – 20.01.2005)
ЛЕСКОВА Марина Іванівна (01.10.1994 – 17.05.2000)
ЛОТОЦЬКА Ніна Петрівна (з 01.11.2017)
НІКОЛЬНІКОВА Валентина Тодосівна (10.01.1995 – 09.01.1999)
ПАНЧЕНКО Антоніна Іванівна (16.01.2014 – 31.12.2024)
ПІВЕНЬ Катерина Яківна (04.01.1996 – 07.08.2013)
ПОПОВА Людмила Вікторівна (09.08.2021 – 17.03.2024)
РОГАЛЬ Володимир Олегович (07.11.2019 – 04.11.2020)
СЕМЧУК Світлана Анатоліївна (з 15.01.2025
СЕРЕДЮК Любов Петрівна (з 16.08.2013)
СТЕПУРА Катерина Миколаївна (07.11.2007 – 07.08.2012)
ТЕРНО Оксана Вікторівна (01.12.2014 – 06.04.2018)
ХАРЛАН Валентина Олександрівна (з 01.11.2022)
ШКАРУПА Лариса Євгенівна (07.03.1995 – 14.11.2014)

Оброблювачами інформаційного матеріалу

ГРИНЧУК Альона Володимирівна на посаді (01.02.2023 – 26.09.23)
СИТНІК Галина Олександрівна (01.07.2024 – 10.2025)

В адміністративному відділенні / господарчій частині

АЛАДІНА Олена Василівна (10.03.2015. – 16.02.2016)
АЛЄКСЄЄНКО Вадим Васильович (з 14.04.2015)
БАЛТІВЕЦЬ Руслан Володимирович (19.01.2001. – 14.06.2003)
БАСЮК Алла Андріївна (з 02.01.2025)
БОБКОВА Наталія Юріївна (01.09.2018 – 27.06.2025)
БОНДАРЕНКО Катерина Іванівна (16.03.2016. – 04.02.2021)
БУЛАННИЙ Андрій Миколайович (04.1997 – ...)
БУНЬ Дмитро Петрович (12.12.2016. – 25.01.2018)
ГАЙДАМАНЧУК Дмитро Олегович (21.10.2014 – 31.10.2016)
ГОДУН Сергій Степанович (02.02.1998. – 01.12.1998)
ГРУВОЙЧ Леонід Хаймович (10.01.1981. – 27.04.1994)

ГУДЗ Василь Іванович (17.12.1999. – 2008)
ГУТЕНКО Наталія Юріївна (з 01.03.2022)
ДАВИДОВ Сергій В'ячеславович (01.03.2017 – 31.03.2025)
ДІДЕНКО Олександр Іванович (2007. – 07.2016)
ДОРОШЕВ Михайло Михайлович (07.11.2016 – 25.01.2018)
ЄВЛАМПІЄВ Федір Миколайович (31.03.2016. – 16.05.2024)
ЗАЙЦЕВ Володимир Олександрович (з 03.04.2017)
ЗАІКА Антоніна Петрівна (21.01.2020. – 01.10.2021)
ІВАНЕНКО Дмитро Кузьмович (24.10.2001. – 03.04.2006)
КАЛЛІСТОВ Віктор Сергійович (04.05.1998. – 20.08.2007)
КЕРНЕР Володимир Євгенович (19.10.2007. – 31.03.2008)
КИСЕЛЬОВ Федір Михайлович (з 18.11.2019)
КИСЕЛЬОВА Ольга Михайлівна (16.12.2019.– 22.12.2020)
КИСІЛЬ Тетяна Іванівна (21.11.2019 – 16.11.2021)
КОЗЛОВСЬКА Любов Іванівна (з 01.07.2025)
КОЛОДІН Євген Іванович (31.02.2018 – …)
КОПІЙКО Наталія Федорівна (з 01.09.2023)
КОПЯКОВА Ірина Валентинівна (10.12.2019.– 10.12.2024)
КОРЗУН Андрій Васильович (03.12.1986. – 13.03.2008)
КОСЕНКО Олена Володимирівна (з 09.08.2017)
КРИСАН В'ячеслав Михайлович (13.01.2014. – 02.2018)
КРУТОГОЛОВ Сергій Павлович (31.03.2000. – 20.03.2008)
ЛАЗЕБНИЙ Василь Миколайович (30.12.2004. – 11.05.2007)
ЛЕВЧЕНКО Людмила Миколаївна (02.02.2009 – 16.12.2016)
МИНЕНКО Наталія Олександрівна (14.06.1986. – 14.03.1994)
НАГОРНА Оксана Пилипівна (04.03.2016 – 08.09.2022)
ОРЛОВ Ігор Васильович (з 04.08.2023)
ПАЛІВОДА-КУДЛЯК Світлана Едуардівна (15.10.2019 – …)
ПАНЬШИНА Марія Степанівна (24.03.1994 – 10.09.2013)
ПАРТИКА Денис Володимирович (13.02.2015. – 15.03.2016)
ПІСКУН Лариса Миколаївна (з 23.04.2013)
ПЛУГАТАРЬ Іван Петрович (30.06.2006 – 29.01.2008)
ПРИЛИПКО Любов Петрівна (10.1951 – 06.1994)
ПУСТОВІТ Сергій Іванович (26.07.2022 – …)
РУЗАЄВА Наталія Юріївна (06.10.2006 – 21.07.2014)
СЕМЕНЕЦЬ Анатолій Дмитрович (01.01.2014. – 13.10.2022)
СИДОРЕНКО Віктор Якович (19.12.2004. – 17.04.2006)
СИРОКОМСЬКИЙ Володимир Миколайович (09.1981 – 02.02.1994)
СКОРА Ольга Павлівна (08.08.2013 – 15.07.2016)
СОНІК Едуард Володимирович (10.11.2005. – 21.02.2027)
СУПРУН Світлана Василівна (15.05.2005 – 28.01.2013)
ТИЩЕНКО Любов Іванівна (01.07.2010.– 16.10.2013)
ТКАЧЕНКО Ірина Вікторівна (02.2018. – 02.2019)
УШЕНКО Наталія Костянтинівна (10.10.2016 – 28.01.2019)
ФАДЄЄВА Ірина Олександрівна (11.09.1982. – 17.07.2014)
ФЕДЧЕНКО Леонід Степанович (12.10.2007. – 31.08.2008)
ХАХУДА Валентина Петрівна (23.10.2014)
ХОМЕНКО Наталія Євгеніївна (01.10.2007 – 23.08.2013)
ХРОМОВ Євген Валентинович (з 05.01.2021)
ЦУКОР Михайло Петрович (02.03.2019. – 20.03.2023)
ЧАЙКА Любов Володимирівна (16.10.2011.– 28.08.2013)
ЧЕРНЯТЕВИЧ Володимир Григорович (12.11.2004. – 31.03.2008)

ШАШЕЛЄВ Юрій Олексійович (12.06.2016. – 13.11.2021)
ШЕВЕЛЬ Наталія Юріївна (08.07.2022. – 29.-8.2022)
ШИПУЛЯ Олег В'ячеславович (30.10.2016. – 19.03.2019)
ЯДЛОВСЬКИЙ Сергій Олегович (з 03.02.2025)
ЯКУСЕНКО Людмила Павлівна (з 21.09.2023)
ЯНЧИК Валентин Васильович (з 13.06.2019)
ЯЩУК Вадим Вікторович (31.10 2001. – 14.06.2003)

У відділенні театральної та концертної діяльності:

БОБИРЬ В'ячеслав Андрійович (01.09.1998 – 04.11.2013)
ВАРОЧКІН Василь Федорович (з 15.03.2023)
ВЕРЕМЕЙЧИК Вадим Ігорович (05.04.2018 – 23.04.2025)
ГУСЕЙНОВ Віктор Володимирович (з 03.2001)
ЖИЛА В'ячеслав В'ячеславович (12.11.2013 – 09.05.2017)
ЖУКОВА Алла Семенівна (01.12.2008 – 28.09.2022)
КЛИМЕНКО Серій Григорович (01.06.1998 – 05.11.1999)
КРИЖАК Юрій Вікторович (15.02.2005 – 03.10.2007)
ЛЯШИНСЬКА Ніна Кирилівна (03.12.2013 – ...)
МАКАЗЮК Тетяна Максимівна (01.11.2011 – 28.09.2022)
МІЩУК Іван Якович (19.10.1995 – 19.06.1997)
ПОТАЙЧУК Ганна Вікторівна (31.03.2003 – 30.11.2005)
РУДЬ Анатолій Миколайович (27.06.2012 – 09.04.2013)
СКРИПКА Олена Миколаївна (з 03.04.2024)
ТІСТОЛ Едуард Володимирович (10.12.2002 – 9.02.2005)
ЧУБАКОВ Дмитро В'ячеславович (з 04.05.2016)
ШИНКАРЬОВА Лариса Дмитрівна (14.09.2017 – 30.04.2025)

У бібліотеці

БЕРЕЖНА Марина Миколаївна (з 08.06.2023)
ВИХРОВА Любов Сергіївна (05.02.1991 – 05..05.1991)
ДУБОВА Ірина Сергіївна (09.11.2018 – 15.06.2023)
ІВАНОВ Олексій Володимирович (02.2018 – 10.01.2025)
КАМЯНЕЦЬКА Надія Вікторівна (10.05.2000 – 05.09.2014)
КАНЕВСЬКА Світлана Володимирівна (21.02.1983 – 28.03.1994)
КОБЕЛЯЦЬКА Світлана Василівна (19.12.2023 – 05.02.2024)
КРИНИЧНА Тетяна Сергіївна (01.06.2014 – 30.07.2006)
ЛУКОНІНА Ніна Аркадіївна (2001 - ...)
МАКАВЧУК Олена Петрівна (30.09.1992 – 15.11.1999)
НЕВІДОМСЬКА Нелля Павлівна (07.1999 – 30.03.2024)
ПАШИНОВА Людмила Іванівна (03.11.2003 – 16.05.2007)
ПЕТРОВА Ніна Анатоліївна (22.02.1984 – 25.01.1999)
ПОРХУН Ніна Іванівна (19.07.1989 – 25.01.2018)
ПРАВИЦЬКА Наталія Володимирівна (17.07.2023 – 28.12.2023)
РОМАНОВА Леся Миколаївна (17.03.2021 – 18.09.2021)
РУДЕНКО Наталія Григорівна (1999 – 31.08. 2011)
ШОКАЛО Світлана Анатоліївна (з 07.02.2024)
ШОКАЛО Світлана Анатоліівна (з 15.12.1999)

У відділі науково-методичної та просвітницької роботи

АЛЕКСЕНКО Оксана Романівна (01.06.2003 – 14.12.2007)
ГУРА Віктор Іванович (19.07.2010 – 01.04.2014)
КОРЖЕНКО Тетяна Ленідовна (29.01.1997 – 20.03.2001)

КОРЗУН Валентин Леонідович (16.03.1998 – 20.03.2007)
ЛЕВЧЕНКО Людмила Миколаївна (2006 – 2009)
МАТУЗКО Роман Іванович (28.01.2007 – 08.2016)
МЕРЕШКО Ганна Василівна (08.09.2003 – 30.12.2003)
ПЕТРОВСЬКА Лариса Андріївна (02.05.2001 – 30.06.2016)
ПОГОРЕЛОВА Леся Миколаївна (31.07.2003 – 03.10.2003)
ПРОДАНЧУК Майя Георгіївна (10.09.2010 – 21.07.2016)
ТАРАСОВА Світлана Степанівна (23.10.2007 – 29.02.2008)
ФРАНКО Наталія Михайлівна (30.10.2014 – 06.03.2015)
ХРАБРОВСЬКА Леся Миколаївна (28.10.2013 – 05.10.2015)
ШВЕДКО Людмила Петрівна (20.11.2008 – 01.05.2012)
ШОВКУН Волерій Іванович (01.06.2000 – 04.04.2003)
ШОКАЛО Світлана Анатоліївна (13.12.1999 – 26.09.2004)

У сторожовій охороні

БАБИЧ Олексій Миколаєвич (08.02.2015 – 31.10.2018)
БІЛОУС Наталія Георгіївна (10.1997 – 26.06.23)
ГОВДЯ Олександр Іванович (з 02.06.2016)
ГРАБІН Олександр Володимирович (з 22.06.2020)
ЄМЕЦЬ Сергій Миколаєвич (з 26.04.2019)
ЗІНЧЕНКО Вікторія Миколаївна (29.08.2007 – 09.11.2012)
ЗУБЕЦЬ Олена Володимирівна (16.04.2013 – 26.10.2016)
КАРПЕНКО Тетяна Олександрівна (12.11.2004 – 03.04.2008)
КОВАЛЬ Алла Миколаївна (з 24.03.2017)
КОНДАКОВА Надія Іванівна (12.03.2008 – 12.03.2013)
КУКАВСЬКА Марія Федорівна (03.10.2008 – 25.05.2016)
КУХАРСЬКИЙ Володимир Володимирович (02.12.2013 – 04.08.2017)
КУШНІРЕНКО Ельвіра Іванівна (09.10.2008 – 05.02.2015)
НІКОЛАЄВА Любов Миколаївна (17.12.2019 – 22.06.2023)
ПАНІВ Лариса Олександрівна (з 02.01.2018)
ПАЦІНА Валентина Іванівна (01.05.2009 – 19.10.2015)
ПРУСОВА Людмила Олексіївна (05.01.1995 – 30.09.2008)
СТЕПАНЕНКО Олексій Іванович (19.10.2007 – 29.01.2006)
СТРОЯНОВСЬКА Ольга Матвіївна (06.2003 – 06.01.2021)
ФІЛІМОНЧУК Микола Адамович (19.12.2020 – 07.06.2021)
ХАНІНА Тетяна Федорівна (22.06.2021 – 27.04.2022)
ЦИМБАЛ Людмила Петрівна (2016 – 2019)
ШЕВЧЕНКО Людмила Володимирівна (з 29.04.1997)
ЯКУШЕВ Валерій Семенович (06.06.2008 – 24.03.2015)

Нормативно-правова база гуманітарної політики у військах та діяльності ЦБО ЗСУ (хронологія)

1991: 24 серпня - позачергова сесія Верховної Ради УРСР ухвалила Акт проголошення незалежності і дві постанови: "Про проголошення незалежності України" (із призначенням на 1 грудня республіканського референдуму з підтвердження Акту незалежності) та "Про військові формування в Україні" (щодо утворення Міноборони та підпорядкування всіх військових формувань, дислокованих на території республіки, Верховній Раді України).

1991: Всеукраїнський референдум 1991 року — загальнонаціональний референдум на території України щодо проголошення незалежності України. Відбувся 1 грудня 1991 року.

1991: Закон України"Про оборону України" 06.12.1991 № 1932-XII.

1991: Закон України"Про Збройні Сили України " 06.12.1991 № 1935-XII.

1994: Наказ Міністра оборони України від 2 листопада 1994 року №261 «Про введення в дію Типового положення про університети українознавства у Збройних силах України» (навчання в університеті проводилося на 1 та 2 курсах чотирьох факультетах: історії України, історії Українського війська, історії Української культури, Української мови та літератури – з 1996 по 2008).

1995: Закон України від 29 червня 1995 року № 249/95-ВР "Про музеї та музейну справу".

1996: Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року.

1997: Постанова кабінету міністрів України від 15 грудня 1997 р. №1410 "Про трансформацію системи військової освіти".

2000: Указ Президента України від 30.10.2000 № 1173/2000; 18.11.2015 №646 "Про впорядкування присвоєння почесних найменувань військовим частинам, установам, вузлам зв'язку, органам та підрозділам".

2002: Указ Президента України від 25 жовтня 2002 року №948/2002 "Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді".

2009: Указ Президента України від 12.11.2009 р. №923/2009 "Про деякі заходи щодо відзначення видатних подій національної воєнної історії".

2012: Закон України"Про присвоєння юридичним особам та обєктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій" 24 травня 2012 року № 4865-VI.

2012: Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру "Сокіл" ("Джура") (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.06.2012 № 687).

2013: НАКАЗ МОУ 14.06.2013 № 401. Про затвердження Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України.

2014: Положення про організацію та проведення у Збройних Силах України Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика (наказ Міністерства оборони України від 29.08.2014 №580).

2014: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. №671 "Про затвердження Положення про Міністерство оборони України".

2015: Закон України"Про правовий статус та вшанування памяті борців за незалежність України у ХХ столітті". 9 квітня 2015 року №314-VIII.

2015: Закон України "Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 19391945 років" 9 квітня 2015 року № 315-VIII.

2015: Постанова ВРУ від 12.05.2015 №373-VIII "Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді".

2015: Указ Президента України від 26 травня 2015 року №287 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України».

2015: Указ Президента України від 12.06.2015 №334/2015 "Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді".

2016: Указ Президента України від 22 січня 2016 року №17/2016 "Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 19171921 років".

2016: Указ Президента України від 11 лютого 2016 року №44/2016 "Про шефську допомогу військовим частинам Збройних Сил України, Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України".

2016: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. №777-р "Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 19171921 років та вшанування памяті її учасників на період до 2021 року".

2017: Наказ Генерального штабу ЗСУ від 4 січня 2017 р. №4 «Про затвердження Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних силах України».

2017: Інструкція з організації національно-патріотичної підготовки у Збройних Силах України (наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 28.03.2017 №108).

2017: Положення про воєнно-історичну роботу у Збройних Силах України (наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 29.03.2017 №109).

2017: Закон України"Закон про освіту" від 5 вересня 2017 року №2145-VIII.

2017: Наказ МОУ від 11.10.20127 №528 «Про організацію діяльності культурно-освітніх центрів неформальної освіти у Збройних Силах України».

2017: УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №47/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України».

2017: Концепція воєнної історії України (затверджена Міністром оборони України 08.12.2017).

2018: Програма заходів щодо відновлення та впровадження національних бойових традицій у Збройних Силах України (наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 25.04.2018 №166).

2018: Наказ МОУ від 18.05.2018 про затвердження Положення про премію ім. Богдана Хмельницького за краще висвітлення військової тематики у творах літератури та мистецтва.

2018: Закон України"Про національну безпеку України" 21 червня 2018 року №2469-VIII.

2018: Інструкція про організацію виконання у Збройних Силах України Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" від 9 квітня 2015 року №317-VIII (наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 28.06.2018 №240).

2018: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2018 р. №845 "Деякі питання дитячо-юнацького військово-патріотичного виховання".

2019: ЗАКОН УКРАЇНИ "Про забезпечення функціонування української мови як державної" 25 квітня 2019 року №2704-VIII.

2019: Указ Президента України від 18 травня 2019 року №286/2019 "Про Стратегію національно-патріотичного виховання".

2019: КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ - РОЗПОРЯДЖЕННЯ від 17 липня 2019 р. №596-р "Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року "Сильна мова - успішна держава"".

2019: Наказ Міністерства оборони України від 10.07.2019 №374 "Про затвердження Інструкції з організації діяльності військових музеїв, музеїв (кімнат) бойових традицій у Збройних Силах України".

2019: Закон України від 17.12.2019 №385-IX "Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху".

2020: Закон України від 01.01.2020 №317-VIII "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки".

2020: Закон України"Про повну загальну середню освіту" від 16 січня 2020 року №463-IX.

2020: Указ Президента України від 14.09.2020 №392/2020 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України".

2020: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. №1233-р "Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року".

2020: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. №932 "Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 20202025 роки".

2021: Розпорядження КМУ від 20.01.2021 №37-2021-р "Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2025 року".

2021: Указ Президента України від 25.03.2021 №121/2021 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України".

2021: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 №673 "Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріо-

тичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України".

2021: Закон України "Про основи національного спротиву" 16 липня 2021 року №1702-IX.

2021: СТРАТЕГІЧНИЙ ОБОРОННИЙ БЮЛЕТЕНЬ УКРАЇНИ (затверджено Указом Президента України від 17 вересня 2021 року №473/2021

2021: Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021 «Стратегія інформаційної безпеки».

2021: Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про Стратегію інформаційної безпеки"

2021: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1443 "Про затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву".

2022: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 154 "Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки".

2022: Наказ Міністерства оборони України № 118 від 11.05.2022 "Про деякі питання використання символіки Міністерства оборони України та Збройних Сил України на друкованій, інформаційній та сувенірній продукції, кіно-, відео- та фотоматеріалах".

2022: Закон України "Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності" 13 грудня 2022 року № 2834-IX.

2023: Закон України від 21 березня 2023 року № 3005-IX "Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії".

2023: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 р. № 272-р "Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року".

2023: Лист Міністерства освіти і науки України від 12 вересня 2023 р. № 1/13749-23 Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році.

2024: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 141-р від 16.02.2024 "Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року".

ЗМІСТ

Сергій КОРНЯ
ПСИХОЛОГІЧНІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ. ПЕРЕДІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО БУДИНКУ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ..... с. 3

Ярослав ТИНЧЕНКО
ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО БУДИНКУ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ..... с. 16

Вадим КАРПЕНКО
ПРОГОЛОШЕННЯ УКРАЇНОЮ НЕЗАЛЕЖНОСТІ. СТВОРЕННЯ ЗСУ. РОЗВИТОК КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ..... с. 33

Віктор ГУРА
ГУМАНІТАРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК. СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ ЦЕНТРАЛЬНОГО БУДИНКУ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ЇХ РОБОТА ..... с. 71

Додаткова інформація ..... с. 116

Нормативно-правова база гуманітарної політики у військах та діяльності ЦБО ЗСУ (хронологія) ..... с. 123

Науково-популярне видання
Центральний будинок офіцерів Збройних Сил України. Історія і сучасність. *Збірник статей.*

Голова редакційної ради:
Сергій КОРНЯ

Редакційна рада:
Юрій КОШЕЛЬ, Ярослав ТИНЧЕНКО, Олександр НЕСВІТ,
Віктор ГУРА, Вадим КАРПЕНКО, Василь ШВИДКИЙ,
Василь ТИМКІВ, Олексій КАРПЕНКО, Лариса ПЕТРОВСЬКА

Видавець Карпенко Вадим Миколайович

04210, Київ, пр. Володимира Івасюка, 14/44;
тел. 067-6837494

E-mail: korekta@ukr.net
www.korekta-vvk.com

Свідоцтво про реєстрацію суб'єкта видавничої справи
Серія ДК № 518 від 05.07.2001р.

Підписано до друку 27.04.26 р. Зам. № 226/01х

І СКІЛЬКИ Б НЕ НАГРЯНУЛО РАКЕТ –
ТУТ БУДЕ ВІЛЬНА УКРАЇНА!

УКРАЇНА!

